

ENACT – Pilietinės visuomenės įgalinimas palaikyti LGBTIQ neapykantos nusikaltimų aukas

WP4 Mokymų moduliai

Enhancing the capacity of civil
society organisations to support
victims of anti-LGBTQI hate crimes

Partneriai

GRAIKIJA	VENGRIJA	ITALIJA
		 Rete Lenford AVVOCATURA PER I DIRITTI LGBTI UNIVERSITÀ DEGLI STUDI DI BRESCIA
LIETUVA	SLOVĖNIJA	ISPANIJA
 L G L NACIONALINĖ LGBT TEISIŲ ORGANIZACIJA	 The Peace Institute Institute for Contemporary Social and Political Studies	 Universitat de Girona

„ENACT – Pilietinės visuomenės įgalinimas palaikyti LGBTIQ neapykantos nusikaltimų aukas. Mokymų moduliai.“

Autoriai: „Háttér Society“, Žironos universitetas

Projekto koordinatorius: „Rete Lenford Avvocatura per i diritti LGBTI“

Grafinis dizainas: Zsolt S. Szabó, Vivian Fernández

Data: 2025 m. gruodis

Projektas „ENACT – Pilietinės visuomenės organizacijų gebėjimų stiprinimas siekiant remti LGBTIQ neapykantos nusikaltimų aukas“ (nr. 101141894) yra bendrai finansuojamas Europos Sąjungos pagal Piliečių, lygybės, teisių ir vertybių (CERV) programos kvietimą CERV-2023-CHAR-LITI. Leidinyje išreikštos nuomonės atspindi tik autorių požiūrį ir nebūtinai atspindi oficialią Europos Sąjungos poziciją. Nei Europos Sąjunga, nei finansavimą skirianti institucija negali būti laikomos atsakingomis už jas.

Ši publikacija yra licencijuota pagal Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike Licence 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)

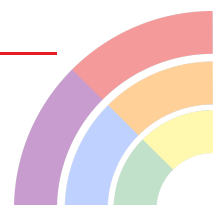

**Bendrai finansuoja
Europos Sąjunga**

Turinys

Įvadas. Kodėl reikalingi LGBTIQ sąmoningumo ugdymo mokymai?.....	4
Teisinis kontekstas Europos Sąjungoje	4
Teisinis kontekstas ES valstybėse narėse	5
Socialinės struktūros, darančios įtaką LGBTIQ žmonių kasdieniam gyvenimui.....	7
Ką galime padaryti, kad remtume LGBTIQ asmenų įtrauktį ir kurtume aplinką, atliepiančią specifinius jų poreikius?.....	10
Kaip pasirengti mokymams?	12
Mokymų modulių tikslas	13
Numatomi mokymosi rezultatai.....	14
4 ir 8 valandų trukmės mokymų struktūra	15
8 valandų trukmės mokymo programa <i>teisės saugos pareigūnams</i>	15
8 valandų trukmės tvarkaraštis <i>teisingumo specialistams</i>	16
4 valandų trukmės programa <i>įvairių sričių specialistų grupei</i>	17
4 valandų trukmės tvarkaraštis <i>pagalbos aukoms pareigūnams</i>	18
Sesijos	19
1. Įvadinė sesija.....	19
1.1 Atspėkite skaičių.....	19
1.2 Kur jūs esate?	22
1.3 Raskite savo šalį.....	24
2. Sesija apie teisinę sistemą	29
2.1 Kas slypi už skaičių?.....	29
2.2 Kas yra kas?	30
2.3 Žinokite savo įstatymus	31
2.4 Įvertinkite savo atvejį.....	33
3. Sesija apie LGBTIQ terminologiją, jautrumą ir atvejo vadybą.....	35
3.1 Įvardykite teisingai	35
3.2 Citatos iššifravimas	36
3.3 Kodėl jie?	38
3.4 Saugios erdvės	40
3.5 Pagarbi kalba	42

4. Sesijos konkrečioms profesinėms grupėms.....	45
4.1 Už vienos srities ribų	45
4.2 Žmogaus teisės praktikoje.....	46
4.3 Lygiagrečios perspektyvos.....	48
4.4 Laikas vertinti	49
4.5 Svarbios priemonės	50
4.6 Veiksmai.....	53
4.7 Poreikiai, kuriuos reikia atliepti	54
4.8 Tyrimo schema	57
4.9 Tyrimo planas.....	59
4.10 Atkuriamasis teisingumas	60
4.11 Išlaikykite pusiausvyrą	61
Priedai, dalomoji medžiaga	63
Sesija 1.3 Raskite savo šalį.....	63
Sesija 2.1 Kas slypi už skaičių?	64
Sesija 2.4 Įvertinkite savo atvejį.....	65
Sesija 3.1 Įvardykite teisingai	67
Sesijos 3.3 Kodėl jie?.....	73
Sesija 4.2 Žmogaus teisės praktikoje	80
Sesija 4.4 Laikas įvertinti.....	86
Sesija 4.10 Atkuriamasis teisingumas.....	93
Sesija 4.11 Išlaikykite pusiausvyrą	98

Įvadas. Kodėl reikalingi LGBTIQ asmoningumo ugdymo mokymai?¹

Teisinis kontekstas Europos Sąjungoje

Nors galime būti linkę manyti, kad LGBTIQ asmenų padėtis pasaulyje kasmet gerėja, realybė yra tokia, kad saugumo lygis, kurį gali patirti bendruomenės nariai, labai skiriasi tarp skirtingų šalių ir regionų. Šiame mokymų vadove daugiausia dėmesio skiriame padėčiai Europos Sąjungos valstybėse narėse.

Šiandien tarptautinė žmogaus teisių sistema aiškiai gina seksualinių mažumų teises. Tuo pačiu metu nacionaliniai teisės aktai paprastai pabrėžia, kad pagrindinės teisės taikomos visiems, nepriklausomai nuo bet kokių saugomų charakteristikų ar priklausymo grupei. Taigi, kai kalbame apie LGBTIQ teises, mes neturime omenyje papildomų teisių, suteiktų *queer* asmenims, bet kalbame apie teises ir teisėkūros sistemas, kurios leidžia – arba turėtų leisti – LGBTIQ asmenims veiksmingai naudotis savo teisėmis.

Europos Sąjungos lygmeniu ES pagrindinių teisių chartija nustato pagrindinių teisių rinkinį: 21 straipsnis aiškiai draudžia diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos, o esama teismų praktika taip pat suteikia apsaugą translyčiams asmenims lyties pagrindu. 19 straipsnis leidžia Europos Sąjungai imtis veiksmų prieš šios rūšies diskriminaciją.

Nuo 2000 m. speciali direktyva taip pat draudžia diskriminaciją darbo vietoje dėl seksualinės orientacijos, apimant tokias sritis kaip įdarbinimas, priekabiavimas ir paaukštinimas.² Tačiau vienas iš antrinių ES teisės aktų trūkumų yra tai, kad jie nesuteikia apsaugos nuo diskriminacijos už darbo vietos ribų (pvz., sveikatos priežiūros, švietimo ar paslaugų srityse). Dėl to LGBTIQ asmenys gali likti ypač pažeidžiami šiose srityse, priklausomai nuo įvairių nacionalinių teisės aktų.

Europos Sąjungoje taip pat veikia teisinė sistema, skirta pagrindinėms teisėms ir vertybėms apsaugoti, kovojant su neapykantos kalba ir neapykantos nusikaltimais, nors jos taikymo sritis tebėra

¹ Dalis šio įvado buvo parengta pagal vadovą „Q-Learning: Training Materials on LGBTIQ+ Issues“ (Q-mokymasis: mokymo medžiaga LGBTIQ+ klausimais), kurį 2024 m. parengė Rosalila PantherInnen ir „Háttér Society“

² https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/lesbian-gay-bi-trans-and-intersex-equality/legal-aspects-lgbtq-equality_en

ribota. ES teisė šiuo metu neapykantos kalbą ir neapykantos nusikaltimus laiko baudžiamaisiais tik tuomet, kai jie susiję su labai ribotu požymių rinkiniu, būtent „rase, odos spalva, religija, kilme arba tautine ar etnine kilme“. Tai reiškia, kad homofobinė ar transfobinė neapykantos kalba ir neapykantos nusikaltimai, taip pat nusikaltimai dėl išankstinio nusistatymo, susiję su kitomis charakteristikomis, pvz., lytimi, amžiumi ar negalia, dar nėra įtraukti į ES baudžiamąją teisę. 2021 m. gruodžio mėn. Europos Komisija pasiūlė išplėsti ES nusikaltimų sąrašą, įtraukiant į jį neapykantos kurstymą ir neapykantos nusikaltimus. Ši iniciatyva pagal Sutarties dėl ES veikimo 83 straipsnį suteiktą Sąjungai įgaliojimus parengti bendrą teisinį pagrindą kovai su neapykantos kurstymu ir neapykantos nusikaltimais visose valstybėse narėse. Tai išplėstų neapykantos nusikaltimų taikymo sritį ES lygmenyje, įtraukiant papildomus saugomus pagrindus, pavyzdžiui, lytį, seksualinę orientaciją, amžių ir negalią. Suderindama apibrėžtis ir bausmes visoje ES, Komisija siekia išspręsti šiuo metu susiskaldžiusių nacionalinių požiūrių problemą ir užtikrinti nuoseklią aukų apsaugą, neatsižvelgiant į tai, kurioje Europos dalyje jos gyvena. (Nuo 2025 m. Europos Parlamentas ragina ES vyriausybės įgyvendinti šį planą, pažymėdamas, kad „neapykanta stiprėja“, o Taryba jau dvejus metus delsia jį patvirtinti.

Neapykanta motyvuotas smurtas ir priekabiavimas prieš LGBTIQ asmenis tebėra rimta problema visoje ES, o tai rodo atotrūkį tarp ES politikos ir daugelio LGBTIQ asmenų gyvenimiškos realybės. Naujausi duomenys rodo, kad šie incidentai ne tik toliau vyksta, bet kai kuriose srityse šių incidentų netgi padaugėjo. Viena didžiausių tyrimų apie LGBTIQ gerovę ES Pagrindinių Teisių Agentūra (PTA) 2023 m. nustatė, kad 14 % LGBTIQ respondentų per penkerius metus iki tyrimo buvo fiziškai ar seksualiai užpulti (2019 m. – 11 %), o daugiau nei pusė (55 %) per metus iki tyrimo patyrė neapykanta motyvuotą priekabiavimą. Ypač nerimą kelia patyčių mokykloje dažnėjimas, nes maždaug du trečdaliai LGBTIQ jaunuolių nurodė, kad mokykloje patyrė patyčias dėl to, kas jie yra, o tai yra staigus padidėjimas, palyginti su 50 % 2019 m. Daugelis žmonių jaučia poreikį viešumoje slėpti elementarius švelnumo ar tapatybės raiškos ženklus, bijodami užpuolimo; pavyzdžiui, daugelis LGBTIQ asmenų vis dar vengia viešumoje laikytis už rankos su savo tos pačios lyties partneriu, siekiant išvengti galimo priekabiavimo ar smurto. Šie skaičiai yra aiškus pavojaus signalas, rodantis, kad neapykantos nusikaltimai yra kasdienybė daugeliui LGBTIQ asmenų, nepaisant ES lygybės politikos.

Teisinis kontekstas ES valstybėse narėse

Šešiose „ENACT“ projektą įgyvendinančiose šalyse – Graikijoje, Ispanijoje, Slovėnijoje, Italijoje, Lietuvoje ir Vengrijoje – nacionalinių teisinių sistemų pasirengimas kovoti su neapykantos nusikaltimais prieš LGBTIQ asmenis labai skiriasi. Kai kurios šalys yra akivaizdžiai geriau pasirengusios tiek teisiškai, tiek instituciniu požiūriu, o kitos – mažiau dėl fragmentiškos teisinės apsaugos arba priešiškos politinės atmosferos. Palyginus padėtį jose, matyti ne tik skirtingos teisėkūros lygmens priemonės, bet ir svarbūs įstatymų įgyvendinimo, institucijų reakcijos ir LGBTIQ asmenų prieigos prie teisingumo skirtumai.

Tarp tiriamų šalių Graikija ir Ispanija apskritai pasiekė geresnių rezultatų. Graikija padarė svarbią teisinę pažangą, įskaitant galimybę teisiškai pripažinti lytį be medicininės intervencijos, konversijos terapijos uždraudimą ir tos pačios lyties asmenų santuokų bei įvaikinimo įteisinimą. Ispanija taip pat priėmė griežtas teisines nuostatas, nacionalinius įstatymus, kuriuose aiškiai apibrėžti neapykantos nusikaltimai dėl seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės, taip pat gerai išvystytą kovos su

diskriminacija sistemą. Tačiau LGBTIQ asmenys Graikijoje ir Ispanijoje vis dar susiduria su smurtu, o tai rodo, kad reikia veiksmingesnės politikos.

Slovėnija yra kažkur tarp geriau ir prasčiau pasirengusių valstybių. Pastaraisiais metais ji įvedė reikšmingus teisinius pokyčius, visų pirma 2022 m. įteisindama tos pačios lyties asmenų santuokas ir įvaikinimą. Tačiau šalies neapykantos nusikaltimų teisės aktai aiškiai neapibrėžia priešiško LGBTIQ asmenims raiškos draudimo, o teisinis lyties pripažinimas tebėra reglamentuojamas neaiškiomis vidaus taisyklėmis, o ne tvirtomis įstatyminėmis apsaugos priemonėmis.

Italijoje ir Lietuvoje esama didelių trūkumų. Italijoje LGBTIQ asmenų teisinė apsauga egzistuoja tik tam tikrose srityse, pavyzdžiui, užimtumo. Nėra specialios teisinės kategorijos neapykantos nusikaltimams dėl seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės, ir tokie veiksmai yra baudžiami pagal bendrąją baudžiamąją teisę, nepripažįstant neapykantos motyvo. Teisines spragas dar labiau didina teisėsaugos institucijų darbuotojų apmokymo trūkumai ir plačiai paplitęs aukų, kurių daugelis nepasitiki sistema arba negali ja pasinaudoti dėl tokių veiksnių kaip migracijos statusas ar ekonominis nestabilumas, nepakankamas pranešimų apie nusikaltimus skaičius. Lietuva susiduria su panašiais iššūkiais. Nors neapykantos nusikaltimai yra kriminalizuoti, įgyvendinimo lygis nėra aukštas. Abiejose šalyse problema yra ne visiškai teisinių priemonių nebuvimas, o fragmentiškos nuostatos ir sisteminės kliūtys, dėl kurių apsauga praktikoje yra neveiksminga.

Vengrijos atvejis yra sudėtingas. Šalis turi išsamius neapykantos nusikaltimų ir diskriminacijos teisės aktus, kurie jų priėmimo metu buvo pažangūs ir po kurių buvo imtasi kitų svarbių veiksmų, pavyzdžiui, policijos instrukcijų dėl neapykantos nusikaltimų tvarkymo. Tačiau dabartinė vyriausybė aktyviai silpnina LGBTIQ asmenų apsaugą. 2020 m. buvo uždraustas teisinis lytinės tapatybės pripažinimas, lytinė tapatybė buvo išbraukta iš antidiskriminacinių teisės aktų pagrindų. Dėl šių priežasčių 2025 m. balandžio mėn. translyčiai asmenys faktiškai neteko teisinio pripažinimo. Vyriausybės remiama priešiška LGBTIQ retorika kursto visuomenės priešišumą, todėl susidaro atmosfera, kurioje nukentėjusieji dažnai laiko teisine institucijas priešiškomis, o ne apsaugančiomis. Vengrija nėra mažiau pasirengusi šalis. Tai šalis, kurioje ankstesni laimėjimai buvo sąmoningai panaikinti.

Nepaisant skirtingų projekte dalyvaujančių šalių kontekstų, buvo nustatyti bendri iššūkiai, susiję su parama LGBTIQ neapykantos nusikaltimų aukoms.

Viena didžiausių problemų yra nepakankamas pranešimų skaičius. Kai kurios smurto prieš LGBTIQ aukos bijo būti teisiamos ar susidurti su dar didesne diskriminacija. Kitos nepasitiki policija ar teismais, netiki, kad jie juos rimtai vertins ar apsaugos. Lietuvoje, Slovėnijoje ir Vengrijoje šis nepasitikėjimas yra ypač stiprus. Netgi šalyse su labiau išsivysčiusiomis teisinėmis sistemomis, pavyzdžiui, Ispanijoje ar Graikijoje, aukos dažnai mano, kad teisinis procesas yra pernelyg sudėtingas, lėtas ar painus, kad galėtų jame dalyvauti.

Kita dažna problema yra antrinė viktimizacija. Kai aukos bando pranešti apie nusikaltimą ar kreiptis pagalbos, jos kartais būna priverčiamos pasijausti dar blogiau. Kai kurios aukos susiduria su įtarumu ar nepagarba, ypač jei jos yra translytės, nebinarinės lytinės tapatybės ar priklauso kitai marginalizuotai grupei. Nukentėjusieji nuo neapykantos nusikaltimų pasakojo, kad į juos buvo kreipiamasi priešingos lyties įvardžiu arba jais nebuvo tikima, tad toks elgesys dažnai atgraso juos nuo tolesnių veiksmų. Daugelis specialistų pripažįsta, kad nėra pakankamai apmokyti, kad galėtų tinkamai padėti LGBTIQ aukoms ar atpažinti neapykantos nusikaltimus.

Esamos viešosios pagalbos tarnybos dažnai neatliepia LGBTIQ žmonių poreikių. Lietuvoje nėra viena oficiali aukoms skirta pagalbos tarnyba neteikia specializuotos pagalbos LGBTIQ žmonėms. Kitose šalyse tarnybos dažniausiai veikia didžiuosiuose miestuose, todėl kaimo vietovėse gyvenantys žmonės negauna realios pagalbos. Tarnybos taip pat labai mažai koordinuoja savo veiklą: policija, teismai, sveikatos priežiūros ir socialinės tarnybos ne visada bendradarbiauja, o tai sukelia painiavą ir spragas teikiant paramą aukoms.

Kitas rimtas trūkumas – patikimų duomenų stoka. Daugelyje šalių nėra išsamių sistemų, kuriose būtų nuosekliai registruojami neapykantos nusikaltimai, ypač susiję su seksualine orientacija ar lytine tapatybe. Be tinkamo duomenų katalogavimo problema lieka nematoma, o vyriausybės nejaučia spaudimo imtis veiksmų. Kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Vengrijoje ir Lietuvoje, LGBTIQ priešiška politikų retorika dar labiau pablogina padėtį, nes atgraso nuo pranešimų ir normalizuoja diskriminaciją.

Vis dėlto „ENACT“ projekto nacionalinėse ataskaitose taip pat pabrėžiami kai kurie teigiami aspektai. Pilietinės visuomenės organizacijos atlieka svarbų darbą ir dažnai įsikiša ten, kur valstybė nepakankamai veikia. Daugelis specialistų nori mokytis ir tobulinti aukoms teikiamos pagalbos būdus. Aukos taip pat sako, kad jaučia didžiulį skirtumą kai su jomis elgiamasi pagarbiai ir supratingai.

Socialinės struktūros, darančios įtaką LGBTIQ žmonių kasdieniam gyvenimui

Priešingai nei dažnai manoma, priklausymas LGBTIQ bendruomenei nėra vien privatus reikalas – tai taip pat asmens savybė, kuri, nesant teisinės apsaugos ir visuomenės supratimo, gali sukelti didelių sunkumų kasdieniame gyvenime. Siekiant tai paaiškinti, toliau pateikiame teorinių modelių rinkinį, kuris iliustruoja struktūrinius sunkumus, su kuriais susiduria LGBTIQ žmonės.

Heteronormatyvumas ir **cisnormatyvumas** yra socialiniai konstruktai, pagrįsti įsitikinimu, kad heteroseksualumas ir cislytė lytinė tapatybė yra vienintelis „normalus“ visuomenei priimtinas gyvenimo būdas. Šios sąvokos yra giliai įsišaknijusios daugelyje kultūrų ir formuoja socialines institucijas, lūkesčius ir normas. Heteronormatyvumas reiškia, kad heteroseksualumas yra vienintelė „natūrali“ ir „priimtina“ seksualinė orientacija. Tai reiškia, kad santykiai ir potraukis turėtų egzistuoti tik tarp skirtingų lyčių asmenų, konkrečiai – vyro ir moters. Toks požiūris dažnai veda prie prielaidos, kad visi yra heteroseksualūs, ir sustiprina požiūrį, kad bet koks nukrypimas nuo heteroseksualumo yra „nenormalus“.

Heteronormatyvumas prisideda prie neheteroseksualių asmenų ir santykių marginalizavimo ir stigmatizavimo, taip įtvirtindamas prietarus ir diskriminaciją.

Cisnormatyvumas reiškia įsitikinimą, kad cislytės tapatybės – kai asmens lytinė tapatybė atitinka jo gimimo metu priskirtą lytį – yra vienintelės „normalios“ tapatybės. Jis remiasi prielaida, kad visų lytinė tapatybė atitinka jų gimimo metu priskirtą lytį, ignoruojant translyčių ir nebinarinių tapatybių egzistavimą. Cisnormatyvumas dažnai reiškiasi lūkesčiu, kad asmenys atitiktų normas, susijusias su jų lytimi, taip sustiprinant tradicinius lyčių vaidmenis ir atskiriant tuos, kurie neatitinka šio modelio.

Tiek heteronormatyvumas, tiek cisheteronormatyvumas prisideda prie asmenų, kurie neatitinka šių visuomenės lūkesčių, marginalizavimo ir išstymimo. Šie reiškiniai kuria kultūrą, kurioje neheteroseksualūs ir ne cisheteronormatyvūs žmonės yra laikomi „nenormaliais“, o tai veda prie diskriminacijos, išankstinio nusistatymo ir pagrindinių teisių neigimo. Žmonėms, kurių tapatybė neatitinka hetero- ir cisheteronorminių kategorijų, šie reiškiniai įtvirtina nelygybę ir riboja saviraiškos laisvę.

Heteronormatyvumo ir cisheteronormatyvumo pripažinimas ir kvestionavimas yra svarbus siekiant skatinti įtrauktį, lygybę ir socialinį teisingumą. Tai apima šių normų pagrindą sudarančių prielaidų, stereotipų ir prietarų kvestionavimą ir griovimą. Skatindami labiau tolerantišką ir įvairiapusišką visuomenę, galime sukurti erdvę, kurioje seksualinės mažumos galėtų klestėti ir būti visapusiškai pripažintos bei gerbiamos.

Mikroagresijos yra žodinės, elgesio ar aplinkos smurtinės išraiškos – tyčinės ar netyčinės – nukreiptos į marginalizuotas mažumų grupes, kurios perteikia priešiškus prieš tam tikras žmonių grupes.³

Paprastai išskiriamos trys pagrindinės mikroagresijos rūšys.⁴

Pirmoji grupė – mikroagresijos: tai sąmoningi, atviri išraiškos būdai, kuriais siekiama įžeisti ar užsipulti marginalizuojamas grupes. Pavyzdžiui, mokiniai gali įžeidinėti savo LGBTIQ bendraamžius, vartodami įžeidžiančius žodžius ar pasakodami įžeidžiančius juokelius pertraukų metu.

Antroji grupė – mikroįžeidimai: tai dažnai nesąmoningos neigiamų stereotipų ar neįsitraukimo mažumų atstovams išraiškos. Jos apima dviprasmiškus komplimentus, kurie pabrėžia asmens bruožą, kuris kontrastuoja su stereotipu, kurį kalbėtojas yra susidaręs apie tam tikros grupės atstovus. Pavyzdžiui: „Nemanau, kad esi lesbietė – tu taip gražiai apsirengusi!“ arba „Kaip mergina tu elgiesi labai drąsiai!“.

Trečioji grupė – mikroinvalidavimai: jie vyksta, kai kas nors neigia, menkina ar ignoruoja marginalizuotų asmenų patirtis ir patiriamus sunkumus. Pavyzdžiui: teiginiai, kad žmonės nesiskiria ir kad nereikia kreipti dėmesio į mažumų egzistavimą (pvz., „Aš net nepastebiu, kas yra romas, o kas ne – svarbu, kad visi gerai dirbtų“); komentarai, neigiantys konkrečius mažumų grupių iššūkius (pvz., „Jei žmogus talentingas ir daug dirba, jis pasieks sėkmės. Teigti, kad priklausymas mažumai jiems trukdo, yra tik pasiteisinimas“); ir pastabos, kuriomis siekiama nusišluoti kalbėtojo išankstinius nusistatymus (pvz., „Aš nesu homofobas, turiu gėjų draugų, bet „Pride“ eitynės peržengia mano tolerancijos ribas“).

Daugialypė diskriminacija yra sistema, kuri pripažįsta ir tiria, kaip skirtingos socialinės nelygybės ir spaudos formos susikerta ir sąveikauja. Šį terminą pirmą kartą 1989 m. pavartojo teisės mokslininkė Kimberlé Crenshaw, kuri pabrėžė, kaip galios ir diskriminacijos sistemos – pagrįstos rase, lytimi, klase, seksualine orientacija, negalia ir kitomis tapatybėmis ar socialiniu statusu – persidengia ir yra tarpusavyje susijusios.

Tradiciškai socialinio teisingumo judėjimai atskirai nagrinėdavo spaudos formas.

tarpsektoriškumas teigia, kad individai turi daugialypę tapatybę ir patiria persipinančias privilegijų ir

³ Sue, D. W., Capodilupo, C., Torino, G., Bucceri, J., Holder, A., Esquilin, M. (2007). Racial microaggressions in everyday life. *The American Psychologist*, 62(4), 271–286.

⁴ Sue, D. W. (2010). *Microaggressions in everyday life: Race, gender, and sexual orientation*. John Wiley & Sons.

nepalankių sąlygų formas vienu metu. Jis pripažįsta, kad asmens spaudos patirtis nėra nulemta vienos tapatybės ar socialinės padėties, o greičiau sudėtingos daugelio socialinių kategorijų sąveikos. Pavyzdžiui, juodaodė moteris gali susidurti su diskriminacija dėl savo rasės ir lyties. Ji gali susidurti su seksizmu savo rasinėje bendruomenėje ir rasizmu feministinėse erdvėse. Interseksionalumas pabrėžia, kad šios moters patirties negalima visiškai suprasti atsižvelgiant tik į rasizmą ar seksizmą. Vietoj to, turime ištirti, kaip šios tapatybės sąveikauja ir sustiprina marginalizaciją.

Daugialypė diskriminacija atskleidžia, kaip svarbu pripažinti ir spręsti unikalias patirtis ir iššūkius, su kuriais susiduria asmenys, turintys daugialypę marginalizuotą tapatybę. Socialinės sistemos ir galios struktūros yra tarpusavyje susijusios, tad diskriminacijos problemos negalima tinkamai atliepti, sutelkiant dėmesį tik į vieną tapatybės aspektą. Atsižvelgiant į tai, kaip susikerta įvairios spaudos formos, tarpseksoriškumas skatina visapusiškesnį ir įtraukesnį socialinės nelygybės supratimą.

Apibendrinant, tarpseksoriškumas yra sistema, kuri identifikuoja įvairių formų spaudos tarpusavio sąsajas ir pabrėžia, kaip svarbu pripažinti unikalias asmenų, turinčių persipinančias tapatybes, patirtis. Ši sąvoka padeda suprasti ir kovoti su nelygybe bei skatinti labiau įtraukų ir niuansuotą požiūrį į socialinį teisingumą.

Mažumų patiriamas stresas: LGBTIQ bendruomenės nariai gali susidurti su konkrečiomis nepalankiomis aplinkybėmis visose pagrindinėse kasdienio gyvenimo srityse. Šios sritys apima viešą savo tapatybės raišką ir atskleidimą, psichinę gerovę ir pasitenkinimą gyvenimu, diskriminaciją darbo vietoje, viešose erdvėse, švietimo, sveikatos priežiūros ir socialinių paslaugų srityse, taip pat neapykantos kalbos ir neapykantos nusikaltimų poveikį. Remiantis 2023 m. Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Agentūros (PTA) LGBTIQ tyrimo duomenimis, translyčiai respondentai buvo labiausiai pažeidžiami diskriminacijos atžvilgiu, darbo vietoje susidurdami su ja du ar tris kartus dažniau nei kitos pogrupės. Tuo tarpu biseksualūs vyrai ir moterys buvo labiausiai linkę slėpti savo tapatybę. Tačiau šie sunkumai nėra atsieti nuo socialinio konteksto, kuriame gyvena seksualinės mažumos.

Mažumų streso modelis išsamiai paaiškina, kaip aplinkos ir individualūs kintamieji prisideda prie mažumų psichinės sveikatos problemų.

Pagal Meyerio modelį⁵, mažumų stresas suprantamas kaip padidėjęs streso lygis, kurį patiria marginalizuotos mažumos ir kurį sukelia tiek išoriniai, tiek vidiniai veiksniai. Šiame modelyje išoriniai streso veiksniai apima atmetimą, homofobinį ir transfobinį elgesį bei požiūrį, diskriminaciją, neapykantos nusikaltimus, seksualinių mažumų struktūrinę spaudą ir jų patirties neigimą. Mažumų stresą sukelia savo tapatybės slėpimas, stresas, susijęs su jos slėpimu (pavyzdžiui, nuolatinė baimė, kad bus atskleista jų LGBTIQ tapatybė ir pastangos, reikalingos, kad nepadarytum klaidos), vidinė stigma ir nuolatinis gėdos jausmas.

Nors įžangoje ir teisinėje dalyje jau aptarėme išorinius stresorius, dar neaprašėme iššūkių, susijusių su gyvenimu neslepiant savo tapatybės.

⁵ Meyer, I. H. (1995). Minority stress and mental health in gay men. *Journal of Health and Social Behavior*, 36(1), 38–56.

LGBTIQ bendruomenės nariai dažnai susiduria su daugybe neigiamų stereotipų ir prietarų apie save dar prieš pripažindami savo tapatybę. Priklausymo LGBTIQ grupei suvokimas gali būti ypač sudėtingas, nes LGBTIQ asmenys turi tapatintis su grupe, kuri dažnai siejama su neigiamomis konotacijomis.

Vėliau tai gali sukelti vidinę homofobiją, bifobiją ir transfobiją, taip pat gėdos jausmą. Šios neigiamos emocijos ir mintys, susijusios su savo tapatybe, gali išlikti ilgą laiką ir lemti žemą savivagarbą.

Moksliniais tyrimais nustatyta, kad vidinė homofobija, bifobija ir transfobija yra stipriai susijusios su savižudiškomis mintimis ir elgesiu, narkotikų vartojimu, rizikingu elgesiu, socialinių ryšių trūkumu ar sunkumais juos užmegzti bei intymumo problemomis.⁶ Asmens psichinei ir fizinei gerovei taip pat didelę įtaką daro numatoma stigmatizacija ir pasirengimas atstūmimui – kai, remdamasis ankstesne diskriminacijos patirtimi, asmuo tikisi neigiamos, stigmatizuojančios reakcijos iš naujų pažįstamų ir nuolat stebi savo aplinką, kad įvertintų, ar ji yra saugi, ar atstumianti.

Be veiksmingų mažumų streso įveikos mechanizmų, tokia būseną gali tapti beveik nuolatine LGBTIQ asmenų patirtimi. Tačiau mažumų streso modelis taip pat apima atsparumo veiksnius, kurie stiprina LGBTIQ asmenų psichinę gerovę. Tai yra socialinė parama iš tėvų, giminių, draugų ir bendraamžių; ryšiai su LGBTIQ bendruomene ir dalijimasis bendromis patirtimis; pasididžiavimas asmenine savęs atradimo ir savęs priėmimo kelione; *queer* aktyvizmas (kuris gali atkurti prarastą kontrolės jausmą); ir ryšio bei dėkingumo jausmas istorinėms asmenybėms ir judėjimams, kurie kovojo už LGBTIQ teises.

Ką galime padaryti, kad remtume LGBTIQ asmenų įtrauktį ir kurtume aplinką, atliepiančią specifinius jų poreikius?

Kaip atskleista aukščiau, LGBTIQ žmonių kasdieniame gyvenime kylantys iššūkiai yra įvairiapusiai ir pasireiškia įvairiais lygmenimis. Atitinkamai, kuriant įtraukią mažumoms palankią aplinką svarbu apsvaistyti, kam skirta tam tikra priemonė, kas galėtų būti pagrindiniai veikėjai, diegiant gerąją praktiką ar naujas gaires, ir kokias problemas (pvz., mažumų patiriamą stresą, mikroagresiją, netinkamos kalbos vartojimą) siekiame spręsti.

Nors LGBTIQ bendruomenės marginalizavimo panaikinimas reikalauja sisteminių visuomenės pokyčių ir įstatymų leidėjų įsipareigojimo užtikrinti teisinę lygybę, mes galime palengvinti LGBTIQ asmenų savo artimoje aplinkoje – ir, kaip profesionalai, mūsų klientų, kasdienį gyvenimą – per asmeninius pasirinkimus ir elgesį.

Kaip aptarta toliau esančiame skyriuje apie įtraukią kalbą, norint sukurti įtraukią aplinką, būtina žinoti tinkamus terminus ir gerbti mūsų LGBTIQ pažįstamų ir klientų prašymus, susijusius su tapatybe. Svarbiausias principas čia yra tas, kad kai manome, jog LGBTIQ asmens tapatybė gali būti svarbi mūsų bendravimui ir santykiams, turėtume paklausti, kaip galime padėti jiems jaustis saugiai ir ar yra kažkas konkrečiau, į ką jie norėtų, kad atkreiptume dėmesį. Translyčių asmenų atveju ypač svarbu gerbti jų lytinę tapatybę ir vartoti jų pasirinktą vardą ir įvardžius.

⁶ Lira, A. N. D.; Morais, N. A. D. (2019). Validity evidences of the Internalized Homophobia Scale for Brazilian gays and lesbians. *Psico-USF*, 24, 361–372.

Nuoseklus ir matomas palaikymas yra dar vienas svarbus būdas parodyti LGBTIQ draugams, kad jie gali mumis pasitikėti. Palaikymas gali apimti dalyvavimą teminiuose renginiuose ar mokymuose, LGBTIQ asmenims skirtų renginių organizavimą darbo vietoje, nuoseklų aukų gynimą, kai matome mikroagresiją ar piktnaudžiavimą, kalbėjimą apie iššūkius, su kuriais susiduria marginalizuotos mažumos, ir aiškios, konkrečios antihomofobinės, antibifobinės ir antitransfobinės politikos įgyvendinimo ir vykdymo darbo vietoje skatinimą.

Įtraukios kalbos svarba: Kalbos vartojimas turi didelę įtaką tam, kaip suvokiame pasaulį, ir tuo pat metu daro įtaką bei atspindi mūsų požiūrį ir patirtį. Atitinkamai, mūsų vartojami žodžiai gali sustiprinti stereotipus arba, atvirkščiai, prisidėti prie įtraukties ir abipusės pagarbos ugdymo.

LGBTIQ jautrumo kontekste įtrauki kalba yra būtina sąlyga, norint sukurti priimančią aplinką. Suprasdami LGBTIQ bendruomenės normas ir žinodami, kokie žodžiai ir sąvokos yra tinkami kalbant apie konkrečias grupes, asmenis ar tapatybes, galime parodyti asmenims, su kuriais bendraujame, kad mums rūpi jų jausmai.

Toliau pateikiami keli principai, kurie gali padėti užtikrinti, kad bendravimas su LGBTIQ klientais vyktų saugioje ir įtraukioje erdvėje. Vienas iš svarbiausių pagarbaus bendravimo su LGBTIQ žmonėmis principų yra priimti tapatybę, kurią asmuo apibrėžia pats, nekeliant klausimo, ar jis tikrai yra tos lyties ar seksualinės orientacijos, kurią nurodo. Svarbiausia translyčių asmenų atveju yra vartoti asmens pasirinktą vardą ir įvardžius, net jei jie skiriasi nuo oficialiuose dokumentuose nurodyto vardo ir lyties. Siekiant sukurti įtraukią aplinką LGBTIQ asmenims, taip pat būtina panaikinti heteronormatyvumą ir cisheteronormatyvumą. Tai galima padaryti keliais būdais.

Pirma, svarbu nepriimti prielaidos, kad visi, su kuriais bendraujame, yra heteroseksualūs ir (arba) cislyčiai. Tai galima pasiekti iš dalies keliant atvirus klausimus (pvz., klausiant, kaip klientas norėtų, kad jį būtų kreipiamasi), ir iš dalies pasitelkiant lyčių atžvilgiu neutralią kalbą (pvz., klausiant apie kito asmens antrąją pusę, vartojant žodį „partneris“ vietoj „draugas/draugė“ arba „vyras/žmona“). Tai taip pat apima susipažinimą su naujausia LGBTIQ tapatybių terminologija, pasenusių sąvokų vengimą (pvz., pripažįstant, kad žmonės, kurių lytinė tapatybė atitinka jų gimimo metu priskirtą lytį, vadinami „cislyčiais“, taip išvengiant formuluočių, kuriose netranslyčiai žmonės įvardijami „normaliais“ ar „dauguma“).

Kadangi LGBTIQ tapatybės ir įvairios patirtys cislyčiams ir (arba) heteroseksualiems asmenims dažnai gali būti nežinomos ir naujos temos, žmonės, kurie pirmą kartą susitinka su LGBTIQ bendruomenės nariu, dažnai per nežinojimą užduoda nepatogius, įžeidžiančius klausimus.

Nors smalsumas ir susidomėjimas kitais nėra blogas dalykas, ypač svarbu formuluoti klausimus pagarbiai, nes LGBTIQ žmonių patirtys dažnai apima traumas ir nemalonius įvykius, susijusius su jų tapatybe. Pavyzdžiui, klausimas translyčiam asmeniui, koks buvo jo registruotas (gimimo metu suteiktas) vardas, yra įžeidžiantis. Tai dažnai yra nemalonu daugumai translyčių žmonių, nes jų ankstesnis vardas gali simbolizuoti traumą ar kažką, ką jie jau įveikė ir nebelaiko savo tapatybės dalimi.

Norint išvengti ribų peržengimo, paprastai naudinga apsvastyti, ar atsakymas į konkretų klausimą tikrai padės mums geriau pažinti pašnekovą, ar tai tik smalsumas. Jei tai pastarasis atvejis, tikriausiai geriausia neklausti.

Kai pirmą kartą pradedame susipažinti su LGBTIQ terminologija ir kultūra, gali būti neramu imant suvokti, kaip dažnai mes galbūt netyčia bendravome šiomis temomis įžeidžiai. Taip pat gali kelti nerimą baimė ateityje padaryti klaidų. Būtent todėl svarbu pabrėžti, kad, kaip ir kitose žmogiškųjų santykių srityse, bendraujant su LGBTIQ žmonėmis natūralu daryti klaidų ar netyčia pasakyti ką nors įžeidžiančio. Tokiais atvejais pakanka atsiprašyti, ir pagalvoti, ką galime padaryti, kad kitą kartą nepadarytume tos pačios klaidos.

Kaip pasirengti mokymams?

Mokymų medžiagos parengimas ir kūrimas: Ruošdamiesi mokymams, mokymų vedėjai turi atkreipti dėmesį į daugybę smulkmenų, ypač dirbdami su specialistais, kurių kasdienis darbas ir veikla jiems gali būti nežinomi.

Toliau pateikiame pagrindinius aspektus ir su dalyviais susijusią informaciją, kurie yra būtini sėkmingiems mokymams. Planuojant mokymus, pirmasis žingsnis yra nustatyti dalyvių skaičių ir profesinę patirtį, mokymų trukmę ir vietą.

Siekiant užtikrinti, kad žinios būtų perteikiamos tinkamu lygiu, taip pat svarbu susidaryti apytikslį supratimą apie dalyvių turimas žinias ir esamą susipažinimą su tema. Kad mokymai būtų kuo labiau pritaikyti konkrečios grupės poreikiams, taip pat rekomenduojame planavimo etapu potencialiems dalyviams išsiųsti anoniminę anketą. Tai leis jiems nurodyti, kokios temos juos domina ir kokių klausimų jie gali turėti. Šiame vadove pateikta mokymų medžiaga pirmiausia skirta 15–20 dalyvių grupėms ir 4–8 valandų trukmės užsiėmimams.

Kai sužinome, kas yra mūsų mokymų dalyviai ir kada vyks mokymai, galime pradėti kurti jų turinį. Pirmiausia svarbu susipažinti su dalyvių kasdiene veikla ir jų profesijos ypatumais. Su kokiais kasdieniais iššūkiais jie susiduria darbe? Su kokiais iššūkiais susiduria LGBTIQ klientai, su kuriais jie bendrauja?

Paprastai rekomenduojame, kad:

1. Kiekvienoje sesijoje dalyvautų du mokymų vedėjai, kad niekas neliktų vienas atsakingas už pagrindinės žinios perteikimą, jei grupė būtų mažiau atvira šiai temai.
2. Mokymų vedėjai turėtų gerai išmanyti temas, kurios yra labiausiai susijusios su dalyvių darbu (pavyzdžiui, jei grupę sudaro teisės specialistai, idealu, kad mokymų vedėjas pats būtų teisininkas, o jei tai neįmanoma, mokymų vedėjai bent jau turėtų konsultuotis su teisės specialistu prieš planuojant sesiją);
3. Pasirengimui naudinga pasitelkti lentelę, panašią į esamą žemiau, kurioje būtų pateikta mokymų tvarkaraščio, reikalingų medžiagų ir priemonių bei temų diskusijai apžvalga.

Tikslinant mokymų tvarkaraštį, mokymų vedėjams patariama atkreipti dėmesį į teorinių ir praktinių dalių pusiausvyrą. Nors svarbu užtikrinti, kad dalyviams būtų perduotos pagrindinės žinios ir kontekstinė informacija, pakankamai laiko taip pat turėtų būti skirta dalyvaujamosioms veikloms, klausimams ir atsakymams. Be to, į įvadinę pastabas reikėtų įtraukti projekto pristatymą, nustatyti

mokymų tikslus ir pagrindines taisykles, o baigiamojoje sesijoje skirti laiko žodiniams ir rašytiniams atsiliepimams.

Mokymų vedėjai gali rinktis iš žemiau pateikto sesijų sąrašo, kurį galima papildyti ir kitomis sesijomis. Pasirengimo etape prieš mokymų įgyvendinimą reikėtų skirti laiko sesijų ir dalimosios medžiagos, kuri bus naudojama mokymuose, vertimui į lietuvių kalbą. Keletą siūlomų sesijų reikėtų papildyti informacija ir atvejų iš savo šalies konteksto analize. Siekiant šio tikslo mokymų vedėjai gali naudotis pilietinės visuomenės organizacijų ataskaitomis arba tiesiogiai kreiptis į tokias organizacijas. Be pagrindinių sesijų, prieš mokymus reikia atlikti konkrečiai šaliai skirtą tyrimą, kad po kiekvienos sesijos būtų galima dalytis išvadamis ir kita susijusia informacija su dalyviais. Mokymų vedėjai turi ypatingą dėmesį skirti konkrečios grupės poreikiams, net jei jie keičiasi mokymų metu. Rekomenduojama, kad mokymai būtų interaktyvūs ir leistų įvairiems dalyviams išreikšti savo patirtį ir idėjas.

Mokymų moduluose pateikiama interaktyvi užduotis, skirta supažindinti su pagrindine LGBTIQ terminologija (sesija 3.1 „Ivadykite teisingai“). Jei mokymų vedėjai nusprendžia neįtraukti šios sesijos į mokymų programą, patariama įtraukti trumpą LGBTIQ „žodyną“ į savo pristatymą, pageidautina mokymų pradžioje.

Mokymų vedėjai raginami pristatymuose naudoti nuotraukas ir vaizdo įrašus. Medžiagą galima pasirinkti iš savo šalies konteksto arba ankstesnių ES projektų. Šis vaizdo įrašas iš projekto „CounterHate“ yra tinkamas atsako neapykantos nusikaltimams temai pristatyti, nes jis subtitruotas įvairiomis kalbomis:

<https://www.youtube.com/watch?v=oh2pOQw5TUc>

Organizuojant nuotoline sesijas mokymų vedėjams patariama pasitelkti nuotolinių susitikimų platformą, turinčią reikiamas funkcijas pasirinktoms užduotims atlikti (pokalbių mažose grupėse kambariai, rankos pakėlimas ir pan.). Iš anksto išbandžius šias funkcijas ir pasitreniravus su kolega, užduotys bus atliktos sklandžiau. Pasitelkiant mažų grupių pokalbių kambarius, svarbu aiškiai paaiškinti, kokia užduotis laukia kiekvienos grupės, dalijantis medžiaga susitikimo pokalbių lange ir primenant dalyviams ją atsisiųsti prieš pradėdant užduotį. Mokymų vedėjai gali apsilankyti skirtinguose pokalbių kambariuose ir patikrinti grupės veiklą. Grafinio dizaino įrankiai yra naudingi norint internete atkurti rašomąją lentą ar lipnius lapelius. Internetinės apklausos priemonės padeda vizualizuoti ir stebėti atsakymus realiuoju laiku, leidžia mokymų vedėjams ir dalyviams iš karto suprasti ir palyginti apklausos rezultatus bei juos apmąstyti. Dalijimasis internetine apklausa įvairiais būdais – QR kodu, prieigos kodu, nuoroda – užtikrina, kad visi galėtų ją pasiekti.

Mokymų modulių tikslas

Mokymų modulių tikslinė grupė – teisėsaugos ir teisingumo specialistai (policijos pareigūnai, advokatai, prokurorai ir teisėjai).

Pagrindinės temos, nustatytos „ENACT“ projekto planavimo etape, yra lyties ir seksualinė įvairovė, daugialypė diskriminacija, pagalba LGBTIQ neapykantos nusikaltimų aukoms ir kova su institucine diskriminacija ir antrine viktimizacija.

Kiti prioritetai buvo nustatyti pasitelkiant „ENACT“ projekto kontekste atlikto tyrimo rezultatus. Šis tyrimas, be kita ko, nagrinėjo minėtų specialistų mokymų poreikius. Toliau aprašyti numatomi

mokymų rezultatai yra susiję su nacionalinių interviu metu ir vertinant tyrimo ataskaitą nustatytais trūkumais ir poreikiais.

Numatomi mokymosi rezultatai

Šešios nacionaliniu mastu atliktų „ENACT“ projekto tyrimų ataskaitos atskleidė, kad mokymai yra itin svarbūs siekiant pagerinti įvairiais lygiais teikiamos paramos neapykantos nusikaltimus patyrusiems LGBTIQ asmenims kokybę. Tyrimo dalyvių nuomonės ir lūkesčiai dėl mokymų poreikių buvo panaudoti siekiant apibrėžti toliau išvardytus numatytus mokymosi rezultatus.

Teisiniai įgūdžiai: Mokymai paaiškina teisinę terminologiją ir apibrėžia nacionalinę sistemą, įskaitant pranešimo apie nusikaltimą mechanizmus, galimus teisinius procesus, šališkumo ar neapykantos motyvų apibrėžimus ir rodiklius. Tai yra būtina norint tinkamai kvalifikuoti neapykantos incidentą, taip pat didinti teisinį sąmoningumą visais nukentėjusiųjų palydėjimo etapais. Mokymai taip pat siekia suteikti naujausią informaciją apie teisės aktų pakeitimus ir gerąją praktiką.

Sąmoningumas LGBTIQ klausimais: mokymai pristato LGBTIQ terminologiją ir pagrindines sąvokas, susijusias su seksualine orientacija, lytine tapatybe, lyties raiška ir lyties požymiais. Ši informacija ugdo sąmoningumą apie LGBTIQ asmenų gyvenimo realijas, akcentuojant mažumų patiriamą stresą ir jo ilgalaikį poveikį asmenų psichinei sveikatai ir pasitikėjimui viešosiomis institucijomis. Be bendro empatijos ir jautrumo skatinimo, sesijos padeda nustatyti galimas struktūrines kliūtis ir institucinį šališkumą, kuris mažina nukentėjusiųjų norą pranešti apie incidentus ar kreiptis pagalbos. Vienas iš pagrindinių tikslų yra skatinti naudoti įtraukią kalbą ir pateikti specialias rekomendacijas, kurios padėtų apsaugoti translyčius ir interlyčius asmenis, kurių patirtis dažnai yra nepastebima ar nesuprantama viešojo sektoriaus atstovams.

Emociniai įgūdžiai: Profesinė praktika, grindžiama tinkamais emociniais įgūdžiais ir atvirumu įvairovei, yra dar vienas pageidaujamas mokymų rezultatas. Nors dauguma teisėsaugos ir teisingumo specialistų turi aiškiai apibrėžtus praktinius įgaliojimus, jie susiduria su atvejais, kai turi reaguoti į psichologinę dinamiką, pavyzdžiui, baimę, traumą ir nerimą. Šis jų darbo aspektas parodo emocinių įgūdžių ir sąmoningumo svarbą. Pavyzdžiui, patruliuojantys pareigūnai dažnai yra pirmieji, kurie užmezga kontaktą su auka, o šis susitikimas yra lemiamas momentas, siekiant įgyti jų pasitikėjimą ir atliepti jų pažeidžiamumą.

Daugialypė diskriminacija: Mokymai skatina specialistus suprasti ir taikyti daugialypės diskriminacijos koncepciją praktikoje, atsižvelgiant į persipinančias priespaudos formas. Mokymai apima vaidmenų žaidimus ir patirtinį mokymąsi, siekiant geriau suprasti šią koncepciją.

Bendravimo įgūdžiai: Veiksmingų bendravimo įgūdžių stiprinimas yra dar viena svarbi mokymų dalis. Tai gali būti naudinga priimant aukos pareiškimą ar vykdant apklausą, tarpininkaujant ir sprendžiant konfliktus, taip pat atliekant tarpinstitucinį koordinavimą.

Savęs priežiūra: Mokymai taip pat skirti sąmoningam tiek darbdavių, tiek darbuotojų streso valdymo, emocinės gerovės ir perdegimo prevencijos strategijų taikymui teikiant paramą aukoms.

4 ir 8 valandų trukmės mokymų struktūra

8 valandų trukmės mokymo programa *teisėsaugos pareigūnams*

30 minučių	Įvadinė sesija
35 minutės	Kur jūs esate? Įvadinė sesija (1.2)
40	Pirmasis pristatymas apie teisinę sistemą
15	Klausimai ir atsakymai
20	Pertrauka
30	Sesija Kas slypi už skaičių? (2.1)
25	Įvertinkite savo atvejį (2.4)
35	Antrasis pristatymas apie LGBTIQ klientus ir specialius poreikius
15	Klausimai ir atsakymai
40	Pietų pertrauka
30	Sesija „Įvardykite teisingai“ (3.1)
35	Trečiasis pristatymas apie pagrindinius įgūdžius ir žinias teisėsaugos srityje
15	Klausimai ir atsakymai
20	Pertrauka
30	Lygiagrečių perspektyvų sesija (4.3)
40	Svarbių priemonių užduotis (4.5)

25	Baigiamoji sesija
----	-------------------

8 valandų trukmės tvarkaraštis teisingumo specialistams

30	Įvadinė sesija
30	Raskite savo šalį – įvadinis užsiėmimas (1.3)
40	Pirmasis pristatymas apie teisinę sistemą
15	Klausimai ir atsakymai
20	Pertrauka
30	Praktinis užsiėmimas „ Žinokite savo įstatymus “ (2.3)
35	Antrasis pristatymas apie LGBTIQ klientus ir specialius poreikius
15	Klausimai ir atsakymai
40	Pietų pertrauka
30	Citatos iššifravimo užduotis (3.2)
40	Trečiasis pristatymas apie pagrindinius teisingumo specialistų įgūdžius ir žinias
15	Klausimai ir atsakymai
20	Pertrauka
45	Sesija Už vienos srities ribų (4.1)
45 minutės	Atkuriamojo teisingumo sesija (4.10)
30	Baigiamoji sesija

4 valandų trukmės programa įvairių sričių specialistų grupei

15	Įvadinė sesija
20	Įvadinis užsiėmimas „ Atspėkite skaičių “ (1.1)
30	Pirmasis pristatymas apie teisinę sistemą
10	Klausimai ir atsakymai
10	Pertrauka
30	Sesija Kas yra kas? (2.2)
30	Antrasis pristatymas apie LGBTIQ klientus ir specialiuosius poreikius
10	Klausimai ir atsakymai
10	Pertrauka
40	Sesija Kodėl jie? (3.3)
20 minučių	Sesija Pagarbi kalba (3.5)
15	Baigiamoji sesija

4 valandų trukmės tvarkaraštis pagalbos aukoms pareigūnams

20	Įvadinė sesija
30	Pirmasis pristatymas apie teisinę sistemą, sutelkiant dėmesį į paramą aukoms
10	Klausimai ir atsakymai
15	Pertrauka
45	Sesija Veiksmi (4.6)
30	Antrasis pristatymas apie LGBTIQ klientus ir specialius poreikius
10	Klausimai ir atsakymai
15	Pertrauka
20	Sesija Poreikiai, kuriuos reikia atliepti (4.7)
30 minučių	Sesija Išlaikykite pusiausvyrą (4.11)
15	Baigiamoji sesija

Sesijos

1. Įvadinė sesija

1.1 Atspėkite skaičių	
Tikslai ir temos	• Padidinti informuotumą apie neapykantos nusikaltimus ir diskriminaciją prieš LGBTIQ asmenis (jų paplitimas ES; nepakankamo pranešimų skaičiaus problema; ekonominės išlaidos; ES lygmens tyrimai ir teisės aktai; homoseksualumo dekriminalizavimas ir translyčių asmenų tapatybės depatologizavimas) • Dalytis informacija iš tyrimų ataskaitų (pavyzdžiui, kitais ekonominės naudos pavyzdžiais)
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairių sričių specialistams, kurie atlieka konkrečias pareigas kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams, paramos aukoms specialistams).
Trukmė	20 minučių
Grupės sąranka	Individuali arba 2–4 asmenų grupėmis, po to didelėje grupėje
Įranga ir priemonės	• Projektorius • Viktorina kaip internetinė apklausos priemonė arba skaidrės • Vienas išmanusis telefonas vienai grupei (jei naudojama internetinė priemonė) arba popieriaus lapai ir rašikliai • Mažas apdovanojimas – suvenyras ar saldainiai (pasirinktinai, priklausomai nuo auditorijos tipo)
Pasirengimas	Atsakymus į viktorinos klausimus papildykite savo šalies duomenimis,

	pasinaudodami pateiktais ištekliais. Įtraukite savo klausimus į internetinę apklausos priemonę arba kiekvieną klausimą užrašykite skaidrėje.
Instrukcijos	Sesija gali būti įgyvendinama individualiai arba 2–4 žmonių grupėmis, kad grupės galėtų aptarti savo spėjimus prieš juos užrašydamos. Jei dirbama grupėmis, suskirstykite grupes ir paruoškite kambarį taip, kad grupės nariai galėtų sėdėti šalia vieni kitų. Užtikrinkite, kad kiekviena grupė turėtų išmanųjį telefoną, kuriuo galėtų prisijungti prie internetinės apklausos. Jei nenaudojate internetinės apklausos, išdalinkite kiekvienai grupei popieriaus lapą ir rašiklį, kad jos galėtų užrašyti savo atsakymus. Stebėkite, kiek laiko grupėms reikia spėjimui pasirinkti. Jei jos dirba greitai, galite greičiau pereiti prie kitos užduoties. Jei joms reikia daugiau nei 1–2 minučių, pabrėžkite, kad tai tik spėjimas, ir paraginkite jas baigti diskusiją. Jei dirbate su popieriumi, paprašykite grupių pasidalinti savo spėjimais, tada paskelbkite teisingą atsakymą ir skirkite vieną tašką toms grupėms, kurios teisingai atspėjo. Pasidalijus kiekvienu teisingu atsakymu, paprašykite visų daugiau apie tai pagalvoti ir aptarti rezultatus didelėje grupėje. Aptarkite šiuos klausimus: Ar surinktų taškų skaičius didelis ar mažas? Palyginti su kuo? Ar kas nors yra nustebęs? Ko jie tikėjosi? Paskelbkite galutinį nugalėtoją, surinkusį daugiausiai taškų, ir, jei įmanoma, įteikite jam nedidelį apdovanojimą. Tai gali būti, pavyzdžiui, jūsų organizacijos atributika (puodeliai, maišeliai) arba šokoladas. Viktorinos klausimai (teisingi atsakymai paryškinti, skirti mokymų vedėjams) - Remiantis 2023 m. Europos Sąjungos Pagrindinių Teisių Agentūros (PTA) atliktu tyrimu, kiek procentų apklaustų LGBTIQ asmenų Europos Sąjungoje per pastaruosius penkerius metus patyrė fizinį ar seksualinį smurtą? 13 8 28 Šaltinis: https://fra.europa.eu/en/publication/2024/lgbtiq-equality-crossroads-progress-and-challenges#publication-tab-1 - Kaip manote, koks buvo procentas jūsų šalyje (LGBTIQ asmenys, kurie per pastaruosius penkerius metus patyrė fizinį ar seksualinį

smurtą)?

XX (mokymų vedėjai turi pateikti atsakymų variantus)

Šaltinis, kuriuo reikia remtis: <https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/data-and-maps/2024/eu-lgbtqi-survey-iii> (Filtruokite duomenis pagal temą „Smurtas ir priekabavimas“, tada pasirinkite pirmąjį klausimą)

3. Remiantis 2023 m. PTA atliktu tyrimu, kiek procentų apklaustų LGBTIQ asmenų Europos Sąjungoje per pastaruosius penkerius metus patyrė neapykanta motyvuotą priekabavimą?
 - a. 10
 - b. 26
 - c. 54**

Šaltinis: <https://fra.europa.eu/en/publication/2024/lgbtqi-equality-crossroads-progress-and-challenges#publication-tab-1>

4. Remiantis Europos Parlamento skaičiavimais, kiek milijonų eurų kasmet prarandama iš ES šalių BVP dėl neapykantos ir diskriminacijos dėl seksualinės orientacijos?
 - a. 11
 - b. 25**
 - c. 60

Šaltinis:

[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/615660/EP_RS_STU\(2018\)615660_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/615660/EP_RS_STU(2018)615660_EN.pdf)

5. Nuo kada Pasaulio sveikatos organizacija nebevertina translytiškumo kaip psichinio sutrikimo?
 - a. 2015
 - b. 2008
 - c. 2019**

Šaltinis: https://www.who.int/europe/news/item/17-05-2019-moving-one-step-closer-to-better-health-and-rights-for-transgender-people?utm_source=chatgpt.com

6. Kada homoseksualumas buvo dekriminalizuotas jūsų šalyje?
XX (mokymų vedėjai turi pateikti atsakymų variantus)
7. Kada Prancūzija, pirmoji šalis Europoje, dekriminalizavo homoseksualumą?
 - a. 1791**
 - b. 1896

	c. 1934 8. Remiantis ESBO duomenimis, kiek neapykantos nusikaltimų buvo oficialiai užregistruota jūsų šalyje 2023 m.? XX (mokymų vedėjai turi pateikti atsakymų variantus) Šaltinis, kuriuo reikia remtis: https://hatecrime.osce.org/hate-crime-data 9. Iš dešimties, apie kiek neapykantos nusikaltimų oficialiai pranešama Europos Sąjungos institucijoms? a. 3 b. 1 c. 7 Šaltinis: https://fra.europa.eu/en/publications-and-resources/infographics/hate-crime-reporting-infographic 10. Kokiais metais buvo priimta ES aukų teisių direktyva? a. 2009 b. 2012 c. 2018
Pritaikymas internete	Kadangi šis užsiėmimas skirtas grupinei diskusijai, nuotolinių mokymų atveju dalyviai turi dirbti individualiai. Siekiant užtikrinti sklandesnį įgyvendinimą, rekomenduojama naudoti internetinę apklausą. Mokymų vedėjai po kiekvieno etapo gali užduoti papildomus klausimus, kaip ir kontaktinių mokymų atveju.

1.2 Kur jūs esate?	
Tikslai ir temos	• Fiziškai pajudėti, kad mokymų dalyviai prasimankštintų • Pagerinti dalyvių koncentraciją ir norą aktyviai dalyvauti • Įvertinti dalyvių žinias ir patirtį apie neapykantos nusikaltimus prieš LGBTIQ asmenis • Įvertinti dalyvių atvirumą bendradarbiauti su pilietinės visuomenės organizacijomis ir informuotumą apie LGBTIQ klausimus • Suteikti galimybę geriau pažinti grupę ir jos mokymų poreikius • Pateikti įvadinę informaciją apie temą, kai aptariami atsakymai
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairių sričių specialistams, kurie atlieka konkrečias pareigas kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams, paramos aukoms specialistams).

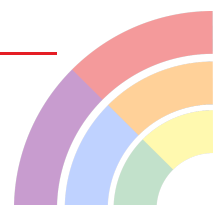

Trukmė	35 minutės
Grupės sąranka	Didelė grupė
Įranga ir priemonės	Dvi kortelės su užrašais „Visiškai nesutinku“ ir „Visiškai sutinku“ arba nuo „1“ iki „10“
Pasirengimas	Mokymų vedėjai turėtų pasirinkti 4–5 sakinius iš žemiau pateikto klausimų sąrašo. Mokymų vedėjai gali pateikti papildomus teiginius, siekdami įvertinti dalyvių žinias ir nuomonę apie neapykantos nusikaltimus arba įvertinti jautrumą ir požiūrį į LGBTIQ temas. 1. Neapykantos nusikaltimai yra plačiai paplitę mano šalyje. 2. Mano šalyje institucijų reakcija į neapykantos nusikaltimus prieš LGBTIQ asmenis yra pakankamai rimta. 3. Ankstesnio išsilavinimo ir mokymų metu gavau pakankamai informacijos apie neapykantos nusikaltimus prieš LGBTIQ. 4. Mano darbovietėje stengiamasi kuo labiau palaikyti LGBTIQ neapykantos nusikaltimų aukas. 5. Jei patirčiau neapykantos nusikaltimą, tikriausiai apie jį praneščiau. 6. Aš jaučiuosi patogiai dirbdamas su neapykantos nusikaltimų prieš LGBTIQ asmenis aukomis. 7. Patarimų iš pilietinės visuomenės organizacijų atstovų prašymas menkina viešųjų institucijų autoritetą. 8. Visada turėtumėte kreiptis į asmenį pagal jo asmens tapatybės dokumente nurodytą vardą ir lytį.
Instrukcijos	Padėkite dvi korteles skirtingose kambario pusėse. Paprašykite dalyvių atsistoti ir trumpai paaiškinkite, kad jūs garsiai perskaitysite teiginius, o dalyviai turės atsistoti kambaryje pagal savo nuomonės stiprumą kiekvieno teiginio atžvilgiu. Tie, kurie visiškai sutinka su teiginiu, turėtų atsistoti vienoje įsivaizduojamos skalės pusėje, tie, kurie visiškai nesutinka – kitoje pusėje, o likusieji – tarp jų, priklausomai nuo jų nuomonės stiprumo laipsnio. Pasakykite grupei, kad tai nėra žinių testas, ne kiekvienas klausimas turi teisingą ar neteisingą atsakymą, ir jie gali laisvai reikšti savo nuomonę, jei tai daro pagarbiai. Perskaitytą vieną teiginį, dalyviai turi pasirinkti savo poziciją, po to turėtų vykti trumpa diskusija apie tai, kodėl dalyviai pasirinko tam tikrą skalės tašką. Geriausia pradėti nuo vieno krašto, tada pereiti prie kito, o galiausiai – prie tų, kurie yra tarp jų. Kiekviename etape būtina paklauskite skirtingų dalyvių, kad visi galėtų pasisakyti. Neklauskite kiekvieno dalyvio kiekviename etape, nes tai užima per daug laiko ir daro užduotį pernelyg pasikartojančią. Mokymų vedėjai gali pateikti keletą pastabų apie temas, prieš pereidami prie kitos.

Pritaikymas internete	Šią sesiją galite įgyvendinti didelėje grupėje, pasitelkdami internetinės apklausos priemonės skalės parinktį. Pasidaliję nuoroda į apklausą, paprašykite dalyvių įvertinti kiekvieną teiginį nuo 1 (visiškai nesutinku) iki 10 (visiškai sutinku) pagal savo nuomonę ir žinias. Diskutuodami apie atsakymus, ekrane nuolat rodykite internetinės apklausos rezultatus. Kadangi šiuo atveju dalyvių individualūs pasirinkimai nėra matomi, diskusijai užduokite šiuos ar panašius klausimus: Ar kas nors yra nustebęs dėl bendrų rezultatų? Jei taip, kodėl? Ar kas nors pastebėjo, kad jo atsakymas į teiginį x labai skiriasi nuo grupės vidurkio? Kodėl, jūsų nuomone, kiti balsavo kitaip? Kodėl, jūsų nuomone, dauguma žmonių sutiko (arba nesutiko) su teiginiu x? Ar kas nors galėtų pasidalinti savo atsakymu į teiginį x ir paaiškinti savo pasirinkimą?
------------------------------	---

1.3 Raskite savo šalį	
Tikslai ir temos	- Susipažinti su neapykantos nusikaltimų prieš LGBTIQ asmenis teisės aktais projektą vykdančiose šalyse, taip pat su politiniu kontekstu - Gauti pagrindinę informaciją apie padėtį dalyvių šalyse, tuo pačiu turint galimybę trumpai palyginti jas su padėtimi kitose ES šalyse - Parengti dalyvius pirmiesiems pristatymams, padidinti jų susidomėjimą - Informuoti dalyvius apie „ENACT“ nacionalinių ataskaitų duomenis
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairiems specialistams, turintiems ar neturintiems konkrečių pareigų kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams, paramos aukoms specialistams).
Trukmė	30 minučių
Grupės sąranka	Keturios 4–5 žmonių grupės, po to didelė grupė
Įranga ir priemonės	- Keturi rinkiniai 3x6 kortelių su šalių pavadinimais, teisinės ir socialinės apžvalgos - Lankstinukas „Vaivorykštės žemėlapis“
Pasirengimas	Jei šią sesiją įgyvendinsite vėliau nei 2025 m., prieš naudodami atnaujinkite šalių aprašymus.
Instrukcijos	Naudokite keturis stalus, ant kiekvieno iš jų išdėliokite šešis šalių pavadinimus. Suskirstykite dalyvius į keturias grupes. Kiekvienai grupei duokite 3x6 kortelių rinkinį su teisinės ir socialinės padėties apžvalga.

Pateikite grupei instrukcijas:

„Turite 15 minučių, kad rastumėte savo šalies aprašymus, be to, pabandykite atspėti, kurias kitas ES valstybes nares aprašo kitos kortelės. Kortelės padėkite po ta šalimi, kurios padėtis, jūsų nuomone, yra aprašoma.“

Kortelės:

Italija

(Teisinis kontekstas): 2025 m. „ILGA Europe“ „Vaivorykštės žemėlapis“ duomenimis, pagal LGBTIQ asmenų teisių užtikrinimą šalis surenka vos 24 % taškų. Anksčiau įtvirtintas LGBTIQ teisių progresas apima chirurginių reikalavimų lyties pripažinimui panaikinimą ir civilinių sąjungų įteisinimą tos pačios lyties poroms. Tačiau teisinė apsauga nuo diskriminacijos ir neapykantos nusikaltimų yra nepilnavertė. Nediskriminavimą užtikrinantys įstatymai LGBTIQ asmenų atžvilgiu taikomi užimtumo srityje, tačiau daugelyje regionų tai – vienintelė sritis. Šalies teisė nereglamentuoja neapykantos nusikaltimų prieš LGBTIQ asmenis. Jie yra traktuojami kaip bet kurie kiti nusikaltimai, neatsižvelgiant į nusikaltimo šališkumą.

(Socialinis kontekstas): Nors LGBTIQ asmenų matomumas šalyje yra didelis, nediskriminavimo ir lygybės srityje yra spragų. Istoriškai ir praktiškai svarbus veiksnys yra ir nelygybė tarp šalies šiaurinės ir pietinės dalių: kai kurios LGBTIQ asmenims skirtos paslaugos iki šiol teikiamos tik šiaurėje. Be to, dabartinė vyriausybė skatina LGBTIQ asmenims priešingą retoriką ir politiką.

Graikija

(Teisinis kontekstas): 2025 m. „ILGA Europe“ „Vaivorykštės žemėlapis“ duomenimis, pagal LGBTIQ asmenų teisių užtikrinimą šalis surenka 69 % taškų. Šalis pažengė LGBTIQ teisių srityje, priimdama įstatymus, leidžiančius teisinį lyties pripažinimą be chirurginės intervencijos, uždraudžiant konversijos terapiją ir įteisinant tos pačios lyties asmenų santuokas ir įvaikinimą. Baudžiamajame kodekse seksualinės orientacijos ir lytinės tapatybės pagrindu grindžiamas šališkumas laikomas sunkinančia nusikaltimo aplinkybe. Tai, kad nėra išsamios politikos, skirtos kovai su diskriminacija prieš LGBTIQ asmenis, rodo, kad yra kur tobulėti.

(Socialinis kontekstas): nors teisės aktų pažanga rodo progresą, visuomenės pasipriešinimas atskleidžia nuolatines problemas siekiant

visiškos lygybės. 2024 m. sostinėje įvyko didelis incidentas. Politikų ir vietos lyderių neapykantos kupini pareiškimai dar labiau sustiprina diskriminacinį elgesį ir skatina netoleranciją. Pilietinės visuomenės grupės aktyviai reaguoja į šį pasipriešinimą ir vykdo veiklą visoje šalyje esančiose pabėgėlių stovyklose, kad palaikytų LGBTIQ prieglobsčio prašytojus.

Slovėnija

(Teisinis kontekstas): 2025 m. „ILGA Europe“ „Vaivorykštės žemėlapis“ duomenimis, pagal LGBTIQ asmenų teisių užtikrinimą šalis surenka 50 % taškų. Šalis suteikia lygiavertės santuokos ir įvaikinimo teises tos pačios lyties poroms. Šalyje galioja nacionalinis įstatymas, draudžiantis diskriminaciją dėl seksualinės orientacijos, lytinės tapatybės ir lyties raiškos. Nėra specialaus teisinio pagrindo, kuris būtų susijęs tik su neapykantos nusikaltimais prieš LGBTIQ asmenis. Vietoj to, Baudžiamajame kodekse numatyta keletas nusikalstamų veikų, kurios aiškiai apima diskriminacines praktikas arba šališkus motyvus. Be to, šališki motyvai laikomi sunkinančiomis aplinkybėmis kitose nusikalstamose veikose.

(Socialinis kontekstas): LGBTIQ asmenys šioje šalyje jaučiasi mažiau patogiai atvirai reiškiant savo tapatybę nei vidutiniškai ES. Bendruomenė išreiškė susirūpinimą, kad neapykantos kalba ir diskriminacinė retorika stiprėja, o tai prisideda prie priešiškos aplinkos, kuri kartais virsta fiziniais išpuoliais. Dėl mažo gyventojų skaičiaus (apytikriai 2,1 mln. žmonių) gali būti sudėtinga išsaugoti aukų anonimiškumą. 2023 m. neapykantą kurstantys incidentai įvyko per vietos „Pride“ renginį. Teisėsaugos institucijos ir vietos gyventojai ėmėsi aktyvių veiksmų, kad kitais metais jų būtų mažiau.

Lietuva

(Teisinis kontekstas): 2025 m. „ILGA Europe“ „Vaivorykštės žemėlapis“ duomenimis, pagal LGBTIQ asmenų teisių užtikrinimą šalis surenka vos 24 % taškų. Teisinėje sistemoje neapykantos nusikaltimai apibūdinami kaip nusikalstami veiksmai, kuriuos motyvuoja šališkumas, išankstinis nusistatymas ir (arba) priešiškas asmeniui ar grupei dėl saugomos savybės. Šie nusikaltimai gali būti kriminalizuoti kaip nusikaltimo sudėties elementas arba kaip sunkinanti aplinkybė. Teisės aktų veiksmingas įgyvendinimas tebekelia susirūpinimą. Pagrindinės kliūtys yra ribotas policijos pareigūnų neapykantos motyvų pripažinimas, prastas paslaugų aukoms koordinavimas ir specializuotos paramos LGBTIQ asmenims trūkumas.

(Socialinis kontekstas): Per pastaruosius du dešimtmečius šalyje buvo pasiekta laipsniška, bet netolygi pažanga LGBTIQ teisių srityje. 2024 m. sostinėje vykusiose „Pride“ eitynėse dalyvavo rekordinis skaičius žmonių. Kitais metais čia taip pat vyko „Baltic Pride“ renginys. Tačiau viešosios nuomonės apklausos rodo, kad trečdalis gyventojų vis dar jaustūsi nepatogiai turėdami LGBT kolegą. Institucinės priemonės kovoti su neapykantos nusikaltimais galėtų būti veiksmingesnės: 2024 m. asmuo, sudeginęs LGBTIQ vėliavą netoli Parlamento, buvo nubaustas vos 15 eurų dydžio bauda.

Ispanija

(Teisinis kontekstas): 2025 m. „ILGA Europe“ „Vaivorykštės žemėlapiu“ duomenimis, pagal LGBTIQ asmenų teisių užtikrinimą šalis surenka 78% taškų. Šalyje praktikuojama pažangi teisėkūra daugelyje sričių, pvz., santuokos lygybės ir prieglobsčio teisių. Teisės aktai dėl nusikaltimų aukų ir Baudžiamasis kodeksas pripažįsta ir baudžia nusikaltimus, padarytus dėl aukos seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės. Pastaraisiais metais buvo sustiprinta teisinė sistema, siekiant geriau apsaugoti translyčius žmones ir pabrėžti daugialypę diskriminaciją. Regioniniu lygmeniu galioja specialūs įstatymai.

(Socialinis kontekstas): Neseniai atlikta apklausa parodė, kad 87 % gyventojų palaiko LGBTIQ teises. Nepaisant teisinių patobulinimų ir didėjančio socialinio pripažinimo, daugelis LGBTIQ žmonių, ypač priklausančių pažeidžiamiausioms bendruomenės grupėms, pvz., migrantams, translyčiams ar interlyčiams ir nepilnamečiams, vis dar susiduria su sunkumais. Tai daugiausia lemia institucinė nelygybė ir priešiška socialinė dinamika, kurią dar labiau sustiprina sensacingi žiniasklaidos pranešimai. Pavyzdžiui, 2024 m. kai kuriuose straipsniuose buvo neteisingai teigiama, kad naujas pažangus šalies įstatymas dėl teisinio lyties pripažinimo buvo išnaudotas asmenų, siekiančių gauti pensiją vienoje iš užjūrio teritorijų.

Vengrija

(Teisinis kontekstas): 2025 m. „ILGA Europe“ „Vaivorykštės žemėlapiu“ duomenimis, pagal LGBTIQ asmenų teisių užtikrinimą šalis surenka vos 23% taškų. 2000 m. pradžioje šalyje buvo priimti progresyvūs teisės aktai lygiateisiškumo srityje. Baudžiamasis kodeksas baudžia neapykanta motyvuotą šališkumą kaip *smurto prieš bendruomenės narį* sudėtinę dalį (lygiavertį neapykantos nusikaltimui) ir kaip sunkinančią aplinkybę kitų nusikaltimų atveju. Pastaraisiais metais teisės aktai įvairiais būdais apribojo LGBTIQ teises, turėdami įtakos LGBTIQ bendruomenės viešumui, susirinkimų laisvei, teisinio lyties pripažinimo ir įvaikinimo galimybėms.

	Lytinė tapatybė neseniai buvo išbraukta iš apsaugos nuo diskriminacijos pagrindų sąrašo. # (Socialinis kontekstas): Politinės grupės, įskaitant ilgą laiką šalį valdančią partiją, pastaraisiais metais buvo priešiškos LGBTIQ bendruomenei. Jos skleidė idėją, kad LGBTIQ grupės yra atsakingos už socialines problemas, tarnauja užsienio interesams ir kelia pavojų vaikams. Tačiau nacionaliniu mastu atlikti reprezentatyvūs tyrimai rodo, kad šie naratyvai turi tik vidutinišką poveikį bendrai visuomenės nuomonei. Pavyzdžiui, nors teisinis lyties pripažinimas nebuvo galimas pastaruosius penkerius metus, 73 % gyventojų pritartų jo įteisinimui. Po 15 minučių pateikite dalyviams teisingus atsakymus, pasidalykite su jais nuoroda į nacionalines ataskaitas ir paaiškinkite, kad ten jie ras išsamius situacijos aprašymus ir tyrimų rezultatus. Atsakykite į visus dalyvių klausimus ir praneškite, kad pirmojoje prezentacijoje bus išsamiau aptartas teisinis kontekstas ir pateikta situacijos dalyvių šalyje apžvalga. Kadangi šis užsiėmimas planuojamas mokymų pradžioje, mokymų vedėjai taip pat gali paklausti, ar yra kokių nors sąvokų, kurių auditorija nesuprato. Jei taip, pateikite jiems trumpus paaiškinimus ir pasakykite, kurioje mokymų dalyje jie galės apie juos sužinoti daugiau. Be to, paklauskite dalyvių, ar juos nustebino rezultatai ir padėtis išvardytose šalyse. Pradėkite diskusiją ir paklauskite jų, ką dar jie žino apie LGBTIQ teises ir neapykantos nusikaltimų įstatymus kitose Europos šalyse. Naudokite išdalintą „ILGA Europe“ Vaivorykštės žemėlapi, kad padėtumėte dalyviams susisteminti savo žinias apie LGBTIQ teises Europoje.
Pritaikymas internete	Galima naudoti skirtingų pokalbių kambarių funkciją, kad grupė būtų suskirstyta į mažesnes darbo grupes. Mokymų vedėjai gali pasitelkti internetinę lentą su lipdukais, dalindamiesi skirtingomis lentos kopijomis su kiekviena grupe. Mokymų vedėjai taip pat gali kiekvienai šaliai suteikti numerį ir paprašyti dalyvių įrašyti teisingą numerį šalia aprašymų priede.

2. Sesija apie teisinę sistemą

2.1 Kas slypi už skaičių? ⁷	
Tikslai ir temos	• Suprasti nepakankamo pranešimo ir nepakankamos kvalifikacijos svarbą • Suprasti patikimų ir išsamių duomenų rinkimo svarbą • Tobulinti statistikos ir teisinės analizės įgūdžius
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairiems specialistams, turintiems ar neturintiems konkrečių pareigų kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams, paramos aukoms specialistams).
Trukmė	30 minučių
Grupės sąranka	4–5 žmonių grupės, po to grupinė diskusija
Įranga ir priemonės	Lankstinukas „ Kas slypi už skaičių? “
Instrukcijos	Suskirstykite dalyvius į 4–5 žmonių grupes. Kiekvienai grupei išdalykite spausdintą informacinį lapą „Kas slypi už skaičių?“. Paprašykite grupių aptarti, kas paaiškina didelius skirtumus tarp šalių. Paaiškinkite, kad nėra vieno teisingo atsakymo, bet gali būti įvairių paaiškinimų, ir jie turėtų surasti kuo daugiau paaiškinimų. Skirkite grupėms 10 minučių diskusijai. Paprašykite grupių suskaičiuoti, kiek skirtingų paaiškinimų jos sugalvoja. Pradėkite nuo grupės, kuri sugalvoja daugiausia paaiškinimų, ir paprašykite jos atstovų pateikti vieną iš jų. Paprašykite antrosios grupės pateikti kitą paaiškinimą. Eikite per grupes, kol nė viena iš jų nebeturės naujo paaiškinimo. Jei nebuvo paminėta, aptarkite šiuos klausimus: skirtumas tarp šalių dydžio, visuomenės etninės sudėties, teisės aktų, nepakankamo pranešimų skaičiaus, to, kaip rimtai valdžios institucijos vertina pranešimus ir ar jos naudoja tinkamą klasifikaciją (nepakankamos kvalifikacijos problema), taip pat problemos su statistikos sistema.
Pritaikymas internete	Nuotolinio susitikimo pokalbių lange pasidalykite informacinio lapo virtualia versija. Suskirstykite grupę į atskirus pokalbių kambarius ir nustatykite 10 minučių laiko limitą. Grįžę į pagrindinį kambarį, tęskite diskusiją didelėje grupėje.

⁷ Ši sesija buvo pritaikyta iš mokymų vadovo, kurį projekto „Kova su neapykantos nusikaltimais vietos lygmeniu“ kontekste 2021 m. parengė Vengrijos darbo grupė prieš neapykantos nusikaltimus.

2.2 Kas yra kas?	
Tikslai ir temos	• Užtikrinti, kad dalyviai žinotų nacionalinių subjektų (organizacijų ir institucijų), kurie įsikiša bet kuriame neapykantos nusikaltimų reagavimo etape, vaidmenį ir įgaliojimus • Išsiaiškinti, kurie subjektai veikia prevencijos, politikos formavimo, baudžiamojo persekiojimo ir pagalbos aukoms srityse • Skatinti tarpinstitucinį bendradarbiavimą, dalyviams pristatant potencialiai naujus veikėjus • Padėti dalyviams susidaryti bendrą vaizdą apie atitinkamų veikėjų nacionalinę ekosistemą • Didinti informuotumą apie tarpusavio sąveikos svarbą
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairiems specialistams, turintiems ar neturintiems konkrečių pareigų kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams, paramos aukoms specialistams).
Trukmė	30 minučių
Grupės sąranka	4–5 žmonių grupės, po to grupinė diskusija
Įranga ir priemonės	Spausdintų pavadinimų ir apibrėžimų sąrašų rinkiniai, sukarpyti į atskirus popieriaus lapelius
Pasirengimas	Mokymų vedėjai nustato atitinkamus veikėjus, kurie dalyvauja neapykantos nusikaltimų baudžiamajame persekiojime, prevencijoje, politikos formavime ar paramos aukoms teikime. Tokie veikėjai gali būti viešosios institucijos arba pilietinės visuomenės organizacijos. Svarbu įtraukti pilietinės visuomenės organizacijas, kad būtų nepamirštas jų vaidmuo reaguojant į neapykantos nusikaltimus ir kad dalyviai sužinotų apie svarbų darbą, kurį jos atlieka teikdamos veiksmingas, prieinamas ir specializuotas paramos paslaugas. Apsvarstykite ir kitas mažumų palaikymo paslaugas, kurios gali būti svarbios reaguojant į tarpusavyje susijusius atvejus. Užpildykite veikėjų sąrašą 2–3 sakinių apibendrinimu apie jų vaidmenį nacionaliniu mastu reaguojant į neapykantos nusikaltimus. Atsispausdinkite veikėjų pavadinimus ir apibrėžimus bei sukarpykite juos į atskirus popieriaus lapelius.
Instrukcijos	Dalyviai turės 10 minučių laiko grupėse sugretinti pavadinimus su jų vaidmens apibendrinimu. Didelėje grupėje aptarkite teisingus atsakymus ir pateikite papildomą informaciją apie veikėjus, su kuriais dabartinė auditorija yra mažiau susipažinusi. Atsakykite į visus klausimus apie jų vaidmenį, taip pat apie jų darbo tarpusavio sąsajas. Veikėjų sąrašas gali apimti, be kita ko: nacionalines žmogaus teisių

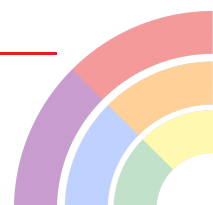
	institucijas, lygybės institucijas, ombudsmenus, policiją, prokuratūrą, teismą, viešąsias aukoms teikiamas paslaugas, viešąsias ar privačias teisinės pagalbos paslaugas (jei tokios yra), pilietinės visuomenės organizacijos, koalicijas ar darbo grupes, kitas viešąsias institucijas.
Pritaikymas internete	Nuotolinio susitikimo dalyviams pokalbių svetainėje galima nusiųsti redaguojamo formato informacinį lapelį. Informaciniame lape dviem stulpeliais pateikiami pavadinimai ir apibrėžimai, atskirti tarpu. Antrasis stulpelis turi būti sunumeruotas. Mažose grupėse dalyviai turi 10 minučių, kad prie kiekvieno pavadinimo įrašytų teisingą savo apibrėžimo numerį. Tada grįžkite į bendrą kambarį ir įvertinkite jų darbą.

2.3 Žinokite savo įstatymus⁸	
Tikslai ir temos	• Suteikti bendrą informaciją apie nacionalinius teisės aktus, susijusius su neapykantos nusikaltimais • Aptarti dabartinę praktiką ir teisėsaugos politiką • Įvertinti esamą dalyvių teisinį sąmoningumą ir nuomonę • Suderinti dalyvių žinias apie neapykantos nusikaltimų baudžiamąjį persekiojimą • Didinti sąmoningumą apie tarpusavio sąveiką
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairiems specialistams, turintiems ar neturintiems konkrečių pareigų kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams, paramos aukoms specialistams).
Trukmė	30 minučių
Grupės sąranka	Individuali, tada 4–5 žmonių grupės, po to grupinė diskusija
Įranga ir priemonės	• Lapas su klausimų sąrašu • Lankstinukas su pagrindiniais atsakymais • Rašikliai
Pasirengimas	Mokymų vedėjai parengia informacinį lapą su penkiais paragrafais pateikiant šią informaciją savo šalies kontekste: • Neapykantos nusikaltimų teisės aktų tipas ir apibrėžimai • Saugomos charakteristikos (sąrašas, atviras ar ne) • Nacionalinė policijos politika, jei tokia yra, santrauka, pavadinimas ir sukūrimo data

⁸ Ši sesija buvo pritaikyta pagal Europos Tarybos vadovą "Policing Hate Crime against LGBTI persons: Training for a Professional Police Response" (2017).

	• Tyrėjų, prokurorų ir teismų vaidmuo • Neapykantos nusikaltimų baudžiamojo persekiojimo veiksmingumas jūsų šalyje, stipriosios ir silpnosios pusės, galimybės ir grėsmės („ENACT“ projekto partneriai savo nacionalinėse ataskaitose gali naudoti SWOT analizės pagrindinius punktus)
Instrukcijos	Kiekvienas dalyvis gaus klausimų sąrašą ant popieriaus lapo ir rašiklį. Dalyviai turės 8 minutes apmąstyti klausimus ir užrašyti trumpus atsakymus. • Kaip nacionaliniai teisės aktai apibrėžia neapykantos nusikaltimus jūsų šalyje (konkretus bausmės sugriežtinimas, bendras bausmės sugriežtinimas, konkretus nusikaltimas)? • Kokios yra saugomos charakteristikos? • Ar yra kokių nors gairių, politikos ar gerosios praktikos pavyzdžių, susijusių su daugialypėmis saugomomis charakteristikomis? Ar neapykantos nusikaltimų bylose pripažįstami keli priežastiniai motyvai? Kaip? • Kokia yra policijos politika neapykantos nusikaltimų tyrimo srityje? • Koks, jūsų supratimu, yra tyrėjo, prokuroro ar teisėjo vaidmuo? • Kokia yra jūsų patirtis su šiais teisės aktais? Ar manote, kad jie yra veiksmingi? Po individualaus apmąstymo paprašykite dalyvių susiskirstyti į 4–5 žmonių grupes. Jei įmanoma, grupės nariai turėtų būti skirtingo profilio ir patirties šioje srityje, kad mažiau patyrę dalyviai galėtų gauti naudingos informacijos iš labiau patyrusių. Skirkite grupėms dar 8 minutes aptarti savo atsakymus. Po individualaus apmąstymo ir diskusijos mažose grupėse dalyviams išdalinkite lapą su atsakymais. Duokite jiems 5 minutes perskaityti ir palyginti informaciją su savo atsakymais. Didelės grupės diskusijoje paklauskite grupių atstovų, ar jie sužinojo kokių nors naujų informaciją iš informacinio lapelio, ir jei taip, kokią. Paklauskite jų, kurios temos dalys juos ypač domina ir apie kurias jie norėtų sužinoti daugiau per šiuos mokymus. Jei nustatomi mokymosi prioritetai, susiję su neapykantos nusikaltimų teisės aktais, užtikrinkite, kad likusių mokymų dalį mokymų vedėjai skirtų šioms temoms.
Pritaikymas internete	Dokumentą su klausimais galima nusiųsti kaip redaguojamą priedą į susitikimo pokalbių langą. Dalyviai gali likti pagrindiniame susitikimo kambaryje individualaus apmąstymo metu, o po to 8 minutėms būti nukreipti į 4–5 žmonių grupių kambarius. Grįžus į pagrindinį kambarį,

	nusiųskite dalyviams informacinį lapą su mokymų vedėjų pastabomis, skirkite 5 minutes jį perskaityti ir užduokite galutinius klausimus.
--	---

2.4 Įvertinkite savo atvejį ⁹	
Tikslai ir temos	• Paskatinti teisingą neapykantos nusikaltimų kvalifikavimą • Pripažinti neapykantos nusikaltimų sudėtinės dalis • Patikslinti teisinius apibrėžimus
Tikslinė profesinė grupė	Teisėsaugos ir teisės specialistai, kurie atlieka neapykantos nusikaltimų kvalifikavimo funkciją (policijos pareigūnai, protokolų rašytojai, prokurorai, teisėjai).
Trukmė	25 minutės
Grupės sąranka	Ketrios 4–5 žmonių grupės, po to grupinė diskusija
Įranga ir priemonės	Lankstinukas „Įvertinkite savo atvejį“
Pasirengimas	Pridėkite trečiąjį atvejo tyrimą prie informacinio lapelio „Įvertinkite savo atvejį“, kuris atspindi jūsų šalies kontekstą.
Instrukcijos	Paaiškinkite dalyviams užduoties tikslą ir teisingo nusikaltimų kvalifikavimo svarbą. Jei turite, pasidalykite nacionaline statistika ar tyrimų rezultatais apie nepakankamą ar neteisingą kvalifikavimą. Suskirstykite dalyvius į 4–5 žmonių grupes. Kiekvienai grupei pateikite vieno atvejo analizę iš informacinio lapelio „Įvertinkite savo atvejį“ ir rašiklį. Paprašykite jų per 10 minučių atsakyti į informaciniame lapelyje pateiktus klausimus. Grįžkite į darbą didelėje grupėje ir perskaitykite atvejų analizes bei klausimus. Po kiekvieno atvejo paprašykite grupės, kuri jį nagrinėjo, pateikti savo atsakymus. Palyginkite jų atsakymus su mokymų vedėjų atsakymais ir aptarkite visus susijusius klausimus.
Pritaikymas internete	Panaudokite vieną dokumentą kaip medžiagą ir pavadinkite jame pateiktus atvejų tyrimus „Pokalbių kambarys 1“, „Pokalbių kambarys 2“ ir t. t. Nusiųskite dokumentą į susitikimo pokalbių langą ir paprašykite dalyvių jį atsisiųsti prieš persikeliant į skirtingus pokalbių kambarius. Paaiškinkite, kad kiekviena grupė dirbs tik su vienu atveju, atitinkančiu jų

⁹ Šis užsiėmimas buvo pritaikytas iš mokymų programos, kurią kaip projekto „Tu nesi vienas! Šalies masto tinklas LGBTQI asmenų teisių apsaugai“ dalį 2016 m. parengė „Håttér Society“.

	pokalbių kambario numerį. Nusiųskite dalyvius į skirtingus kambarius 10 minučių trukmės aptarimui. Grįžus į diskusiją didelėje grupėje, tęskite atsakymų aptarimą, kaip aprašyta aukščiau.
--	---

3. Sesija apie LGBTIQ terminologiją, jautrumą ir atvejo analizę

3.1 Įvardykite teisingai ¹⁰	
Tikslai ir temos	• Pristatyti ir paaiškinti terminologiją, susijusią su LGBTIQ bendruomene • Įvertinti dalyvių turimas žinias ir požiūrį • Pagerinti dalyvių gebėjimus efektyviai bendrauti su LGBTIQ klientais
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairių sričių specialistams, kurie atlieka arba neatlieka konkrečių pareigų kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams, aukoms padėti skirtiems darbuotojams).
Trukmė	25 minutės
Grupės sąranka	Darbas poromis, tada grupinė diskusija
Įranga ir priemonės	• Lankstinukas „Įvardykite teisingai“. Jei lankstinukas suformatuotas taip, kad visi aprašymai telpa į vieną puslapį, naudokite A3 formato popierių, kad būtų geriau matomas. • Rašikliai • Maži apdovanojimai – suvenyrai ar saldainiai (pasirinktinai, priklausomai nuo auditorijos tipo)
Instrukcijos	Paaiškinkite, kad ši sesija skatina įtraukią komunikaciją ir padeda dalyviams suprasti būsimas mokymų temas. Dalyviai gali dirbti poromis su šalia sėdinčiu asmeniu arba grupėmis po tris, jei kas nors neturi poros. Dalyviai gauna atspausdintą sąrašą su terminų lentele. Mokymų vedėjai nurodo jiems per 10 minučių po kiekvieno apibrėžimo ant kito lapo parašyti vieną terminą iš sąrašo. Kai grupės bus pasirengusios, paprašykite kiekvienos poros pasidalinti terminu, susijusiu su pirmuoju apibrėžimu. Jei kas nors atsako neteisingai, paklauskite dalyvių, ar jie sutinka, ir padėkite rasti teisingą sprendimą. Tęskite taip su kiekvienu apibrėžimu. Būtinai pateikite papildomus komentarus, pavyzdžiui, šiuos paaiškinimus: • Seksualinė orientacija ir lytinė tapatybė: pabrėžkite skirtumą tarp to, kaip asmuo save identifikuoja, ir to, kas jam patinka. Paaiškinkite, kad, pavyzdžiui, translytis asmuo gali turėti bet kokią seksualinę orientaciją.

¹⁰ Ši sesija buvo pritaikyta pagal „Háttér Society“ vykdyto projekto „TIK ES: lygybė ir teisingumas LGBTI piliečiams per strateginius teisinius ginčus“ kontekste 2023 m. parengtą mokymų programą.

	• Paaiškinkite, kaip kreiptis į translyčius žmones: translytėms moterims gimimo metu buvo priskirta vyriška lytis, tačiau jos save identifikuoja kaip moteris ir taip ir turėtų būti įvardijamos (ir atvirkščiai). Kitas pavyzdys yra homoseksualus translytis vyras: asmuo, kuris save identifikuoja kaip vyrą ir jaučia potraukį vyrams. • Translytiškumo ir interlytiškumo sąvokos: pabrėžkite skirtumą tarp lytinės tapatybės ir lytinių požymių. • Interlytiškumas: paaiškinkite, kad tai yra bendras terminas, apimantis įvairias variacijas, dešimtis medicininių būklių, kai kurios pastebimos gimimo metu, o kai kurios – tik vykstant brendimui ar suaugus. • Paaiškinkite, kad asexualumas yra spektras. • Paaiškinkite, kad lytinės tapatybės įtvirtinimas nebūtinai turi vykti nustatyta tvarka ir ne kiekvienas žmogus nori atlikti visus žingsnius. Jei užduotis atlikta, paklauskite grupės, kuris apibrėžimas jiems buvo sudėtingas ir kodėl. Ar buvo kokių nors sąvokų, kurių jie anksčiau nežinojo arba dėl kurių buvo neapsisprendę? Grupė, kuri surinko daugiausiai teisingų atsakymų, gali gauti nedidelę dovanėlę.
Pritaikymas internete	Pasidalinkite instrukcijomis su dalyviais. Nusiųskite jiems lentelę su apibrėžimais ir terminų sąrašą kaip redaguojamą tekstinį failą, kad jie galėtų įrašyti arba nukopijuoti pasirinktą terminą prie kiekvieno apibrėžimo. Nustatykite grupinių kambarių funkciją 10 minučių, kad suskirstytumėte grupę poromis. Tęskite grupinėje diskusijoje, kaip aprašyta aukščiau.

3.2 Citatos iššifravimas¹¹

Tikslai ir temos	• Suprasti neapykantos nusikaltimų dėl priklausymo LGBTIQ aukų patirtis ir poreikius • Naudoti trumpas citatas, kad parengtų dalyvius tolesnėms sesijoms • Paskatinti diskusiją apie LGBTIQ žmonių saugumą ir apsaugą • Pateikti paaiškinimą apie nepakankamo pranešimų skaičiaus priežastis
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairiems specialistams, turintiems ar neturintiems konkrečių pareigų kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams,

¹¹ Šios sesijos koncepcija ir pagrindiniai klausimai buvo pritaikyti pagal Europos Tarybos vadovą: "Policing Hate Crime against LGBTI persons: Training for a Professional Police Response" (2017).

	paramos aukoms specialistams).
Trukmė	30 minučių
Grupės sąranga	4–5 žmonių grupės, po to grupinė diskusija
Įranga ir priemonės	- Lankstinukai su citatomis iš nacionalinių interviu - Rašymo lenta, rašikliai
Pasirengimas	Mokymų vedėjai atrinka 4–6 trumpesnes citatas iš „ENACT“ tyrimo interviu su neapykantos nusikaltimų aukomis (arba specialistais). Citatos gali būti pateiktos iš nacionalinės ataskaitos, taip pat surinktos tos, kurios dar nebuvo panaudotos viešinimo tikslais. Būsiami mokymų vedėjai, kurie nedalyvavo projekte, gali naudoti citatas iš ENACT ataskaitų ar kitų atitinkamų nacionalinių tyrimų. Atrinktos citatos apibūdina neapykantos nusikaltimų prieš LGBTIQ asmenis aukų patirtį ir emocijas. Toliau pateikiama keletas pavyzdžių iš Italijos nacionalinės ataskaitos, kurie puikiai tinka šiam užsiėmimui: <i>„Mano patėvis grįžo namo supykęs (...) Aš buvau daug aukštesnis už jį, ir paskutinį kartą, kai jis bandė mane sumušti, aš gyniausi ir buvau sužeistas. Nuvažiavau į skubios pagalbos skyrių, jie iškvietė karabinierius, ir nuo to momento prasidėjo visos teismo procedūros. (...) Karabinieriai man garantavo, kad man bus suteikta nemokama teisinė pagalba ir paskirtas valstybės gynėjas, bet to nebuvo. (...) Buvo labai sunku su viskuo tvarkytis, nes buvau paliktas visiškai vienas (...) Gailliuosi, nes tai man atėmė daug energijos ir pinigų. Tai mane tikrai išsekino. Jei būčiau turėjęs valstybės paskirtą gynėją ir valstybės paramą, viskas būtų buvę kitaip.“</i> <i>„Aš asmeniškai lydėjau translytę moterį, kad ji galėtų pateikti skundą. Buvau šokiruota: nors ji save priskiria moteriškai lyčiai, policijos pareigūnai visą laiką kreipėsi į ją vyriška gimine; tad ji patyrė antrinę viktimizaciją. Vienas iš jų taip pat išsakė komentarus, kurie sumenkino problemą, sakydamas: „tarp jūsų (LGBTIQ žmonių) vyksta keisti dalykai“, kai mes pranešėme, kad ji buvo išprievartauta.“</i> <i>„Buvau užpulta tiesiog prie namų, o policija mane apkaltino muštynėmis. Iš to, kaip su manimi elgtasi, atrodė, kad aš jį suviliojau. Tuo metu supratau, kad valstybė manęs nesaugo, kad valstybė manęs nelaiko piliete. Tarsi būtume antrarūšiai piliečiai.“</i>
Instrukcijos	Suskirstykite dalyvius į 4–5 žmonių grupes ir kiekvienai grupei išdalykite informacinius lapus. Per 12 minučių grupės turi perskaityti citatas ir

	pasidalinti savo mintimis apie šiuos klausimus: 1. Kaip, jūsų nuomone, šios patirtys veikia LGBTIQ asmenų saugumo jausmą? 2. Kaip, jūsų nuomone, šios patirtys veikia LGBTIQ asmenų norą pranešti apie prieš juos nukreiptus neapykantos nusikaltimus ir incidentus? Grįžus į didelės grupės diskusiją, mokymų vedėjai paruošia du rašomosios lentos popieriaus lapus (po vieną kiekvienam klausimui: 1. Saugumo jausmas, 2. Noras pranešti). Grupės turi pasidalinti savo išvadomis, o mokymų vedėjai užrašys jas ant dviejų didelių popieriaus lapų. Tada mokymų vedėjai, jei reikia, papildys idėjas tyrimų rezultatais ir išvadomis iš aukų perspektyvos.
Pritaikymas internete	Prieš sesiją išsiųskite dalyviams užduoties aprašymą ir instrukcijas tekstiniame dokumente per nuotolinio susitikimo pokalbių funkciją. Paprašykite visų dalyvių atsisiųsti dokumentą. Tada išsiųskite dalyvius į keturis atskirus pokalbių kambarius ir skirkite jiems 12 minučių užduočiai aptarti. Tęskite diskusiją didelės grupės pokalbių lange.

3.3 Kodėl jie?¹²	
Tikslai ir temos	• Gilinti dalyvių supratimą apie interlytiškumą ir translytę tapatybę, taip pat interlyčių ir translyčių žmonių patirtis • Padidinti dalyvių jautrumą neapykantos nusikaltimams, nukreiptiems prieš interlyčius ir translyčius žmones • Pradėti diskusiją apie interlyčių ir translyčių žmonių apsaugos poreikius • Susipažinti su ES lygio interesų gynimo grupių darbu
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairiems specialistams, turintiems ar neturintiems konkrečių pareigų kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams, paramos aukoms specialistams). Reikalingos žinios: Šis užsiėmimas tinka grupei, kurios nariai moka anglų kalbą. Grupėms, kurių nariai nemoka anglų kalbos, dalomoji medžiaga gali būti pakeista medžiaga nacionaline kalba iš kitų ataskaitų arba „OII Europe“ ir „TGEU“ tyrimų vertimu.
Trukmė	40 minučių
Grupės sąranga	Ketrios 4–5 žmonių grupės, po to diskusija didelėje grupėje.

¹² Dalis šios sesijos buvo pritaikyta iš Europos Tarybos vadovo "Policing Hate Crime against LGBTI persons: Training for a Professional Police Response" (2017).

Jranga ir priemonės	• Spausdinti informaciniai lapai („Kodėl jie?“ 1. „OII Europe“; „Kodėl jie?“ 2. „TGEU“) • Spausdintas klausimų sąrašas • Papildomas informacinis lapas (Europos Taryba – Translytiškumui būdingi aspektai) – pasirinktinai
Pasirengimas	Atsispausdinkite po dvi kiekvienos informacinės medžiagos kopijas. Vienoje iš jų yra „OII Europe“ sukurtas infografikas, kuriame pateikiami statistiniai duomenys apie smurtą prieš interlyčius žmones, pagrįsti 2023 m. ES PTA atlikto tyrimo duomenimis. Kitoje yra ištraukos iš „TGEU“ infografiko, iliustruojančio panašius duomenis apie translyčius žmones, pagrįsto tuo pačiu tyrimu. Be to, atspausdinkite klausimų, kuriuos užduosite grupei (pavyzdžiai pateikti žemiau), sąrašą savo nacionaline kalba. Mokymų vedėjai gali perskaityti neprivalomą informacinį lapą: Europos Taryba – Translytiškumui būdingi aspektai ir rengdami pristatymus bei moderuodami diskusijas remtis jame pateiktais pagrindiniais punktais.
Instrukcijos	Pradėdami atlikti užduotį, suskirstykite dalyvius į keturias grupes. Dvi grupės gaus „OII Europe“ infografiką, o kitos dvi grupės – „TGEU“ infografiką. Prieš pradedant, pakartokite keletą įžvalgų iš ankstesnės prezentacijos ar užduoties, įskaitant apibrėžimus, jei juos vartojote. Įsitinkite, kad visi dalyviai supranta, kas yra interlytiškumas ir translytė tapatybė, ir gali aiškiai atskirti šias dvi grupes. Paprašykite dalyvių per 15 minučių peržiūrėti ir aptarti statistinius duomenis, pateiktus jiems išdalintoje medžiagoje susiskirsčius į keturias grupes. Paprašykite jų iš pradžių paskirti atstovą, kuris vėliau pristatys pagrindines idėjas kitoms grupėms. Kartu jie turi apmąstyti, ką duomenys jiems pasako apie priešišumą ir smurtą prieš interlyčius arba translyčius žmones. Jie taip pat turi surinkti idėjas, kodėl šie žmonės tampa smurtinių incidentų taikiniu. Kaip juos atpažįsta smurtautojai? Kodėl smurtautojai turi išankstinį nusistatymą? Iš kur jie gauna informaciją, kuri juos paverčia priešiškais? Kokios situacijos ir vietos gali būti tokių incidentų priežastis? Kur, jūsų nuomone, jie yra labiausiai paplitę? Pasibaigus diskusijoms grupėse, grįžkite į plenarinį posėdį. Viena iš grupių, kuri turėjo „OII Europe“ dalomąją medžiagą, turi pristatyti savo infografiko turinio santrauką, taip pat savo preliminarinius atsakymus į klausimų sąrašą. Jei nė viena iš dviejų grupių nesisiūlo pradėti šios dalies, mokytojai gali pasirinkti vieną iš jų. Kita grupė, kuri turėjo tą pačią užduotį, turi papildyti savo išvadas, jei turėjo papildomų idėjų. Mokymų

	vedėjas pateikia atsiliepimus apie surinktas idėjas, paaiškindamas, ar grupių pateikti atsakymai yra teisingi, ir prireikus papildydamas jų pristatymą kitais pavyzdžiais ir faktais. Tas pats pristatymas ir atsiliepimų pateikimas turi būti pakartotas su kitomis dviem grupėmis ir mokymų vedėju. Jei grupę sudaro policijos pareigūnai, mokymų vedėjai gali atspausdinti Europos Tarybos informacinio lapo „Translytiškumo aspektai“ kopijas ir skirti dalyviams papildomas 10 minučių jį perskaityti. Tada grupė gali apmąstyti, ar tekste yra kokia nors informacija, apie kurią jie nepagalvojo savo pristatyme. Sesijos pabaigoje trumpai paaiškinkite, kokį kitą darbą paprastai atlieka „OII Europe“ ir „TGEU“, ir rekomenduokite jų interneto svetaines tolesniam skaitymui.
Pritaikymas internete	Nukopijuokite informacinius lapus ir instrukcijas į vieną dokumentą ir pavadinkite „OII Europe“ darbą „1 ir 2 grupinis kambarys“, o „TGEU“ darbą – „3 ir 4 grupinis kambarys“. Sesijos metu išsiųskite dokumentą bendrame grupinio pokalbio lange ir paprašykite dalyvių jį atsisiųsti. Paprašykite dalyvių pasirinkti atstovą, kuris pristatys grupės darbą. Pranešimai ir tolesnės diskusijos turi būti vykdomos didelėje diskusijoje po grįžimo iš grupinių kambarių.

3.4 Saugios erdvės¹³

Tikslai ir temos	• Paskatinti apmąstymus apie erdves, kuriose LGBTIQ žmonės gali jaustis saugūs • Didinti informuotumą apie grėsmes LGBTIQ žmonėms • Padidinti grupės empatiją LGBTIQ žmonėms • Sukurti erdvę diskusijoms apie tai, kaip specialistai gali padaryti šias erdves saugesnes savo srityse • Pabrėžti skirtumus tarp LGBTIQ žmonių, kurie turi ar neturi kitų saugomų charakteristikų (pavyzdžiui, etninės priklausomybės)
Tikslinė specialistų grupė	Šis užsiėmimas tinka įvairiems specialistams, turintiems ar neturintiems konkrečių pareigų kovojant su neapykantos nusikaltimais (pvz., policijos pareigūnams, prokurorams, socialiniams darbuotojams, teisininkams, paramos aukoms specialistams).

¹³ Ši sesija buvo pritaikyta pagal vadovą „Q-Learning: Training Materials on LGBTIQ+ Issues“ (Q-mokymasis: mokymo medžiaga LGBTIQ+ klausimais), kurį 2024 m. parengė Rosalila PantherInnen ir „Háttér Society“.

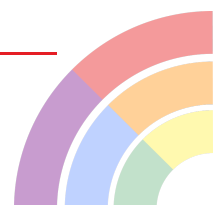
Trukmė	40 minučių
Grupės sąranka	Didelė grupė
Įranga ir priemonės	Dvi kortelės su užrašais „visiškai nesaugu“ ir „visiškai saugu“ arba „1“ ir „10“
Pasirengimas	Mokymų vedėjai sudaro sąrašą iš 6–8 vietų, kur LGBTIQ žmonės savo šalyje gali jaustis daugiau ar mažiau saugūs. Jie taip pat gali pridėti keletą vietų, kur, pavyzdžiui, jų buvę klientai ar interviu dalyviai patyrė neapykantos nusikaltimus. Vietų sąrašas (pavyzdžiai): • Festivalis • Vidurinė mokykla jūsų šalies kaime • Darbo vieta, kurioje LGBTIQ žmonėms sakomi priešiški komentarai, o vadovas į juos nereaguoja • Knygynas • Medicinos klinika laukiamasis • Darbo vieta viešajame sektoriuje • Klubas ar baras jūsų šalies sostinėje • Jūsų šalies kaimo vietovėje esanti geležinkelio stotis • Traukinys jūsų sostinėje • Futbolo rungtynės
Instrukcijos	Panašiai kaip ir sesijos „Kur tu stovi?“ metu, mokymų vedėjai padeda dvi korteles į dvi skirtingas kambario puses. Tada mokymų vedėjai paaiškina sesiją: dalyviai turi nuspręsti, kiek, jų manymu, bendruomenės renginys ar viešoji erdvė yra saugi LGBTIQ žmonėms. Atsižvelgiant į nuomonės stiprumo lygį, jie turi atsistoti skalėje nuo 1 iki 10. Mokymų vedėjai po vieną perskaito erdves iš sąrašo. Kai dalyviai pasirenka savo pozicijas, mokymų vedėjai turėtų paklausti keleto iš jų, kodėl jie pasirinko konkretų tašką skalėje. Jie gali pasirinkti žmones iš dviejų kardinaliai priešingų pusių arba žmones, kurie, panašu, turi skirtingą nuomonę. Dalyviai gali aptarti ir (arba) diskutuoti apie savo nuomones, o mokymų vedėjai diskusijos metu, jei reikia, turi atskleisti kitokias perspektyvas, kad padidintų supratimą apie LGBTIQ žmonių saugumo problemas ir apmąstytų, kaip jas būtų galima pagerinti arba kaip tai galėtų padaryti patys mokymų dalyviai, atsižvelgiant į savo profesinį profilį. Po pirmosios užduoties dalies paklauskite dalyvių, ar jų vertinimas dėl bet kurios nors iš minėtų vietų pasikeistų, jei minėti LGBTIQ žmonės turėtų kitą saugomą charakteristiką, pavyzdžiui, rasę, etninę priklausomybę ar negalią. Ar, pavyzdžiui, romų ar migrantų kilmės LGBTIQ asmuo kai

	kuriose vietose jaustųsi mažiau saugus nei kitas LGBTIQ asmuo? Skirkite dar 10 minučių diskusijai apie daugialypės diskriminacijos poveikį seksualinių mažumų saugumo suvokimui ir patirčiai.
Pritaikymas internete	Šią užduotį galite atlikti nuotolinių pokalbių programoje naudojant internetinės apklausos priemonės skalės parinktį. Pasidaliję nuoroda į apklausą, paprašykite dalyvių įvertinti kiekvieną teiginį nuo 1 („visiškai nesaugu“) iki 10 („visiškai saugu“) pagal savo nuomonę ir žinias. Diskutuodami apie atsakymus, ekrane toliau rodykite internetinės apklausos rezultatus. Kadangi šiuo atveju dalyvių individualūs pasirinkimai nėra matomi, diskusijos metu kelkite šiuos ar panašius klausimus: Ar kas nors yra nustebęs dėl bendrų rezultatų? Jei taip, kodėl? Ar kas nors pastebėjo, kad jo vertinimas labai skiriasi nuo vidurkio? Kodėl, jūsų nuomone, kiti balsavo kitaip? Kodėl, jūsų nuomone, (vietos pavadinimas) buvo įvertinta kaip saugiausia ar nesaugiausia? Kaip tai būtų galima pagerinti?

3.5 Pagarbi kalba¹⁴	
Tikslai ir temos	• Skatinti teisingo profesinio žodyno vartojimą • Išskirti probleminius terminus ir alternatyvas, kurias reikėtų vartoti vietoj jų • Ugdyti įtraukius bendravimo įgūdžius
Tikslinė profesinė grupė	Šis užsiėmimas ypač svarbus specialistams, kurie tiesiogiai bendrauja su aukomis, pvz., teisininkams, socialiniams darbuotojams, policijos pareigūnams, paramos aukoms specialistams.
Trukmė	20 minučių
Grupės sudėtis	Plenarinė
Įranga ir priemonės	Dvi kortelės su užrašais „tinkama“ ir „įžeidžianti“
Instrukcijos	Naudokite nuomonės stiprumo skalės metodą, kad įvertintumėte dalyvių nuomones. Padėkite dvi korteles dviejuose kambario galuose. Paprašykite dalyvių atsistoti ant vieno skalės taško pagal tai, kiek jų nuomone, teiginys ar veiksmas yra tinkamas ar įžeidžiantis LGBTIQ asmens atžvilgiu. Tada pasitelkite žemiau pateiktą teiginių sąrašą ir skaitykite po vieną

¹⁴ Ši sesija buvo pritaikyta pagal vadovą „Q-Learning: Training Materials on LGBTIQ+ Issues“ (Q-mokymasis: mokymo medžiaga LGBTIQ+ klausimais), kurį 2024 m. parengė Rosalila PantherInnen ir „Háttér Society“.

	teiginį. Po kiekvieno raundo paklauskite keleto dalyvių, kodėl jie pasirinko tam tikrą skalės tašką. Norėdami pabrėžti įtraukiasias komunikacijos praktikas, papildykite jų argumentus pastabomis iš žemiau pateikta aktualia informacija. Teiginių ir aktualios informacijos sąrašas: 1. Byloje atsakingi asmenys kreipiasi į translytę auką vartodami jos seną vardą. Aktuali informacija: LGBTIQ subkultūroje translyčio asmens senojo vardo vartojimas vadinamas „mirusio vardo vartojimu“ ir laikomas labai nemandagiu poelgiu. Su šiuo vardu, kuris neatitinka asmens tapatybės, gali būti susiję daugybė traumų ir nemalonių patirčių. Nors teismo proceso metu bylos tvarkytojai gali sužinoti translytės aukos senąjį vardą, jie turėtų gerbti jos tapatybę ir bendraudami su ja arba apie ją kalbėdami vartoti jos pageidaujamą vardą. 2. Advokatas savo translyčio kliento atžvilgiu kalba kaip apie žmogų, kuris buvo vyras ir tapo moterimi. Aktuali informacija: Dauguma translyčių žmonių nuo vaikystės jaučia, kad negali tapatintis su lytimi, kuri jiems buvo priskirta gimimo metu. Dėl to dauguma translyčių moterų nemano, kad jos „buvo vyrais“, todėl jas taip įvardyti yra įžeidu. 3. Ne binarinės lytinės tapatybės asmuo kalba apie savo tapatybę paramos aukoms pareigūnui, kuris sako, kad apie tai niekada anksčiau nėra girdėjęs. Aktuali informacija: nors atviras bendravimas tarp paramos aukoms pareigūnų ir jų klientų yra reikšmingas, svarbu, kokie teiginiai seka po šio pareiškimo. Kadangi nusikaltimų aukos jau yra pažeidžiamoje padėtyje, reikia dar labiau rūpintis jų emocine gerove. Siekiant nesukelti antrinės marginalizacijos, svarbu, kad pagalbos aukoms pareigūnai išreikštų, kad nors jie neturi pakankamai žinių šia tema, jie planuoja užpildyti žinių spragą ir yra pasirengę imtis veiksmų, kad suprastų konkrečius savo kliento poreikius. 4. Moteris policijos nuovadoje pradeda savo pareiškimą paaiškindama, kad vaikščiojo su savo vaikinu, kai sutiko savo buvusią merginą. Policijos pareigūnas prašo ją paaiškinti, ar ji lesbietė. Aktuali informacija: Pateiktas klausimas rodo, kad policijos pareigūnas nežino apie biseksualią tapatybę arba nepripažįsta jos egzistavimo. Dėl šios priežasties klientas gali įsižeisti sulaukęs tokio klausimo. Be to, seksualinės orientacijos įvardijimas yra visų pirma savęs identifikavimo
--	---

	priemonė, padedanti žmogui rasti žodį, kuris geriausiai apibūdina jo požiūrį į save. Todėl ne visada rekomenduojama skubėti lipdyti etiketes. Geriau paklausti kliento, kaip jis apibūdina savo seksualinę orientaciją. 6. Termino „transseksualas“ vartojimas Aktuali informacija: kai kurie žmonės savo lytinę tapatybę apibūdina kaip transseksualių, nors dažniau vartojamas terminas „translytis“. Kadangi terminas „transseksualus“ dažniausiai vartojamas mediciniame kontekste, jis gali būti atstumiantis. Be to, terminai, besibaigiantys „-seksualus“, paprastai reiškia seksualinę orientaciją, o translyčių žmonių atveju taip nėra. Todėl patartina atkreipti dėmesį į tai, kokią sąvoką klientas vartoja savo tapatybei apibūdinti, arba jo apie tai pasiteirauti. 7. Termino „transvestitas“ vartojimas Aktuali informacija: „Transvestitas“ yra gana pasenęs terminas, apibūdinantis vyrus, kurie kartais persirengia moteriškais drabužiais, bet nesitapatina su moterimis. Šiandien šiam elgesiui apibūdinti labiau tinka terminas „persirengėlis“. Kai kurie žmonės neteisingai translyčius asmenis įvardija „transvestitais“. Tai įžeidžiantis poelgis, nes toks teiginys suponuoja, jog translytiškumas yra viso labo aprangos ar išvaizdos keitimas. 8. Termino „hermafroditas“ vartojimas Aktuali informacija: „Hermafroditas“ yra graikų kalbos terminas, kilęs iš mitologinės figūros vardo. Hermafroditas buvo dievų Hermio ir Afroditės vaikas, kuris tapo dviejų lyčių žmogumi. Kadangi originalus žodis reiškia šią mitologinę figūrą ir taip pat vartojamas augalams ir gyvūnams apibūdinti, jį vartoti žmonių atžvilgiu nėra tinkama. Vietoj to rekomenduojama vartoti terminą „interlytis asmuo“.
Pritaikymas internete	Šią sesiją galite surengti nuotolinių pokalbių programoje, naudodami internetinės apklausos priemonės skalės parinktį. Pasidaliję nuoroda į apklausą, paprašykite dalyvių įvertinti kiekvieną teiginį nuo 1 („įžeidžiantis“) iki 10 („tinkamas“) pagal savo nuomonę ir žinias. Diskutuodami apie atsakymus, ekrane nuolat rodykite internetinės apklausos rezultatus. Vertindami rezultatus, peržiūrėkite kiekvieną teiginį po vieną. Kiekvienu atveju pasirinkite kitą dalyvį, kuris pridės komentarus prie rezultatų. Leiskite kitiems užbaigti šias pastabas ir, jei reikia, pridėkite keletą savo įžvalgų.

4. Sesijos konkrečioms profesinėms grupėms

4.1 Už vienos srities ribų	
Tikslai ir temos	• Neapykantos nusikaltimai prieš LGBTIQ asmenis ir jų sąsajos su įvairiomis teisės sritimis • Padėti teisės specialistams susieti savo ankstesnes žinias su realiais pavyzdžiais įvairiose teisės srityse • Pasinaudoti dalyvių kūrybiškumu ir vaizduote • Tobulinti teisinius įgūdžius
Tikslinė profesinė grupė	Teisės specialistai (teisės konsultantai, advokatai, prokurorai, teisėjai).
Trukmė	45 minutės
Grupės sąranga	Ketrios 4–5 žmonių grupės, po to plenarinė sesija
Įranga ir priemonės	Ant kortelių atspausdinti teisės sričių pavadinimai, mokymų vedėjų pateikti atvejų analizės pavyzdžiai
Pasirengimas	Mokymų vedėjai turėtų parengti trumpą atvejo aprašymą, susijusį su neapykantos nusikaltimais prieš LGBTIQ asmenis, kuris galėtų būti susijęs su šeimos teise, baudžiamąja teise, nuosavybės teise ar darbo teise. Šie pavyzdžiai bus reikalingi tik tuo atveju, jei grupėms bus sudėtinga pateikti savo pavyzdį.
Instrukcijos	Naudokite keturias ar daugiau kortelių, ant kurių yra užrašyta po vieną teisės sritį, pvz. 1. Šeimos teisė 2. Baudžiamoji teisė 3. Turtinės teisės 4. Darbo teisė Suskirstykite dalyvius į 4–5 žmonių grupes ir paprašykite kiekvienos grupės pasirinkti kortelę (nežinant jos turinio). Dalyviai turės 15 minučių apgalvoti fiktyvų atvejį, susijusį su neapykantos nusikaltimais prieš LGBTIQ asmenis, kuris galėtų būti susijęs su nurodyta teisės sritimi. Be to, kad susitartų dėl fiktyvaus atvejo detalių, jie turėtų paaiškinti, kodėl manė, kad jis yra aktualus. Taip pat jie turėtų iš anksto paskirti atstovą, kuris pristatys jų pavyzdį kitoms grupėms. Didelės grupės diskusijos metu mažos grupės turi pristatyti kiekvieną pavyzdį. Mokymų vedėjas sureaguos į pristatymus ir paaiškins, ar pateiktas pavyzdys ir jo argumentai yra įmanomi realiame gyvenime ir

	yra teisingi. Mokymų vedėjas taip pat pateiks daugiau informacijos apie tai, kaip ta teisės sritis gali būti susijusi su neapykantos nusikaltimų prieš LGBTIQ asmenis atvejais tam tikroje šalyje, ir, jei žino realių pavyzdžių, paminės keletą iš jų. Jei grupėms sunku sugalvoti pavyzdį, mokymų vedėjai gali pateikti pavyzdį kiekvienai grupei, kurios užduotis bus aptarti, kaip tas pavyzdys susijęs su tam tikra teisės sritimi.
Pritaikymas internete	Iš anksto pasidalinkite nuotolinių pokalbių programos kambario instrukcijomis pokalbių lange ir skaidrėje. Praneškite, kuri grupė dirbs su kuria sritimi (pvz., kambarys 1 – šeimos teisė ir t.t.). Atsitiktine tvarka suskirstykite dalyvius į 15 minučių trukmės atskirus kambarius po 4–5 žmones. Trumpai užsukite į kiekvieną grupę, kad patikrintumėte, ar ji dirba su teisinga tema. Pasibaigus laikui sugrąžinkite visus dalyvius į pagrindinį pokalbių langą ir aptarkite pavyzdžius bei papildomą informaciją.

4.2 Žmogaus teisės praktikoje

Tikslai ir temos	- Pateikti informaciją apie tai, kaip Europos žmogaus teisių konvencija taikoma neapykantos nusikaltimų atveju (3 straipsnis – <i>Kankinimo uždraudimas</i> arba 8 straipsnis – <i>Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą</i> kartu su 14 straipsniu – <i>Diskriminacijos uždraudimas</i>) - Skatinti neapykantos nusikaltimų bylų nagrinėjimą Europos Žmogaus Teisių Teisme (EŽTT) - Gerinti neapykantos nusikaltimų nustatymą - Aptarti neapykantos nusikaltimų baudžiamojo persekiojimo veiksmingumą jūsų šalyje - Suprasti nusikaltimų nepakankamo klasifikavimo problemą ir nustatyti galimas strategijas, kaip to išvengti - Tobulinti dalyvių teisinius įgūdžius
Tikslinė profesinė grupė	Teisininkai (teisės konsultantai, advokatai, prokurorai, teisėjai). Jei tikslinė auditorija neturi žinių apie EŽTT veiklą, pradėkite nuo trumpo pristatymo apie ją, pabrėždami Teismo darbo svarbą kovojant su neapykantos nusikaltimais.
Trukmė	40 minučių
Grupės sąranga	Trys 6–7 žmonių grupės, po to didelės grupės diskusija
Įranga ir priemonės	Žmogaus teisės praktikoje – informaciniai lapai - Rašomoji lenta, rašikliai

Instrukcijos	Padalinkite dalyvius į tris 6–7 žmonių grupes. Kiekvienai grupei išdalinkite informacinį lapą su atskiro atvejo aprašymu. Suteikite grupėms 12 minučių, kad jos išsirinktų atstovą, kuris pristatys grupės darbą, tada perskaitytų atvejo aprašymą ir atsakytų į šiuos klausimus: • Kodėl pareiškėjas nebuvo patenkintas nusikaltimo baudžiamuoju persekiojimu? • Koks buvo EŽTT sprendimas ir pagrindiniai motyvai? • Ką vietos valdžios institucijos galėjo padaryti kitaip, kad išvengtų Europos žmogaus teisių konvencijos pažeidimo? Plenarinio posėdžio metu paprašykite kiekvienos grupės pristatyti savo atsakymus. Jei reikia, padėkite jiems apibendrinti atvejį ir pagrindines išvadas. Leiskite kitoms grupėms užduoti klausimus apie kiekvieną atvejį. Remdamiesi atvejo aprašymu, pateikite šiuos klausimus, kad galėtumėte analizuoti savo šalies nacionalinį kontekstą: • Ar galite įsivaizduoti, kad jūsų šalies valdžios institucijos padarytų panašius procedūrinius pažeidimus? Kodėl taip, kodėl ne? • Ar jūsų šalyje pakankamai atsižvelgiama į šališkumo motyvus (neapykantos nusikaltimų elementus)? • Ar žinote kokį nors atvejį savo šalyje, kai šališkumo motyvai (neapykantos nusikaltimo elementai) buvo ignoruojami bylos nagrinėjimo metu? Jei taip, kas nutiko? Ar šis pažeidimas turėjo kokių nors (teisinių) pasekmių? • Kokių priemonių galėtų imtis jūsų šalis ir konkrečios institucijos, kad būtų pakankamai atsižvelgiama į neapykantos nusikaltimų elementus? Ar jau dalyvavote kokiose nors iniciatyvose, skirtose spręsti neapykantos nusikaltimų netinkamo kvalifikavimo ar nepakankamo kvalifikavimo problemą? Jei reikia, pateikite savo darbo pavyzdžių, kad papildytumėte ar nukreiptumėte auditorijos diskusiją. Siekiant paskatinti dalyvavimą, galima naudoti kitas interaktyvias priemones (pavyzdžiui, atsakymų rinkimą internetinėje apklausos priemonėje ir rezultatų rodymą ekrane).
Pritaikymas internete	Pavadinkite dokumente esančius atvejų aprašymus „Atvejo aprašymas 1-ajai darbo grupei“, „Atvejo aprašymas 2-ajai darbo grupei“ ir pan. Pasidalykite instrukcijų santrauka ir atvejų aprašymų sąrašą pokalbių lange ir paprašykite dalyvių jį atsisiųsti. Pabrėžkite, kad kiekviena grupė dirbs tik su vienu atveju, atitinkančiu jų pokalbių kambario numerį. Padalinkite dalyvius į tris pokalbių kambarius 12 minučių laikotarpiui. Trumpai užsukite į kiekvieną grupę, kad patikrintumėte, ar ji dirba su teisingu atvejo aprašymu. Pasibaigus šiam laikui, tęskite atvejų

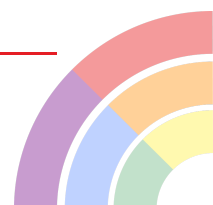

	aptarimą didelės grupės diskusijoje.
--	--------------------------------------

4.3 Lygiagrečios perspektyvos¹⁵

Tikslai ir temos	• Didinti policijos pareigūnų sąmoningumą apie stereotipus • Didinti policijos pareigūnų empatiją LGBTIQ asmenims, pripažįstant bendras patirtis • Atrasti būdus, kaip stereotipai gali paveikti policijos darbą • Aptarti strategijas, kaip kovoti su stereotipais policijos darbe • Gerinti dalyvių emocinius įgūdžius
Tikslinė profesinė grupė	Jvairių lygių policijos pareigūnai (policininkai, viršilos, inspektoriai, komisarai ir t.t.).
Trukmė	30 minučių
Grupės sąranga	Keturios 4–5 žmonių grupės, po to diskusija didelėje grupėje
Įranga ir priemonės	• Kortelės su stereotipų, kuriuos reikia išnagrinėti, aprašymais • Rašomasis popierius, rašikliai
Instrukcijos	Padalinkite grupę į keturias mažesnes grupes ir kiekvienai iš jų skirkite atskirą darbo vietą. Paprašykite kiekvienos grupės pasirinkti po vieną kortelę ir jos nerodyti kitoms grupėms. Skirkite grupėms 10 minučių aptarti kortelėje pateiktą temą. Kortelėse yra šie stereotipai: • Neigiami stereotipai apie LGBTIQ asmenis; • Neigiami stereotipai apie policiją; • Teigiami stereotipai apie LGBTIQ asmenis; • Teigiami stereotipai apie policiją. Atidžiai stebėkite pokalbius ir būkite pasirengę įsikišti, jei vienas iš jų taps nepagarbus. Priminkite grupei, kad įvairūs pavyzdžiai ir idėjos yra sveikintini, tačiau jie turėtų neperžengti mandagaus ir profesionalaus pokalbio ribų. Po grupių diskusijų grįžkite į didelės grupės diskusiją ir paprašykite kiekvienos grupės pristatyti savo pavyzdžius apie tam tikrus stereotipus. Mokytojai užrašo pavyzdžius ant rašomosios lentos. Pradėkite nuo neigiamų, tada teigiamų stereotipų apie LGBTIQ žmones, tada pereikite prie stereotipų apie policiją. Užduokite grupei šiuos klausimus:

¹⁵ Ši sesija buvo pritaikyta iš Europos Tarybos vadovo "Policing Hate Crime against LGBTI persons: Training for a Professional Police Response" (2017).

	• Ar stereotipai teisingai apibūdina socialinių grupių narius? • Ar stereotipai kada nors turėjo įtakos jūsų, kaip policijos pareigūno, darbui? Jei taip, kodėl? • Jūsų nuomone, kaip stereotipai gali paveikti LGBTIQ žmones? • Jūsų nuomone, kaip stereotipai gali paveikti neapykantos nusikaltimų prieš LGBTIQ asmenis aukas? Tada paprašykite dalyvių pagalvoti apie savo darbo kontekstą. Surinkite įžvalgas apie riziką, kuri kyla, jei policijos pareigūnai laikosi stereotipų. Jei reikia, pateikite keletą pavyzdžių, kad paskatintumėte dalyvius aktyviai dalyvauti.
Pritaikymas internete	Jei įmanoma, šią sesiją įgyvendinkite padedant asistentams. Kiekvienam mokymų vedėjui paskirkite vieną iš keturių diskusijų temų. Dalykitės instrukcijomis su dalyviais, neminėdami temų. Paruoškite keturis atskirus diskusijų kambarius 10 minučių trukmės diskusijoms ir kiekvienai grupei paskirkite po vieną mokymų vedėją. Atlikę dalyvių paskirstymą po kambarius, mokymų vedėjai turėtų pasidalinti konkrečia diskusijų kambario tema su mažesnėmis grupėmis ir, jei reikia, moderuoti diskusiją. Grįžę į didelės grupės diskusiją, tęskite sesiją kaip aprašyta aukščiau.

4.4 Laikas vertinti¹⁶	
Tikslai ir temos	• Paaiškinti šališkumo rodiklių sąvoką ir įvairius šališkumo rodiklius • Palengvinti šališkumo rodiklių suvokimą realiame gyvenime • Gerinti neapykantos nusikaltimų atpažinimą • Gerinti dalyvių teisinius įgūdžius
Tikslinė profesinė grupė	Teisėsaugos ir teisingumo specialistai (pvz., policininkai, detektyvai, prokurorai, teisėjai).
Trukmė	45 minutės
Grupės sąranga	Ketrios 4–5 žmonių grupės, po to didelės grupės diskusija
Įranga ir priemonės	• Laikas įvertinti dalomoji medžiaga, rašikliai • Rašomoji lenta
Pasirengimas	Atspausdinkite keturias atskiras korteles su atvejų aprašymais, keturis vertinimo lapus ir keturias kopijas galutinio lapo, skirto papildomiems

¹⁶ Šis užsiėmimas buvo pritaikytas iš projekto „JUST EU“ kontekste išleisto mokymų vadovo, kurį 2023 m. parengė „Háttér Society“.

	pavyzdžiams rinkti. Sprendimų lapą pasilikite sau. Ieškokite kiekvieno atvejo teisinio kvalifikavimo pagal savo šalies teisės aktus ir atitinkamai pakeiskite sprendimų lapą.
Nurodymai	Paašškinkite šališkumo rodiklių funkciją ir tipus, kurie turėtų padėti specialistams atpažinti neapykantos nusikaltimus, jei tai nebuvo įtraukta į ankstesnes jūsų prezentacijas. Suskirstykite dalyvius į 4–5 žmonių grupes. Grupėms išdalinkite korteles su vienu atvejo tyrimu, vertinimo lapus ir rašiklius. Paašškinkite, kad per 10 minučių jos turi perskaityti atvejo aprašymą ir pažymėti kiekvieną šališkumo rodiklį, kuris, jų nuomone, yra susijęs su atveju. Kitoje skiltyje grupės nariai turi trumpai nurodyti, kokias aplinkybes jie identifikavo kaip nurodytą šališkumo rodiklį. Be to, dalyviai turi identifikuoti saugomą charakteristiką ir pateikti atitinkamą teisinį incidentų kvalifikavimą. Grįžkite į plenarinį posėdį ir paprašykite keturių grupių pasidalinti savo atvejo studija, rodiklių sąrašą ir savo spėjimais. Pasidalinkite teisingais sprendimais su grupe. Paklauskite grupės, ar kuris nors iš jūsų paminėtų rodiklių jiems buvo netikėtas ar mažiau akivaizdus. Leiskite dalyviams komentuoti vieni kitų darbą.
Pritaikymas internete	Pavadinkite atvejų aprašymus savo faile „Atvejo aprašymas 1-ajai darbo grupei“, „Atvejo aprašymas 2-ajai darbo grupei“ ir t. t. Pasidalinkite instrukcijų santrauka, atvejų aprašymų sąrašą ir vertinimo lapais redaguojamu formatu pokalbių lange viename dokumente ir paprašykite dalyvių jį atsisiųsti. Pabrėžkite, kad kiekviena grupė dirbs tik su vienu atvejo aprašymu, atitinkančiu jų darbo kambario numerį. Padalinkite dalyvius į keturis pokalbių kambarius 10 minučių laikotarpiui. Trumpai užsukite į kiekvieną grupę, kad patikrintumėte, ar ji dirba su teisingu atvejo aprašymu. Pasibaigus laikui, vėl sušaukite plenarinį posėdį ir aptarkite pavyzdžius bei papildomą informaciją.

4.5 Svarbios priemonės¹⁷

Tikslai ir temos	• Supažindinti su konkrečių apsaugos poreikių ir specialių apsaugos priemonių sąvoka • Padidinti informuotumą apie aplinkybes, kurios gali rodyti specialių apsaugos priemonių būtinybę • Gerinti dalyvių teisinius įgūdžius
-------------------------	--

¹⁷ Galimų priemonių sąrašas buvo pritaikytas iš projekto „JUST EU“ kontekste išleisto mokymų vadovo, kurį 2023 m. parengė „Háttér Society“.

Tikslinė profesinė grupė	Aukų paramos tarnybų darbuotojai, policijos pareigūnai.
Trukmė	40 minučių
Grupės sąranga	Trys 6–7 žmonių grupės, po to plenarinė sesija
Įranga ir priemonės	• Popierius, rašikliai • Rašomoji lenta
Pasirengimas	Pakeiskite arba papildykite priemonių ir aplinkybių sąrašus pagal savo šalies politinę situaciją ir teisės aktus.
Instrukcijos	Paprašykite dalyvių dirbti 6–7 žmonių grupėse. Dalykite dalyviams popierių ir rašiklius. Kiekvienai grupei priskirkite vieną kategoriją: • Asmeninės savybės • Nusikaltimo rūšis • Nusikaltimo aplinkybės Suteikite grupėms 10 minučių, kad jos nustatytų aplinkybes, kurios gali pateisinti specialias apsaugos priemones jų priskirtai kategorijai. Plenariniame posėdyje paprašykite grupių pristatyti savo idėjas ir teisingus atsakymus užrašykite ant trijų rašomosios lentos popieriaus lapų. Papildykite juos pritaikydami šį sąrašą: 1. Asmeninės savybės: • Lytis • Lytinė tapatybė • Seksualinė orientacija • Amžius • Negalia • ir kt. 2. Nusikaltimo rūšis: • Priverstinis darbas, prekyba žmonėmis • Neapykantos nusikaltimas • Organizuotas nusikalstamumas • Smurtas šeimoje • Seksualinis smurtas • Vaikų išnaudojimas arba nusikaltimai, keliantys pavojų vaiko interesams • Teroristinis aktas 3. Nusikaltimo aplinkybės:

	• Asmeniniai santykiai su kaltinamuoju • Kaltinamasis anksčiau yra padaręs žalą aukai • Auka bijo būsimos žalos • Kita Antrojoje užduoties dalyje skirkite grupėms 10 minučių, kad jos surašytų specialias apsaugos priemones, kurios gali būti taikomos atsižvelgiant į kiekvieną aplinkybę, nurodytą jų anksčiau paskirtos grupės sąraše. Grįžus į didelės grupės diskusiją, paprašykite grupių vėl pristatyti savo idėjas. Papildykite jų idėjas specialiosiomis apsaugos priemonėmis pritaikydami priemones iš šio sąrašo: • Adresų ir kontaktinių duomenų konfidencialumas • Vardų ir pavardžių konfidencialumas • Asmeninis dokumentų pristatymas gavėjui • Vengimas pasirodyti gyvenamojoje vietoje • Vengimas susidurti su kaltinamuoju • Vengimas susitikti su kaltinamuoju • Kaltinamojo pašalinimas iš teismo • Uždaro teismo proceso paskyrimas • Žiniasklaidos pašalinimas iš teismo • Prevencinis atskyrimas • Apribojimo orderis • Specialus liudytojo apsaugos statusas • Asmens apsaugos suteikimas • Saugaus prieglobsčio suteikimas • Apsaugos programa • Pagalbinio asmens dalyvavimas apklausos metu • Rašytiniai parodymai • Parodymų įrašymas • Nuotolinis teismo posėdis • Teisinis atstovavimas • Emocinė parama • Greita finansinė pagalba • Žalos atlyginimas • Ryšys su pilietinės visuomenės organizacija • Kita
Pritaikymas internete	Nuotolinio susitikimo pokalbių lange nusiųskite instrukcijų santrauką, įskaitant informaciją apie tai, kad 1-oje darbo grupėje bus dirbama su „asmeninėmis savybėmis“, 2-oje darbo grupėje – su „nusikaltimo rūšimi“, o 3-oje darbo grupėje – su „nusikaltimo aplinkybėmis“. Nustatykite, kad trys darbo grupės dirbtų 10 minučių. Trumpai užsukite į kiekvieną darbo kambarį, kad patikrintumėte, ar grupės atstovai

	analizuoja teisingą temą. Aptarkite rezultatus bendrame pokalbių kambaryje, užsirašykite diskusijos pastabas. Paaiškinkite, kad grupės turės naudoti pastabas antrajai užduoties daliai, tada vėl dalyvius paskirstykite po mažesnius kambarius.
--	--

4.6 Veiksmai	
Tikslai ir temos	- Išbandyti teisinio patarėjo dirbant su LGBTIQ klientais vaidmenį - Dalytis žiniomis apie galimus veiksmus tiriant neapykantos nusikaltimų bylas - Išmokti nustatyti klientų poreikius - Tobulinti dalyvių teisinius ir emocinius įgūdžius
Tikslinė profesinė grupė	Teisinės pagalbos tarnybų, paramos aukoms tarnybų atstovai, pranešimų apie nusikaltimus registruotojai.
Trukmė	45 minutės
Grupės sąranga	Ketrios 4–5 žmonių grupės, po to didelės grupės diskusija
Įranga ir priemonės	Lankstinukai su nacionaliniais atvejų pavyzdžiais (parengia mokymų vedėjai), rašikliai, sprendimų lapai mokymų vedėjams
Pasirengimas	Parenkite keturis išsamius atvejų aprašymus (apie 200 žodžių) iš savo šalies konteksto apie neapykantos nusikaltimų prieš LGBTIQ aukas ar potencialias aukas. Pageidautina, kad tai būtų realūs pavyzdžiai iš klientų kreipimųsi į teisinės pagalbos tarnybą ar panašią instituciją. Kai kurie atvejai gali būti susiję su neapykantos nusikaltimų aukomis, kiti gali būti mažiau aktualūs (pavyzdžiui, incidentas, nesusijęs su jų priklausymu LGBTIQ bendruomenei; ne teisinė, o psichinės sveikatos problema). Pasirinkite atvejus, kurie buvo neaiškūs arba sudėtingi, pavyzdžiui: klientas nežinojo teisinių niuansų ir negalėjo tiksliai klasifikuoti atvejo; klientas pabrėžė savo emocines reakcijas, o ne faktines detales; pranešimas buvo parašytas skubiai, apėmus nevilčiai ar tvyrant sumaiščiai ir pan. Nors mūsų tikslas yra pateikti grupei pranešimus, kuriuos sunku išspręsti, atvejai vis tiek turėtų turėti aiškų sprendimą, apibrėžimą ir identifikuojamus tolesnius veiksmus. Mokymų vedėjams patariama iš anksto parengti atvejo analizės gaires ir būti pasirengusiems atsakyti į papildomus klausimus.
Instrukcijos	Suskirstykite dalyvius į 4–5 žmonių grupes ir kiekvienai iš jų duokite skirtingą atvejo aprašymą su vieta užrašams.

	Suteikite dalyviams 12 minučių atsakyti į šiuos klausimus apie vieną iš gautų atvejų: 1. Kaip apibendrintumėte atvejį? 2. Kokie yra kliento poreikiai? 3. Kokie galimi veiksmai galėtų būti atlikti šioje byloje? 4. Kokius veiksmus ir patarimus rekomenduotumėte klientui? Didelės grupės diskusijos metu paprašykite kiekvienos grupės pristatyti savo interpretaciją apie pateiktą atvejį. Po kiekvieno pristatymo paklauskite, ar kitos grupės norėtų pridėti papildomų ar prieštaraujančių pastabų. Tada pateikite mokymų vedėjų sprendimą ir atsakymus ir paklauskite, ar kas nors turi papildomų klausimų.
Pritaikymas internete	Pavadinkite savo dokumente esančius atvejų aprašymus „Atvejo aprašymas 1-ajai darbo grupei“, „Atvejo aprašymas 2-ajai darbo grupei“ ir pan. Pokalbių lange pasidalinkite instrukcijų santrauka ir atvejų aprašymų sąrašu viename dokumente ir paprašykite dalyvių jį atsisiųsti. Pabrėžkite, kad kiekviena grupė dirbs tik su vienu atvejo analize, atitinkančia jų pokalbių kambario numerį. Padalinkite dalyvius į keturias darbo grupes 12 minučių laikotarpiui. Trumpai užsukite į kiekvieną grupę, kad patikrintumėte, ar jos nariai dirba su teisingu atvejo aprašymu. Pasibaigus laikui, vėl pakvieskite visus į bendrą pokalbių kambarį ir aptarkite dalyvių siūlomus veiksmus.

4.7 Poreikiai, kuriuos reikia atliepti¹⁸	
Tikslai ir temos	• Didinti informuotumą apie konkrečiai grupei būdingas nepakankamo pranešimo priežastis • Pabrėžti aukoms palankaus policijos įsikišimo svarbą • Aptarti konkrečius LGBTIQ aukų poreikius, įskaitant daugialypės diskriminacijos aspektus • Gerinti dalyvių emocinius įgūdžius
Tikslinė profesinė grupė	Patruliuojantys pareigūnai, pranešimus registruojantys pareigūnai, pagalbą aukoms teikiantys darbuotojai.
Trukmė	20 minučių
Grupės sąranga	Penkios 4–5 žmonių grupės, po to diskusija didelėje grupėje
Įranga ir priemonės	Rašymo lenta, rašiklis, grupės kortelės
Pasirengimas	Mokymų vedėjai gali keisti kortelių turinį ir pridėti pogrupius, kurie, jų

¹⁸ Šios sesijos idėja buvo pritaikyta pagal ankstesnius „Háttér Society“ įgyvendintus mokymus.

	nuomone, yra svarbūs neapykantos nusikaltimų pranešimų kontekste jų šalyje.
Instrukcijos	Suskirstykite dalyvius į penkias grupes. Paprašykite kiekvienos grupės pasirinkti grupės kortelę. Kiekvienoje grupės kortelėje turėtų būti vienas iš šių žodžių: • Translyčiai žmonės • Interlyčiai žmonės • Lesbietės, gėjai ar biseksualūs asmenys • LGBTIQ žmonės su negalia • Romų kilmės LGBTIQ žmonės Skirkite grupėms 8 minutes, kad jos galėtų užrašyti savo atsakymus į žemiau pateiktus klausimus ant užrašų lentos. Paprašykite jos narius iš pradžių pasirinkti atstovą, kuris didelės grupės diskusijoje pristatys jų atsakymus. • Kokios aplinkybės gali apsunkinti šiai grupei pranešimo apie neapykantos nusikaltimą procesą? • Kokios gali būti policijos pareigūnų bendradarbiavimo su šios grupės nariais kliūtys? Į ką pareigūnai turėtų atkreipti dėmesį bendraudami su jais? • Kokiais būdais galima padidinti šios grupės narių pasitikėjimą pareigūnais? Paprašykite grupių atstovų per ne daugiau kaip 3 minutes pristatyti savo atsakymus. Po kiekvieno pristatymo aptarkite: • Aplinkybes, kurios yra bendros visoms grupėms, ir aplinkybes, kurios skiriasi. • Ar grupės pateikė metodus, kaip pašalinti bendravimo kliūtis? Jei ne, likusį laiką panaudokite sprendimams rasti didelės grupės diskusijoje. • Atkreipkite dalyvių dėmesį į šiuos veiksnius, dėl kurių pranešama apie rečiau nei turėtų: ○ Žinių apie atitinkamus teisės aktus trūkumas, ○ Bendras nepasitikėjimas policija, ○ Baimė dėl policijos pareigūnų šališko elgesio, ○ Žalos nuvertinimas („tai gali nutikti bet kam“, „tai yra mažumų gyvenimo dalis“), ○ Baimė dėl neapykantos kurstytojų keršto, ○ Gėda, ○ Baimė atskleisti seksualinę orientaciją, lytinę tapatybę ar lyties savybes. • Jei dalyviai nepakankamai tai pabrėžė, paaiškinkite, kaip

	daugialypė diskriminacija veikia aukų poreikius ir pranešimo apie nusikaltimus kliūtis. Norėdami praturtinti diskusiją bendrais svarstymais apie pagalbą aukoms, mokymų vedėjai gali remtis šiomis rekomendacijomis:¹⁹ 1. Sutelkite dėmesį į klausimus apie įvykio kontekstą, o ne apie aukos tapatybę ir asmeninį gyvenimą (nebent tai būtina dėl nusikaltimo pobūdžio). 2. Atminkite aukos perspektyvą: reakcijos į neapykantos nusikaltimus ir smurtą gali skirtis priklausomai nuo asmens. Neapykantos pagrindu vykdomo smurto ir prievartos aukos dažnai patiria traumą ir didelį nerimą, net jei nebuvo padaryta fizinė žala. Skirtingai nuo įprastų nusikaltimų, neapykantos nusikaltimai gali giliai paveikti aukas, nes jie nukreipti prieš jų tapatybę ar asmenybę. Kartu su trauma ir nerimu, kuriuos sukelia pats smurtas, auka gali jaustis bejėgė, prarasti saugumo jausmą ir nuolat jausti pavojų, nes savo tapatybę ji jaučia visą laiką. Vykstantys baudžiamieji procesai gali būti dar vienas didelis streso šaltinis aukoms, kartais toks stiprus, kad auka nenori bendradarbiauti su jokia susijusia šalimi, net jei jos daro viską, kad atlieptų aukos ir visuomenės interesus. Baudžiamajame procese aukos patiria stresą, nes iš jų tikimasi, kad jos papasakos apie patirtą smurtą ir bus klausinėjamos apie įvykius (dažnai pakartotinai per visą baudžiamąjį procesą), o tai sukelia antrinės viktimizacijos riziką. Trauminis įvykis gali sukelti fizinę, emocinę ar psichologinę žalą, nepriklausomai nuo to, ar per užpuolimą buvo padaryti kūno sužalojimai. Rimtesniais atvejais gali išsivystyti potrauminio streso sutrikimas. Nors aukų reakcijos į trauminius išgyvenimus yra individualios ir todėl gali būti skirtingos, jas galima suskirstyti į keletą kategorijų. 3. Dauguma aukų reakcijų yra šių kategorijų derinys: • Emocinės reakcijos – baimė, gėda, nerimas, bejėgiškumas, nesaugumas, liūdesys, depresija, kontrolės praradimo jausmas, panikos priepuoliai, kaltės jausmas, nepasitikėjimas kitais žmonėmis, padidėjęs jautrumas, nuolatiniai nuotaikos svyravimai ir kitos intensyvios emocinės reakcijos. • Fizinės reakcijos – galvos svaigimas, kūno drebulys, raumenų įtampa, psichomotoriniai sutrikimai, prakaitavimas (ypač delnų), galvos skausmas, didelis jautrumas šviesai, šalčio jausmas apatinėje kūno dalyje (ypač pėdų), širdies plakimas, aukštas kraujospūdis, žemas cukraus kiekis kraujyje, virškinimo sutrikimai,
--	---

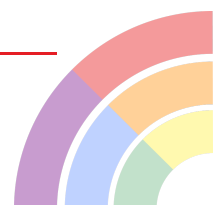
¹⁹ Šaltinis: „Lambda Warszawa“ ir „Galop UK“: *Hate Crimes against LGBTI persons: Training on Reporting and Victim Support*. 2018.

	padidintas budrumas, kalbos sutrikimai, kvėpavimo sutrikimai, įvairios šoko stadijos. • Elgesio reakcijos – uždarumas: atsisakymas bendrauti, izoliacija, verkimas, agresija, žodiniai išpuoliai, nekantrumas, narkotikų ar alkoholio vartojimas, savęs žalojimas, bandymas nusizudyti. • Kognityvinės reakcijos – dezorientacija, sumišimas, sunkumai susikaupti, sunkumai kalbant, užmaršumas, dėmesio sutrikimas.
Pritaikymas internete	Nusiųskite vieną dokumentą su klausimais ir suskirstymu į grupes, pvz., „Pokalbių kambarys 1. – translyčiai žmonės“, „Pokalbių kambarys 2. interlyčiai žmonės“ ir t.t. į nuotolinio susitikimo pokalbių langą. Nustatykite dalyvių paskirstymą į tris pokalbių kambarius 8 minutėms. Trumpai užsukite į kiekvieną pokalbių kambarį, kad patikrintumėte, ar grupės nariai dirba su jiems priskirta tema. Leiskite grupėms pristatyti savo atsakymus ir tęskite diskusiją pagrindiniame pokalbių kambaryje.

4.8 Tyrimo schema²⁰	
Tikslai ir temos	• Nustatyti pagrindinius dalyvius, kurie dalyvauja galimo neapykantos nusikaltimo tyrimo procese • Apibrėžti skirtingų teisėsaugos institucijų darbą • Didinti informuotumą apie žiniasklaidos ir vietos bendruomenių vaidmenį atliekant tyrimus • Stiprinti viešųjų įstaigų ir pilietinės visuomenės organizacijų bendradarbiavimą • Modeliuoti informacijos srautą tarp įvairių veikėjų
Tikslinė profesinė grupė	Tyrėjai, teisėsaugos specialistai.
Laikotarpis	45 minutės
Grupės sąranga	Atskirai, tada 4–5 žmonių grupėmis, tada didelės grupės diskusijoje
Įranga ir priemonės	Didesnis popieriaus lapas, rašikliai, lipnieji lapeliai, mėlyni smeigtukai
Instrukcijos	Kiekvienas dalyvis gauna 6 lipnius užrašų lapelius. Mokymų vedėjas nurodo jiems parašyti veikėjo, kuris atlieka kokią nors funkciją neapykantos nusikaltimo tyrime, pavadinimą, pabrėždamas, kad taip pat reikėtų įtraukti mažiau akivaizdžius veikėjus, kurie įsikiša netiesiogiai, pateikdamas keletą pavyzdžių paaiškinimui (minėti veikėjai negali būti įrašyti į lipnius užrašų lapelius). Jie turi 5 minutes parašyti po veikėjų ant

²⁰ Šios sesijos idėja buvo pritaikyta pagal ankstesnius „Háttér Society“ įgyvendintus mokymus.

	kiekvieno lipnaus lapelio. Kiekvienas dalyvis turėtų pristatyti savo šešis veikėjus. Mokymų vedėjai lipnius lapelius priklijuoja ant didesnio popieriaus lapo, kabinamo ant sienos, išdėstydami veikėjų įsikišimo laiką iš kairės į dešinę ir sugrupuodami panašų vaidmenį atliekančius arba veikėjus iš tos pačios institucijos. Mokymų vedėjai apibendrina nustatytus veikėjų tipus ir išskiria pagrindinius punktus scheme. Jie užbaigia sąrašą svarbiais veikėjais, jei jie nebuvo paminėti. Veikėjų sąrašą savo šalies kontekste turėtų sudaryti kiekvienas mokymų vedėjas, tačiau jame galėtų būti įtraukti šie veikėjai: pranešimo gavėjas, patrulis, telefono linijos operatorius, budintis pareigūnas, policijos kapitonas, vietos detektyvas, vietos policijos viršininkas ar jo pavaduotojas, prokuroras, teisėjas, advokatas, paramos aukoms tarnyba, auka, liudytojas, gynėjas, aukos giminaitis ar draugas, pilietinės visuomenės pagalbos ar teisių gynimo organizacija, policijos atstovas spaudai, žiniasklaida, kraštinės dešinės žiniasklaida, politikai, sveikatos priežiūros įstaiga. Grupėse dalyviai turėtų nustatyti veikėjus iš schemos, kurie atlieka svarbiausių vaidmenį užtikrinant teisinį sprendimą ir teisingą nusikaltimo kvalifikavimą. Jie turi 10 minučių apgalvoti, kas gali paremti arba susilpninti baudžiamojo persekiojimo procesą. Didelės grupės diskusijoje mažesnių grupių atstovai turėtų pristatyti savo veikėjų vertinimą ir paaiškinti savo pasirinkimą. Mokymų vedėjai turėtų pažymėti „+“ ir „-“, ženklus šalia veikėjų vardų scheme, kad atspindėtų grupių nuomonę apie svarbius palaikančius arba silpninančius veikėjus. Jei grupės turi skirtingas nuomones apie veikėją, jos turėtų pateikti savo argumentus. Mokymų vedėjai turėtų apibrėžti svarbiausius veikėjus, remdamiesi grupių atsiliepimais. Didelės grupės diskusijoje nubrėžkite rodykles tarp skirtingų veikėjų, kad pavaizduotumėte informacijos srautus proceso metu. Pabandykite nustatyti taškus, kur informacijos srautai yra netobuli, ir aptarkite, kas galėtų trukdyti veiksmingai komunikacijai.
Pritaikymas internete	Dėl šio užsiėmimo sudėtingumo rekomenduojama jį vykdyti kontaktiniu būdu. Jei mokymų vedėjai mano, kad jis yra labai aktualus jų tikslinei grupei, bet neturi galimybės organizuoti kontaktinių užsiėmimų, jie gali pasitelkti internetinę lentą su lipdukais.

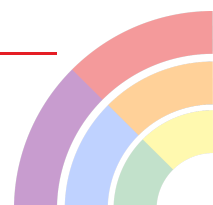
4.9 Tyrimo planas²¹	
Tikslai ir temos	- Išmokti panaudoti neapykantos nusikaltimų rodiklius duomenų rinkimui ir interviu klausimams - Pabrėžti policijos apklausos planavimo svarbą
Tikslinė profesinė grupė	Tyrėjai, teisėsaugos specialistai.
Trukmė	35 minutės
Grupės sąranga	Ketrios 4–5 žmonių grupės, po to didelės grupės diskusija
Įranga ir priemonės	Rašymo lenta, rašikliai, 4 nacionalinių atvejų aprašymai, atspausdinti ant popieriaus lapų
Pasirengimas	Mokymų vedėjai parengia esamus arba realistiškus savo šalies kontekstui pritaikytus atvejų apie galimus neapykantos nusikaltimus prieš LGBTIQ asmenis aprašymus.
Instrukcijos	Mokymų vedėjai suskirsto dalyvius į grupes. Kiekviena grupė gauna popieriaus lape atspausdintą atvejo aprašymą. Mokymų vedėjai užduoties pradžioje dalyviams primena šališkumo požymius, kurie apima: - Aukos ar liudytojo suvokimą - Komentarus, rašytinius pareiškimus ir gestus - Organizuotų neapykantos grupių ar jų narių dalyvavimą - Vietą ir laiką - Ankstesnių nusikaltimų ar incidentų modelius ar dažnumą - Smurto pobūdį - Kitų motyvų nebuvimą Paprašykite grupių iš pradžių paskirti atstovą, kuris didelėje grupėje pristatys jų išvadas. Grupės turi 15 minučių parengti tyrimo planą apie savo atvejo tyrimą, įskaitant: - Kas turėtų būti apklaustas ir kokia tvarka; - Kokius pagrindinius klausimus jie užduotų liudytojams (įvardijant tiksliais žodžiais); - Kokie kiti tyrimo veiksmai, be apklausų, turi būti inicijuoti. Paprašykite kiekvienos grupės atstovo didelės grupės diskusijoje per ne daugiau kaip 5 minutes apibendrinti savo planą. Po kiekvieno pristatymo vyksta kelių minučių diskusija. Mokymų vedėjai pateikia atsiliepimus apie planų įgyvendinamumą ir papildo juos svarbiais

²¹ Šios sesijos idėja buvo pritaikyta pagal ankstesnius „Háttér Society“ įgyvendintus mokymus.

	veiksmams, kurių galbūt trūksta.
Pritaikymas internete	Iš anksto suskirstykite dalyvius į grupes, nusiųskite joms atvejų aprašymus. Šiam tikslui reikėtų sukurti atskirus pokalbių kambarius. Dalyviai gali dirbti atskiruose pokalbių kambariuose ir po to bendrame pokalbių kambaryje pristatyti savo išvadas.

4.10 Atkuriamasis teisingumas	
Tikslai ir temos	• Pristatyti atkuriamojo teisingumo temą • Pateikti žinias apie atkuriamojo teisingumo metodus • Ieškoti pavyzdžių iš dalyvių patirties • Palyginti teigiamus atkuriamojo teisingumo metodų rezultatus ir galimus pavojus
Tikslinė profesinė grupė	Teisingumo specialistai.
Trukmė	45 minutės
Grupės sąranga	Didelės grupės diskusija, po to keturios 4–5 žmonių grupės
Įranga ir priemonės	• Lankstinukas „Atkuriamasis teisingumas“ • Popierius ir rašiklis užrašams
Pasirengimas	Užpildykite informacinį lapą „Atkuriamasis teisingumas“, įtraukdami praktinius pavyzdžius ir liudijimus iš savo šalies, jei tokių turite. Patikrinkite, ar šiam vaizdo įrašui yra prienami subtitrai jūsų nacionaline kalba: https://www.youtube.com/watch?v=KLPZy2wW-x8&t=238s Jei ne, ieškokite galimybės pateikti subtitrus, kito vaizdo įrašo arba paruoškite trumpą jo santrauką. Pavyzdžiui, šis vaizdo įrašas yra gera alternatyva mokymams ispanų kalba: https://www.youtube.com/watch?v=XNyVzvtBO4
Instrukcijos	Kartu peržiūrėkite aukščiau pateiktą vaizdo įrašą arba pateikite grupei alternatyvą. Didelės grupės diskusijoje aptarkite, ką dalyviai mano apie atkuriamąjį teisingumą ir kokios yra jų reakcijos į vaizdo įrašą. Tada suskirstykite grupę į keturias mažesnes grupes ir duokite joms pirmąją informacinio lapo „1. Atkuriamojo teisingumo rūšys“ dalį. Skirkite grupėms 10 minučių, kad jos pirmiausia pasirinktų atstovą, o tada aptartų šiuos klausimus apie sąraše nurodytus metodus: • Apie kurias iš šių praktikų esate girdėję anksčiau? • Kurios iš jų yra naudojamos jūsų šalyje?

	• Kurios iš jų tikriausiai veiktų, o kurios – neveiktų su jūsų klientais? • Kurios iš jų jums atrodo pernelyg rizikingos? • Kurias norėtumėte išbandyti? Didelės grupės diskusijoje skirkite 2 minutes kiekvienai grupei, kad ji apibendrintų diskusiją apie metodus. Vėl nustatykite laikmatį kitoms grupinėms diskusijoms po 10 minučių ir paprašykite grupių iš pradžių pasirinkti kitą atstovą. Dvi grupės perskaitys ir apibendrins antrąją „2. Proceso rezultatai“ dalį, o likusios dvi grupės aptars trečiąją dalį „3. Proceso rizika“. Be teksto suvokimo ir apibendrinimo, grupės turės užduotį pridėti ankstesnę patirtį ar pavyzdžius, susijusius su jų tema, jei tokių turi. Grįžus į bendrą diskusiją, mokymų vedėjas paprašys vienos grupės, dirbusios su antrąja informacinio lapelio dalimi, pristatyti savo apibendrinimą ir papildomus svarstymus. Kita grupė, dirbusi su ta pačia tema, bus paprašyta užbaigti pristatymą, jei turės papildomų pastabų. Kitos dvi grupės panašiu būdu pristatys trečiąją informacinio lapo dalį. Dalyviai gali reaguoti į kitų grupių apibendrinimus ir užduoti klausimus. Jei jie yra mažiau aktyvūs, mokymų vedėjai gali užduoti klausimus.
Pritaikymas internete	Pradėdami užduotį, parodykite vaizdo įrašą arba pateikite alternatyvą. Tada susitikimo pokalbių lange pasidalykite užduotimi viename faile ir paprašykite dalyvių ją atsisiųsti. Paaiškinkite, kad visi dalyviai turi aptarti pirmąjį klausimų rinkinį, ir nustatykite pirmąsias darbo grupes. Aptarkite rezultatus pagrindiniame pokalbių kanale, tada paskirkite dvi grupes antrajai ir dvi grupes trečiajai užduoties daliai. Nustatykite tuos pačius atskirus pokalbių kambarius dar dešimčiai minučių, tada grįžkite į bendrą pokalbio langą, kad užbaigtumėte diskusiją.

4.11 Išlaikykite pusiausvyrą

Tikslai ir temos	• Suteikti įrankius streso valdymui, emocinei gerovei ir perdegimo prevencijai individualiu ir organizaciniu lygmeniu • Gerinti komunikaciją apie psichinės sveikatos poreikius darbo vietoje
Tikslinė profesinė grupė	Ši sesija yra naudinga įvairiose situacijose. Ji labiausiai skirta specialistams, dirbantiems teikiant paramą aukoms arba kasdien bendraujantiems su aukomis.
Trukmė	30 minučių
Grupės sąranga	Dvi didesnės grupės, tada didelės grupės diskusija

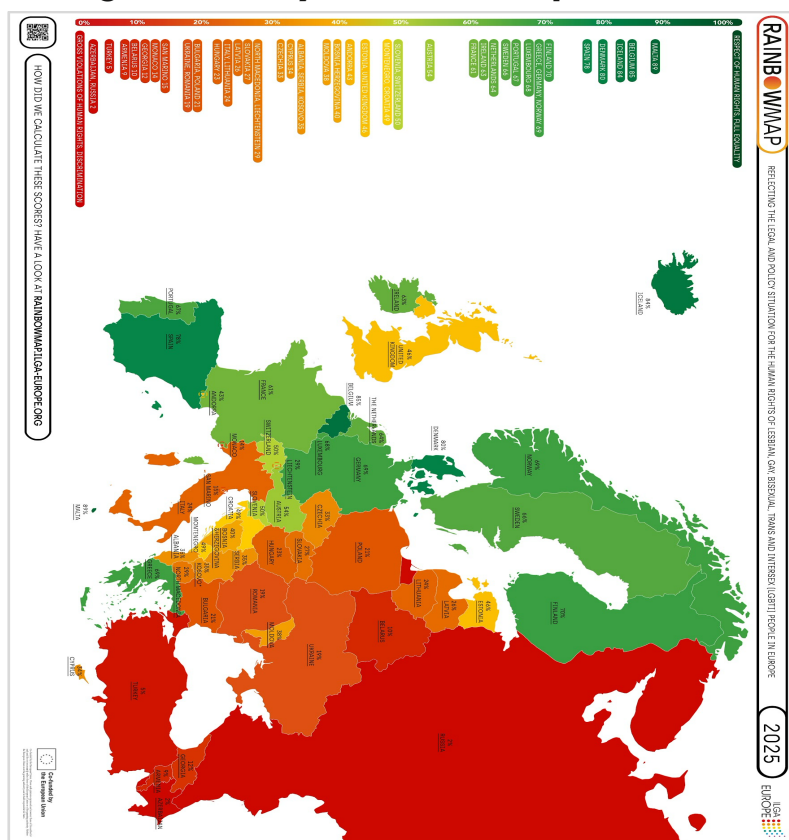
Įranga ir priemonės	Lankstinukas „ Išlaikykite pusiausvyrą “
Instrukcijos	Naudokite nuomonės stiprumo skalės metodiką, kad įvertintumėte dalyvių poreikius ir požiūrį į perdegimą ir atsparumą. Vienoje kambario pusėje ant popieriaus lapo pažymėkite skaičių „10“, o kitoje pusėje – skaičių „1“. Pirmiausia paklauskite dalyvių, kaip jie vertina savo perdegimo lygį kasdieniame darbe (nuo 1 iki 10). Jie turėtų atsistoti ant įsivaizduojamo skaičiaus skalėje pagal savo atsakymą. Antra, paklauskite, kiek, jų nuomone, jie turi asmeninių priemonių ir strategijų, kad liktų atsparūs perdegimui. Trečia, paklauskite, kiek, jų nuomone, jų darbo vieta prisideda prie jų atsparumo didinimo ir perdegimo mažinimo. Po užsiėmimo įžanginės dalies paklauskite, kas užima vadovaujančias pareigas savo darbo vietoje, o kas yra „vidurinės grandies“ darbuotojas. Tada atitinkamai suskirstykite dalyvius į dvi grupes. Jei visi specialistai priklauso tik vienai iš šių dviejų grupių, dvi vienodo dydžio grupės turi dirbti su tuo pačiu klausimų rinkiniu. Atitinkamoms grupėms išdalykite „Vadovų“ ir „Darbuotojų“ informacinius lapelius. Jie turi išsirinkti atstovą spaudai ir per 15 minučių aptarti šiuos klausimus: • Ar jie taikė kurį nors iš informaciniuose lapuose išvardytų metodų? • Jei taip, kurį? Koks buvo rezultatas? Ar metodas buvo naudingas? Kodėl taip, kodėl ne? Ar pavyko tai paversti įpročiu? • Kokie kilo sunkumai bandant taikyti išsekimo prevencijos ar atsparumo stiprinimo metodus? Grįžus į bendrą diskusiją, paprašykite grupių apibendrinti keletą pagrindinių diskusijų metu įgytų patirčių. Apsvarstykite jų patirtis ir papildykite jų išvadas informacija iš informacinio lapo dalies „Pagrindiniai svarstymai“.
Pritaikymas internete	Užsiėmimo pradžioje pasitelkite internetinę apklausos priemonę. Tada paprašykite vadovaujančias pareigas einančių asmenų pakelti ranką susitikimų programėlėje. Rankiniu būdu paskirstykite specialistus į vieną grupę, o kitai grupei sukurkite atskirą pokalbių kambarį. Užsiėmimą įgyvendinkite su dviem mokymų vedėjais, kurie prisijungs prie dviejų grupių ir dalinsis atitinkamomis užsiėmimo dalimis. Po 15 minučių grįžkite į bendrą grupę ir įgyvendinkite užsiėmimo apibendrinimo dalį.

Priedai, dalomoji medžiaga

Sesija 1.3 Raskite savo šalį

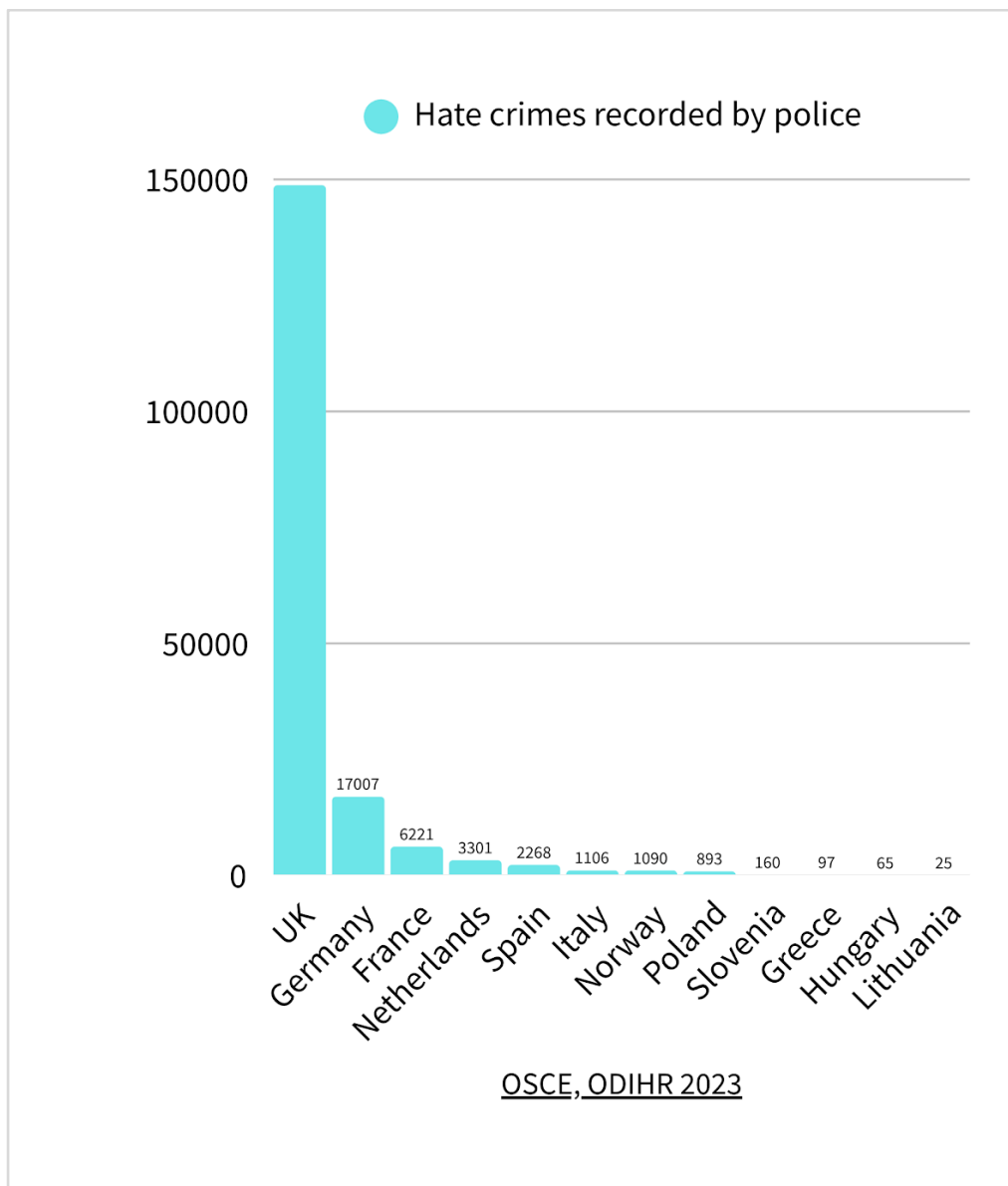
Papildoma medžiaga. „Vaivorykštės žemėlapis“

Šaltinis: „ILGA Europe“, „Rainbow Map 2024“, <https://www.ilga-europe.org/report/rainbow-map-2024/>

Sesija 2.1 Kas slypi už skaičių?

Šaltinis: ESBO, ODIHR. Neapykantos nusikaltimų duomenys, 2023, <https://hatecrime.osce.org/hate-crime-data>

Sesija 2.4 Įvertinkite savo atvejį

Atvejų aprašymai ir klausimų užduotys

1 atvejo aprašymas.

Petras yra LGBTIQ aktyvistas. Jis vilkėjo kunigo kostiumą „Pride“ renginyje ir ant kraštutinės dešinės ekstremistų grupės logotipo nupiešė falo simbolį. Po eitynių jo asmens duomenys (vardas, pavardė, adresas, elektroninio pašto adresas, įmonės adresas) buvo paskelbti įvairiuose ekstremistų interneto naujienų tinklalapiuose. Po šio incidento jis kelis mėnesius sulaukė grasinimų elektroniniu paštu ir socialiniuose tinkluose. Dėl šių įvykių jis buvo labai išsekęs psichologiškai ir dėl grasinimų kelis kartus pakeitė gyvenamąją vietą. Jis kreipėsi į vietos policijos nuovadą. Policija įvertino šį atvejį kaip šmeižtą ir pradėjo tyrimą pagal šią kvalifikaciją.

- Ar manote, kad policijos incidento kvalifikavimas šiuo atveju yra teisingas?
- Jūsų nuomone, kokia kita kategorija turėtų būti svarstoma, ir kokiais faktais bei aplinkybėmis remiantis?
- Kokias aplinkybes, kurios galėtų turėti įtakos tyrimo eigai, rekomenduotumėte policijai įvertinti?

2 atvejis.

Maksas ir Stivenasėjo namo, kai grupė žmonių pradėjo iš jų tyčiotis prie maisto prekių parduotuvės. Du žmonės iš grupės paklausė jų, ar jie yra gėjai. Jie bandė tai neigti, bet du vyrai pradėjo juos mušti ir spardyti. Maksas bandė paprašyti pagalbos iš kitų grupėje esančių žmonių, bet jie tik atšovė: „Eik šalin, nevykėli“. Tuo tarpu du vyrai toliau mušė Stiveną. Galiausiai likę žmonės iš grupės paragino kitus nutraukti šį veiksmą. Pora nuvyko į ligoninę, kad gautų medicininę pažymą apie savo sužalojimus. Jie taip pat nuvyko į policiją, kad praneštų apie incidentą, bet manė, kad policijos pareigūnai, kurie ten buvo, nesureagavo į incidentą pakankamai rimtai, atsižvelgiant į jo sunkumą. Policija paminėjo šmeižtą ir viešosios tvarkos pažeidimą, o jie manė, kad, atsižvelgiant į sužalojimus, taip pat turėtų būti taikoma nuostata dėl nesunkaus sveikatos sutrikdymo. Po šių įvykių Maksas ir Stivenas kreipėsi į jus, kad atstovautumėte juos teisme.

- Ar manote, kad policijos incidento kvalifikavimas šiuo atveju yra teisingas?
- Jūsų nuomone, kokia kita kategorija turėtų būti svarstoma, ir kokiais faktais ir aplinkybėmis remiantis?
- Į kokias aplinkybes, kurios galėtų turėti įtakos tyrimo eigai, rekomenduotumėte policijai atsižvelgti?

3 atvejis.

Nora yra translytė moteris. Ji ėjo į autobusų stotelę savo močiutės kaime, kad grįžtų į sostinę. Autobusų stotelėje stovėjo grupė jaunuolių. Kai Nora priartėjo, jie pradėjo juoktis ir laidyti įžeidžiančius komentarus apie jos išvaizdą. Vienas iš jų pastojai kelią ir garsiai paklausė, ar ji yra „tikra moteris“. Nora bandė juos ignoruoti ir eiti toliau, bet vienas iš jaunuolių sugriebė jos rankinę ir stipriai stumtelėjo ją už rankos, dėl to keletas jos daiktų nukrito ant žemės. Kitas jaunuolis pradėjo ją fotografuoti prieš jos valią. Kadangi atvažiavo autobusas, ji greitai įlipo į jį ir pasišalino iš tos vietos. Vėliau ji apie incidentą pranešė policijai. Policijos pareigūnai pasakė, kad tai buvo „tik vaikai, kurie išdykavo“, ir užregistravo atvejį kaip nedidelės vertės turto sugadinimą.

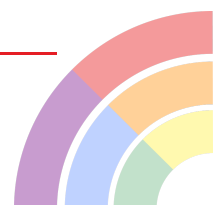
- Ar manote, kad policijos vertinimas šioje byloje yra teisingas?
- Jūsų nuomone, kokią kitą kategoriją reiktų apsvarstyti, ir kokiais faktais ir aplinkybėmis remiantis?
- Į kokias aplinkybes, kurios galėtų turėti įtakos tyrimo veiksmams, rekomenduotumėte policijai atsižvelgti?

Sesija 3.1 Įvardykite teisingai

LGBTIQ žodynas

Asmens gebėjimas jausti trauką (fizinę ar emocinę) tos pačios lyties, priešingos lyties arba bet kurios lyties žmonėms.	
Žmonės, kurie jaučia potraukį kitų tos pačios lyties žmonių atžvilgiu.	
Žmonės, kurie jaučia potraukį priešingos lyties žmonėms.	
Žmonės, kurie jaučia trauką tiek savo lyties, tiek priešingos lyties žmonėms.	
Gilus ir unikalus asmens vidinis patyrimas apie savo lytinę tapatybę, kuris atitinka jo lytį, nustatytą gimimo metu, arba skiriasi nuo jos.	
Būdas, kuriuo žmonės išreiškia savo lytinę tapatybę per savo išvaizdą ir elgesį (drabužius, šukuoseną, makiažą, balso toną ir pan.)	
Žmonės, kurių lytinė tapatybė ir lyties raiška atitinka jų gimimo metu priskirtą lytį.	
Žmonės, kurių lytinė tapatybė ar lyties raiška skiriasi nuo jų gimimo metu priskirtos lyties.	
Žmonės, kurių lytinė tapatybė atitinka jų lytį, nustatytą gimimo metu, bet kurie kartais persirengia tradiciškai priešingai lyčiai būdingais drabužiais.	
Asmuo, kuris nesitapatina nei su vyriška, nei su moteriška lytimi ir neatitinka šio binarinio lytinės tapatybės suvokimo.	

Fizinės, anatominės savybės, pagal kurias žmogus priskiriamas vyrams arba moterims (chromosomos, hormonai, vidiniai ir išoriniai organai, kūno sudėjimas).	
Asmuo, kurio fizinės ir anatominės savybės negali būti aiškiai priskirtos vyriškai arba moteriškai lyčiai.	
Baimė, neapykanta ar nepriėmimas žmonių, kuriuos traukia tos pačios lyties asmenys.	
Baimė, neapykanta ar nepriėmimas žmonių, kurių lytinė tapatybė neatitinka jų gimimo metu priskirtos lyties.	
Socialinė normų ir vertybių sistema, kurioje vienintelė priimtina tapatybė yra ta, kuri atitinka gimimo metu priskirtą lytį.	
Socialinė normų ir vertybių sistema, kurioje vienintelis priimtinas potraukis yra potraukis priešingos lyties žmonėms.	
Moteris, kuri jaučia emocinį ar fizinį potraukį kitoms moterims.	
Vyras, kuris jaučia emocinį ar fizinį potraukį kitiems vyrams.	
Asmenys, kurių lytinė tapatybė ar seksualinė orientacija yra kintanti ir neatitinka vienos kategorijos. Tai taip pat yra bendras terminas, apibūdinantis seksualines mažumas.	
Akronimas, apibendrinantis skirtingas seksualinių mažumų grupių tapatybes, įskaitant lesbietes, gėjus, biseksualius, translyčius, <i>queer</i> ir interlyčius asmenis.	
Procesas, kurio metu LGBTIQ asmuo pripažįsta, priima ir dalijasi su kitais savo seksualine orientacija ar lytine tapatybe, kuri skiriasi nuo daugumos.	
Procesas, kai translytis asmuo keičia savo gyvenimą, kad jis labiau atitiktų jo lytinę tapatybę. Tai apima atvirumą apie savo lytinę tapatybę, teisinį lyties pripažinimą, vardo pakeitimą,	

hormonų terapiją ir (arba) operaciją.	
Iš pradžių šis terminas buvo vartojamas translyčių asmenų atžvilgiu, daugiausia medicinos kontekste, ir kitose srityse gali būti pasenęs ar įžeidžiantis.	
Asmuo, kuris paprastai nejaučia seksualinio potraukio arba neturi įgimto noro turėti seksualinių santykių.	
Asmuo, kuris mano, kad lytis nėra lemiamas veiksnys jo potraukiui kitiems.	

LGBTIQ terminai

Aseksualus

Queer

Homoseksualus

Lytinė tapatybė

Transseksualus

Gėjus

Transvestitas

Ne binarinės lytinės tapatybės asmuo

Homofobija

Cisnormatyvumas

Seksualinė orientacija

Atsiskleidimas

Translytiškumas

Panseksualumas

Pereinamasis laikotarpis

Lytiniai požymiai

Transfobija

Heteronormatyvumas

Lesbietė

Lyties raiška

Cislytis

Interlytiškumas

Biseksualumas

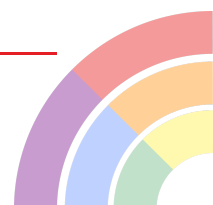
LGBTIQ

Heteroseksualus

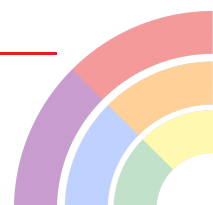

Sprendimai

Asmens gebėjimas jausti trauką (fizinę ar emocinę) tos pačios lyties, priešingos lyties arba bet kurios lyties žmonėms.	Seksualinė orientacija
Žmonės, kurie jaučia potraukį kitų tos pačios lyties žmonių atžvilgiu.	Homoseksualūs
Žmonės, kurie jaučia potraukį priešingos lyties žmonėms.	Heteroseksualūs
Žmonės, kurie jaučia trauką tiek savo lyties, tiek priešingos lyties žmonėms.	Biseksualūs
Gilus ir unikalus asmens vidinis patyrimas apie savo lytinę tapatybę, kuris atitinka jo lytį, nustatytą gimimo metu, arba skiriasi nuo jos.	Lytinė tapatybė
Būdas, kuriuo žmonės išreiškia savo lytinę tapatybę per savo išvaizdą ir elgesį (drabužius, šukuoseną, makiažą, balso toną ir pan.)	Lyties raiška
Žmonės, kurių lytinė tapatybė ir lyties raiška atitinka jų gimimo metu priskirtą lytį.	Cislytis
Žmonės, kurių lytinė tapatybė ar lyties raiška skiriasi nuo jų gimimo metu priskirtos lyties.	Translyčiai
Žmonės, kurių lytinė tapatybė atitinka jų lytį, nustatytą gimimo metu, bet kurie kartais persirengia tradiciškai priešingai lyčiai būdingais drabužiais.	Transvestitas
Asmuo, kuris nesitapatina nei su vyriška, nei su moteriška lytimi ir neatitinka šio binarinio lytinės tapatybės suvokimo.	Ne binarinės lytinės tapatybės asmuo
Fizinės, anatomicinės savybės, pagal kurias žmogus priskiriamas vyrams arba moterims (chromosomos, hormonai, vidiniai ir išoriniai organai, kūno sudėjimas).	Lyties požymiai

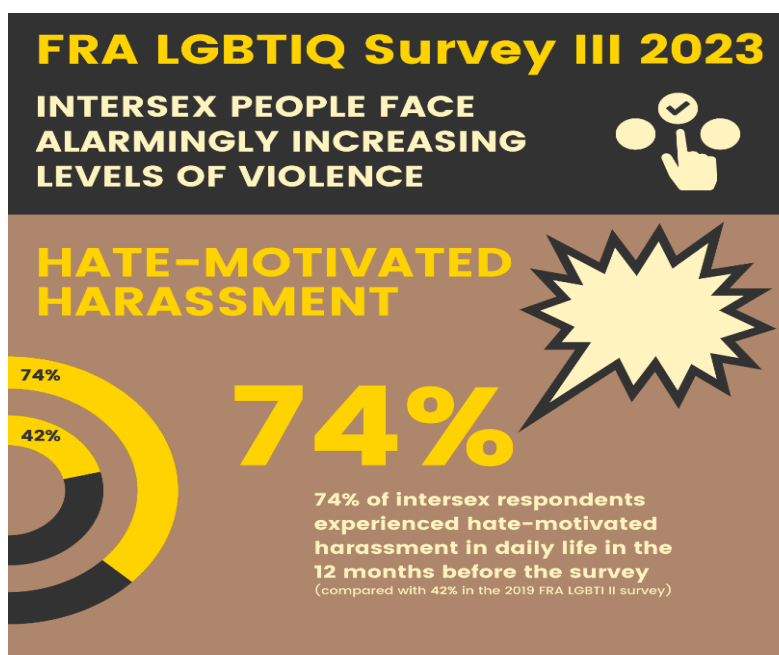
Asmuo, kurio fizinės ir anatomicinės savybės negali būti aiškiai priskirtos vyriškai arba moteriškai lyčiai.	Interlytiškumas
Baimė, neapykanta ar nepriėmimas žmonių, kuriuos traukia tos pačios lyties asmenys.	Homofobija
Baimė, neapykanta ar nepriėmimas žmonių, kurių lytinė tapatybė neatitinka jų gimimo metu priskirtos lyties.	Transfobija
Socialinė normų ir vertybių sistema, kurioje vienintelė priimtina tapatybė yra ta, kuri atitinka gimimo metu priskirtą lytį.	Cisnormatyvumas
Socialinė normų ir vertybių sistema, kurioje vienintelis priimtinas potraukis yra potraukis priešingos lyties žmonėms.	Heteronormatyvumas
Moteris, kuri jaučia emocinį ar fizinį potraukį kitoms moterims.	Lesbietė
Vyras, kuris jaučia emocinį ar fizinį potraukį kitiems vyrams.	Gėjus
Asmenys, kurių lytinė tapatybė ar seksualinė orientacija yra kintanti ir neatitinka vienos kategorijos. Tai taip pat yra bendras terminas, apibūdinantis lytines ir seksualines mažumas.	<i>Queer</i>
Akronimas, apibendrinantis skirtingas seksualinių mažumų grupių tapatybes, įskaitant lesbietes, gėjus, biseksualius, translyčius, <i>queer</i> ir interlyčius asmenis.	LGBTIQ
Procesas, kurio metu LGBTIQ asmuo pripažįsta, priima ir dalijasi su kitais savo seksualine orientacija ar lytine tapatybe, kuri skiriasi nuo daugumos.	Atsiskleidimas
Procesas, kai translytis asmuo keičia savo gyvenimą, kad jis labiau atitiktų jo lytinę tapatybę. Tai apima atvirumą apie savo lytinę tapatybę, teisinį lyties pripažinimą, vardo pakeitimą, hormonų terapiją ir (arba) operaciją.	Pereinamasis laikotarpis

Iš pradžių šis terminas buvo vartojamas translyčių asmenų atžvilgiu, daugiausia medicinos kontekste, ir kitose srityse gali būti pasenęs ar įžeidžiantis.	Transseksualus
Asmuo, kuris paprastai nejaučia seksualinio potraukio arba neturi įgimto noro turėti seksualinių santykių.	Aseksualus
Asmuo, kuris mano, kad lytis nėra lemiamas veiksnys jo potraukiui kitiems.	Panseksualus

Sesijos 3.3 Kodėl jie?

Kodėl jie? 1. „OII Europe“

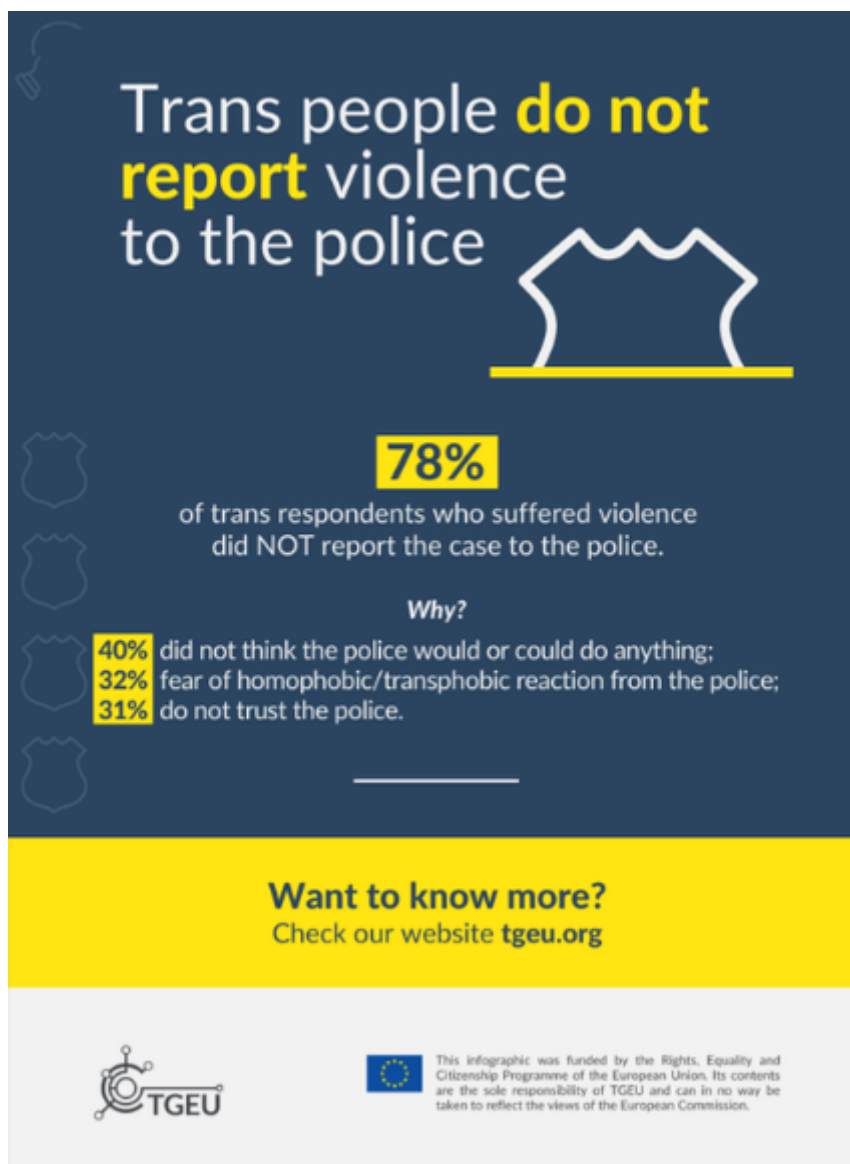
Šaltinis: „Oii Europe“. Infografikas – PTA 2023 m. LGBTIQ tyrimo rezultatai

<https://www.oiiurope.org/infographics-findings-from-the-fra-lgbtiq-survey-2023/>

Kodėl jie? 2. „TGEU“

Šaltinis: „TGEU“. Žmogaus teisių diena: translyčiai žmonės ES <https://tgeu.org/human-rights-day-trans-people-in-eu-infographics/>

Pastaba: čia pateikiama tik dalis infografiko, kurį galima rasti „TGEU“ svetainėje.

Pasirenkamas informacinis lapas: Europos Taryba – Translytiškumo aspektai

HANDOUT 4.3A: COLLECTING THE EVIDENCE: VICTIMS OF HATE CRIMES AGAINST LGBTI PERSONS – TRANSGENDER-SPECIFIC CONSIDERATIONS

The information outlined below provides some guidelines and good practices for professional and supportive police interaction with transgender victims of crime. A number of the issues are also relevant to intersex persons.

1) Gender identity and law enforcement

As outlined previously, transgender persons suffer high levels of victimisation across a range of crime areas, including sexual violence and murder. Rates of victimisation are greater in the case of certain subgroups such as ethnic minority transgender persons and young transgender persons. Given the high levels of social stigma and criminal victimisation, delivering a professional response to transgender persons should be a priority for law enforcement.

In many countries, transgender persons, in particular those who engage in sex work, often face discrimination by police officers, which can erode trust and make it harder for them to report crimes of which they are the victim. Displaying **professionalism** and **respecting the identity** of a transgender crime victim is vital if police officers are to be able to effectively support and serve this vulnerable minority community.

2) Manage curiosity

Police officers may not have had any interaction with a transgender person prior to their interaction with a transgender victim of crime. As police officers are often naturally inquisitive people, there may be questions that the police officers have in relation to the transgender person's lifestyle, physiology and psychology. It is important to remember that not all transgender persons are a spokesperson for their community. Transgender persons are subject to regular questioning and judgement throughout their lives. They do not need the police to create further stress by asking questions that are not relevant to their professional interaction with the victim. **A key responsibility for police officers is to stay in their professional role and only ask questions that are relevant to the investigation in question.**

When conducting an investigation, police officers should be mindful of the criminal charge they are trying to prove and the information required to provide evidence of a bias motive. It may be relevant to refer to the victim being transgender when proving a transphobic incident. It may not, however, be necessary to provide evidence in relation to more personal elements of the transitioning process, including questions about the person's physical history/anatomy. **If the information is not evidentially related to the crime or the bias motivation, do not ask the question.**

Transgender persons can often encounter judgemental reactions from family, friends and the wider community. When they arrive at a police station, having been the victim of a crime, it is vital that they do not face further judgement from the police. Keep facial expressions neutral and remain professional at all times. Language should be neutral, technical and non-judgemental. The role of a professional police officer is to be supportive and empathetic. **Secondary victimisation is likely to occur if the victim feels that they are going through a second judgemental/discriminatory process when engaging with the criminal justice system.**

2a) Confidentiality

Police officers have a professional responsibility to maintain confidentiality when investigating criminal matters. Transgender persons are often secretive about their past or, for a multitude of reasons, live their life without reference to their being transgender (i.e. as male or female in their new role). Releasing that information to third parties poses significant risks to the individual's safety and mental well-being. It could also cause problems for their relationships with family and friends and employment status. Police officers have a responsibility to keep personal information private. Data protection legislation should also be taken into consideration where it exists. This is particularly relevant in smaller towns and cities where anonymity is harder to maintain.

The role described above should be considered in conjunction with the risk of details of the criminal case reaching the media through court appearances or otherwise. The victim should be told what the risks are so that they can make an informed decision on how to proceed. *This information should never be conveyed in a manner whereby the victim feels they are being dissuaded from making a complaint.* Lastly, **never make promises you cannot keep regarding confidentiality** in order to influence someone to make a criminal complaint.

2b) Supports

Where the victim is particularly distressed, and in particular, where relationships between the transgender community and the police are challenging, it may be appropriate to **ask the transgender victim of crime if they would like to have a friend or family member present**. This person should not be linked evidentially to the case. It may also be helpful to take the statement at a neutral venue such as a community centre or at the victim's home. Local policy and legislation may impact on this, and the relevant policy and legislation should be considered when making such decisions.

3) Use of pronouns

As discussed in Module One, pronouns are the ways in which we refer to people - the use of a person's names, and words like he or she, his or hers. Pronouns are normally gender specific and when interacting with transgender persons, they should be used appropriately.

If you are involved in a brief interaction with a transgender person it may be best to avoid using pronouns where possible, and move on. If your engagement is longer than just a brief engagement, you should **ask the person which pronoun they prefer to use/how they prefer to be addressed**.

If you find yourself using the wrong pronoun it is best to apologise quickly and move on. Lingering on the subject could cause embarrassment for all, and a brief acknowledgement of the error is all that is required.

It is important to note that some transgender persons do not identify as male or female. They identify as *non-binary*. For non-binary persons, pronouns such as they/them/theirs (instead of she/her/hers) are the appropriate pronouns to use for non-binary transgender persons.

It is considered insulting to use the wrong pronoun on purpose and can cause considerable hurt. Police officers' use of the correct pronouns and sensitive questions about preferred pronouns show cultural competence and engender trust.

4) Legal name

Many countries do not legislate to provide for persons changing their name to coincide with their preferred gender. In other circumstances, a transgender person may not be in a position to change their name legally, even if it is permitted by the state. This can create a multitude of challenges, especially when dealing with police officers who are trained and experienced in examining identity documents.

It may be necessary for police officers to use a person's legal/birth name which may not correlate with their preferred gender. Where this legal requirement exists, **it is important to explain the reasons why and when and where the name will be used** (forms, statements, court and medical documents, etc). The police officer should still refer to the person's preferred name and gender when interacting wherever possible.

When taking a statement of complaint, acknowledge the identity of the witness and their preferred name and pronouns and use these when interacting with them. In the statement, commence by stating the witness's *legal name and gender*, and that they identify as *preferred name and gender*. Indicate that from that point on you will refer to the witness legally known as (legal name) as (chosen name). Once this has been clarified in the statement, you should continue to use the person's preferred identity and pronouns throughout the statement/report.

Documents to prove identity/gender should not be requested unless legally necessary for a specific purpose.

5) Body sensitivity

Sexual assault is a sensitive and personally devastating crime. This is particularly true for persons who may have the extra challenge of having difficulties with their own body. Many transgender persons can be anxious about their body parts, causing them to be reluctant to discuss them. This makes building trust even more important.

Where a forensic sexual examination is required, the procedures should be explained to the victim in advance so as to give them enough information to make a decision as to how to proceed. Victims' decisions in such cases should be respected.

6) Domestic violence

At times, internalised transphobia and shame can lead to low self-esteem. For some transgender persons, any relationship may be seen as better than none. This creates a fertile ground for domestic abuse.

Police officers should be aware that the person accompanying a victim of domestic abuse may be the abuser. In these circumstances it may be appropriate to briefly separate the victim and partner and ask questions such as: Do you feel safe at home? Does anyone in your life hit, hurt or threaten you? Is there any reason you may feel uncomfortable or unable to openly answer questions while your companion is present?

7) Family

The police may be required to engage with the family of the victim, particularly if the victim is missing, deceased or not available. Try to sensitively gauge the family's levels of acceptance and identify how far/whether they want to be involved in supporting the investigation. This may include asking if they are interested in talking to the media.

The family may not accept the new gender of their family member and you may find yourself using former details/pronouns when dealing with them. It may be necessary to have two types of conversation, one with the family and one with the victim.

The family of the victim may have no understanding of transgender issues and it may, in certain cases, be appropriate to arrange for them to receive information on the subject and to provide them with victim support services.

8) Detention of transgender persons

If it becomes necessary to arrest a transgender person, the police will have to carefully consider the arrangements for their detention. Most police forces do not have a policy on transgender persons being held in custody. Housing a transgender person with those of their legal/birth gender in prison facilities can be dangerous. Transgender persons are at a high risk of harassment, assault and sexual assault while incarcerated.

Where possible, the transgender person should be detained on their own in the event of short-term detention. For long-term detentions it is advisable to identify a means of housing the prisoner with their preferred gender. Prisoner safety should be the paramount consideration.

For anything other than short-term detention, the police should enquire about any medical transition treatments to ensure the prisoner's health during detention.

9) Intersex-specific issues

Even within a short lapse of time such as 24 hours, intersex persons may have medical needs. For example, cortisol steroid management may be needed to prevent salt wasting, or effective air conditioning may be needed to prevent overheating.

Most persons who are on hormone replacement therapy due to childhood gonadectomies can generally only manage up to 24 hours without accessing their hormones. Action will need to be taken immediately after 24 hours, and consideration must also be given to how much time has passed between the last dose taken and the person being detained.

Intersex persons who are on implants or injections will generally not need access to hormones in the short term. However, they may need access to a trained nurse for injections or a trained doctor for implants.

Among certain groups within the intersex "umbrella", there is a high risk of osteoporosis or osteopenia due to hormone mismanagement in earlier years. In some cases, individuals may have suffered multiple breaks and fractures, meaning their bones can break very easily. It is essential that these issues are included in a supportive and comprehensive needs assessment.

Sesija 4.2 Žmogaus teisės praktikoje

1 atvejo aprašymas. – *Sabalić prieš Kroatiją*

Byloje Sabalić prieš Kroatiją (Nr. 50231/13) Europos Žmogaus Teisių Teismas vienbalsiai nusprendė, kad buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnis (Kankinimo uždraudimas) kartu su 14 straipsniu (Diskriminacijos uždraudimas). Byloje Sabalić teigia, kad valdžios institucijų reakcija į smurtinį homofobinį išpuolį prieš ją buvo nepakankama. Ji buvo užpulta naktiniame klube, kai atsisakė vyro pasiūlymo ir jam prisipažino esanti lesbietė.

Teismas visų pirma nustatė, kad užpuolikui iškelta byla dėl nesunkaus nusikaltimo neapėmė neapykantos nusikaltimo elemento, tad baigėsi nedidelės baudos skyrimu. Šie trūkumai sudarė esminį proceso trūkumą. Todėl valdžios institucijos turėjo pagrindą nutraukti arba panaikinti bylą dėl nesunkaus nusikaltimo ir iš naujo išnagrinėti bylą, o ne atmesti pareiškėjos baudžiamąjį skundą dėl dvigubo baudžiamumo principo.

Pagrindinės aplinkybės: Pareiškėja, ponja Sabalić, yra Kroatijos pilietė, gyvenanti Zagrebe. 2010 m. sausio 13 d. ponja Sabalić Zagrebo naktiniame klube buvo užpulta vyro, M.M., kai ji atsisakė jo pasiūlymų, pridurdama, kad yra lesbietė. Jis ją smarkiai sumušė ir spardė, šaukdamas „Jūs visi turėtumėte būti nužudyti!“ ir „Aš tave iš... lesbiete!“. Ji patyrė daugybinius sužalojimus visame kūne, dėl kurių buvo gydoma ligoninėje.

Užpuolikas buvo nuteistas už viešosios tvarkos pažeidimą ir jam skirta 300 Kroatijos kunų (maždaug 40 eurų) bauda. Sabalić, kuri nebuvo informuota apie šį procesą, pateikė baudžiamąjį skundą prieš M.M. valstybės prokuratūrai, teigdama, kad ji tapo smurtinio neapykantos nusikaltimo ir diskriminacijos auka.

Valstybės prokuratūra pradėjo baudžiamąjį tyrimą, bet galiausiai 2011 m. liepos mėn. atmetė baudžiamąjį skundą, nes M. M. jau buvo nubaustas už smulkų pažeidimą ir jo baudžiamasis persekiojimas būtų prilygęs pakartotiniam teisimui už tą patį nusikaltimą. Šį sprendimą patvirtino nacionaliniai teismai.

Skundai: Remdamasi 3 straipsniu (Kankinimo uždraudimas) kartu su 14 straipsniu (Diskriminacijos uždraudimas), Sabalić skundėsi, kad oficialus atsakas į jai padarytą užpuolimą, t. y. baudžiamasis procesas dėl nesunkaus nusikaltimo, neatsižvelgė į neapykantos nusikaltimo elementą ir lėmė jos užpuoliko nebaudžiamumą. Ji taip pat rėmėsi 13 straipsniu (Teisė į veiksmingą teisinės gynybos priemonę).

Teismo sprendimas: Teismas pakartojo, kad pagal Konvenciją valstybės turi pareigą imtis visų pagrįstų priemonių tiriant smurtinius incidentus, siekdamos nustatyti, ar juose buvo diskriminacijos elementas. Ši pareiga taip pat apima smurto kaltininkų identifikavimą ir, jei reikia, tinkamą nubaudimą. Šie Konvencijos reikalavimai nebuvo įvykdyti pareiškėjos byloje, nes jos užpuolikui iškelta byla dėl nedidelio pažeidimo neapėmė neapykantos nusikaltimo elemento. Be to, užpuolikui buvo skirta nedidelė bauda – apie 40 eurų, kuri akivaizdžiai neatitiko užpuolimo sunkumo.

Net pagal nacionalinę teisę policija, kuri nuo pat pradžių žinojo, kad M. M. užpuolė pareiškėją, kai ji jam atskleidė savo seksualinę orientaciją, turėjo pareigą informuoti kompetentingą valstybės prokuratūrą, tačiau to nepadarė. Apibendrinant, Teismas nusprendė, kad atsakas į užpuolimą taikant baudžiamąją

atsakomybę už nesunkų nusikaltimą parodė, kad valstybė nesilaikė Konvencijos įsipareigojimo užtikrinti, kad homofobinis smurtas nebūtų toleruojamas; iš tiesų, toks atsakas skatino nebaudžiamumo už smurtinius neapykantos nusikaltimus jausmą.

Teismas atkreipė dėmesį į vidaus institucijų poziciją, kad M. M. galutinis nuteisimas už nesunkų nusikaltimą sukūrė formalią kliūtį jo baudžiamajam persekiojimui dėl dvigubo baudžiamumo principo, ir vyriausybės argumentą, kad tuo pagrindu buvo pateisinamas veiksmingų baudžiamosios teisės mechanizmų netaikymas šioje byloje.

Tačiau vidaus institucijos pačios sukūrė tokią situaciją, be reikalo pradėdamos neveiksmingą baudžiamąjį procesą dėl nesunkaus nusikaltimo, taip pakenkdamos galimybei tinkamai taikyti atitinkamas vidaus baudžiamosios teisės nuostatas ir reikalavimus. Teismas pakartojo, kad teisinio tikrumo principas baudžiamosiose bylose nėra absoliutus. Konvencijos 7 protokolo 4 straipsnio 2 dalis (teisė nebūti teisiamam ar baudžiamam du kartus) aiškiai leidžia valstybėms atnaujinti bylą kaltinamojo nenaudai, jeigu, be kita ko, procese buvo nustatytas esminis trūkumas.

Pareiškėjos byloje Teismas nusprendė, kad tiek nepakankamas smurtinio užpuolimo motyvų, susijusių su neapykanta, tyrimas, tiek nepakankamas šių motyvų įvertinimas nustatant agresoriaus bausmę sudarė „esminius pažeidimus“ procese, kaip apibrėžta Protokolo Nr. 7 4 straipsnio 2 dalyje. Teismas taip pat pažymėjo, kad nacionalinės institucijos galėjo ištaisyti padėtį, pavyzdžiui, nutraukdamos ar panaikindamos nepagrįstą baudžiamąją bylą dėl nesunkaus nusikaltimo, panaikindamos jos padarinius ir iš naujo išnagrinėdamos bylą.

Apibendrinant, Teismas nusprendė, kad pradėdamos neveiksmingą baudžiamąją bylą dėl smulkių pažeidimų ir klaidingai nutraukdamos baudžiamąjį procesą dėl formalių priežasčių, vidaus institucijos tinkamai ir veiksmingai neįvykdė savo procesinės pareigos pagal Konvencijos 3 straipsnį kartu su 14 straipsniu. Atsižvelgdamas į šias išvadas, Teismas nusprendė, kad pagal Konvencijos 13 straipsnį atskiras klausimas nekyla.

Teismas nusprendė, kad Kroatija turi sumokėti pareiškėjai 10 000 eurų (EUR) už neturtinę žalą ir 5 200 EUR už teisinės išlaidas.

Šaltinis: EŽTT sekretoriato spaudos pranešimas. *Kroatijos institucijų reakcija į smurtinį homofobinį išpuolį buvo neveiksminga*, 2021 m.

<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-6904894-9271515&filename=Judgment%20Sabalic%20v.%20Croatia%20-%20inadequate%20official%20response%20to%20violent%20homophobic%20attack.pdf>

2 atvejis. *Bednarek ir kiti prieš Lenkiją*

Byloje *Bednarek ir kiti prieš Lenkiją* (Nr. 58207/14) Europos Žmogaus Teisių Teismas nusprendė, kad buvo pažeistas Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnis (Kankinimo uždraudimas) kartu su 14 straipsniu (Diskriminacijos uždraudimas). Byla susijusi su pareiškėjų skundu dėl valdžios institucijų netinkamo atsako į homofobinį išpuolį prieš juos.

Pagrindiniai faktai: Pareiškėjai yra du Lenkijos piliečiai ir Ukrainos pilietis, gyvenantys Varšuvoje. 2013 m. sausio 1 d. apie 3 val. nakties jie buvo užpulti ir sumušti dviejų brolių ir kito asmens, kai ėjo viena iš pagrindinių Varšuvos gatvių. Pirmasis ir trečiasis pareiškėjai, kurie tuo metu buvo pora, ėjo susikibę už rankų.

Po incidento pirmasis pareiškėjas policijai skundėsi veido skausmu ir kraujuojančia nosimi. Antrasis pareiškėjas skundėsi, kad per užpuolimą buvo sumuštas, bet jokių sužalojimų nepatyrė. Jis teigė, kad dėl užpuolikų grasinimų bijojo dėl savo gyvybės.

Policija parengė du incidento protokolus. Šiuose dokumentuose buvo pažymėta, kad pirmasis ir antrasis pareiškėjai teigė, jog ginčijamas užpuolimas buvo motyvuotas homofobija ir kad buvo išsakyti keiksmažodžiai ir homofobiniai grasinimai. Byloje nėra jokių kitų dokumentų iš tyrimo etapo.

2013 m. rugpjūčio 14 d. Varšuvos centro apygardos teismas nuteisė kaltinamuosius už fizinį smurtą, o vienas iš jų buvo papildomai nuteistas už grasinimus. Visi trys buvo nuteisti vienerių metų laisvės atėmimo bausme ir kiekvienas iš jų buvo įpareigotas sumokėti maždaug 25 EUR dydžio kompensaciją kiekvienam pareiškėjui. Visos trys laisvės atėmimo bausmės buvo atidėtos trejiems metams.

Pareiškėjai pateikė apeliacinį skundą, teigdami, kad pirmosios instancijos teismas padarė klaidą, atmesdamas jų argumentą, kad incidentas buvo motyvuotas homofobija, ir paskyręs neproporcingai švelnią bausmę.

2014 m. vasario 14 d. Varšuvos apygardos teismas paliko galioti pirmosios instancijos teismo sprendimą. Jis nusprendė, kad turimi įrodymai nepatvirtina teiginio, kad kaltinamųjų veiksmai buvo motyvuoti neapykanta, išankstiniu nusistatymu ar diskriminacija prieš asmenis, turinčius kitokią seksualinę orientaciją. Teismas pažymėjo, kad paskirtos baudos gali atrodyti mažos, tačiau jos atspindi kaltinamųjų, neturinčių nuolatinio darbo, finansinę padėtį.

Skundai: Remdamiesi Konvencijos 3 straipsniu (Kankinimo uždraudimas) ir 14 straipsniu (Diskriminacijos uždraudimas), pareiškėjai skundėsi, kad valdžios institucijos neatsižvelgė į jų užpuolikų homofobinius motyvus, o vietoj to tyrė, persekiojo ir teisė juos kaip už įprastą smurtą. Jie taip pat skundėsi, kad Lenkijoje trūksta tinkamų teisinių ir kitų priemonių, skirtų persekioti ir kovoti su neapykantos nusikaltimais, kuriuos motyvuoja aukų seksualinė orientacija.

Teismo sprendimas: Teismas nusprendė, kad 3 straipsnis negali būti ribojamas tik fizinio netinkamo elgesio veiksmais; jis taip pat apima psichologinės kančios sukėlimą. Taigi, elgesys gali būti kvalifikuojamas kaip žeminantis, kai jis aukoms sukelia baimės, sielvarto ir menkavertiškumo jausmus, galinčius aukas pažeminti ir sumenkinti jų orumą. Teismas dar kartą pakartojo, kad diskriminacinis elgesys savaime gali būti prilygintas žeminančiam elgesiui 3 straipsnio kontekste, jei jis pasiekia tokį sunkumo lygį, kad pažeidžia žmogaus orumą.

Teismas taip pat pakartojo, kad išpuoliai prieš LGBTI asmenis, kuriuos išprovokavo romantinio švelnumo raiška, pažeidžia žmogaus orumą, nes yra nukreipti prieš visuotinę meilės ir draugystės raišką. Šiuo konkrečiu atveju Teismas nusprendė, kad elgesys, kurį patyrė visi trys pareiškėjai, turėjo

pažeisti jų orumą. Teismas taip pat nusprendė, kad fiziniai sužalojimai, kuriuos patyrė pirmieji du pareiškėjai dėl išpuolio, atsižvelgiant į jų sunkumą, savaime gali kelti klausimų pagal 3 straipsnį.

Teismas pabrėžė, kad nusikaltėliai nebuvo nei kaltinami, nei persekiojami už neapykanta motyvuotą užpuolimą. Be to, nustatant bausmę nebuvo atsižvelgta į užpuolikų priešišumą žmonėms, kuriuos jie laikė homoseksualiais, todėl šis esminis nusikaltimo aspektas tapo nematomas ir neturėjo reikšmės skiriant baudžiamojo poveikio priemones.

Nors bylos medžiagoje yra labai nedaug tyrimo dokumentų, akivaizdu, kad nacionalinės institucijos turėjo *prima facie* įrodymų, kad smurtas buvo motyvuotas arba bent jau įtakotas užpuolėjų prietarų dėl pirmojo ir trečiojo pareiškėjų seksualinės orientacijos. Remiantis Teismo praktika, tai reikalavo – net ir nesant konkretaus su homofobija susijusio neapykantos nusikaltimų draudimo Lenkijos baudžiamajame įstatyme – veiksmingai taikyti vidaus baudžiamosios teisės mechanizmus, galinčius išaiškinti galimą neapykantos motyvą su homofobiniais atspalviais, esantį už smurtinio incidento, ir nustatyti bei, jei reikia, tinkamai nubausti atsakingus asmenis.

Apibendrinant, Teismas nusprendė, kad valstybė tinkamai neįvykdė savo pareigos reaguoti į smurtinius išpuolius, kuriuos paskatino priešišumas aukų tikrajai ar tariamai seksualinei orientacijai. Todėl buvo pažeistas 3 straipsnis kartu su 14 straipsniu. Teismas nusprendė, kad Lenkija turi sumokėti kiekvienam pareiškėjui 7 000 eurų (EUR) už neturtinę žalą, pridėjus galimas bylinėjimosi išlaidas.

Šaltinis: Europos Žmogaus Teisių Teismas, *Bednarek ir kiti prieš Lenkiją* (Nr. 58207/14), 2025 m. liepos 10 d. sprendimas.

3 atvejis. – *Hanovs prieš Latviją*

Byloje *Hanovs prieš Latviją* (Nr. 40861/22) Europos Žmogaus Teisių Teismas vienbalsiai nusprendė, kad buvo pažeisti Europos žmogaus teisių konvencijos 3 straipsnis (Kankinimo uždraudimas) ir 8 straipsnis (Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą), kartu su 14 straipsniu (Diskriminacijos uždraudimas).

Byla susijusi su homofobiniu išpuoliu prieš p. Hanovs 2020 m., kai jis vaikščiojo su savo partneriu. Teismas pažymėjo, kad nors agresorius policijos apklausos metu atvirai pripažino, kad vartojo homofobinius įžeidimus ir kad jį įžeidė, jog p. Hanovs ir jo partneris laikėsi vienas kito už juosmens, baudžiamoji byla nebuvo iškelta. Teismas nusprendė, kad vietoj to, kad būtų imtasi ryžtingų priemonių dėl akivaizdžiai diskriminaciniais motyvais pagrįsto užpuolimo, valdžios institucijos iškėlė bylą dėl nedidelio viešosios tvarkos pažeidimo ir agresoriui skyrė akivaizdžiai per švelnią baudą. Toks požiūris skatina nebaudžiamumo už neapykantos motyvais padarytus nusikaltimus jausmą ir gali normalizuoti priešiškus LGBTI asmenims, įtvirtinti netolerancijos ir diskriminacijos kultūrą bei skatinti tolesnius panašius veiksmus.

Pagrindiniai faktai: Pareiškėjas, p. Hanovs, yra Latvijos pilietis, gyvenantis Rygoje. 2020 m. lapkričio 8 d. p. Hanovs ir jo partneris vedė savo šunį pasivaikščioti, kai pažeidėjas pradėjo ant jų šaukti, vartodamas įžeidžiančius komentarus ir homofobinius įžeidimus. Vyras bandė smogti p. Hanovsui, kuris sugebėjo pasislėpti netoliese esančioje parduotuvėje. Tuo tarpu jo partneris iškvietė policiją. Policija surado agresorių ir vėliau jį identifikavo kaip J.P.. Jį pradėjo baudžiamąją bylą prieš jį dėl „chuliganizmo“ ir jis buvo apklaustas kaip įtariamasis. Jis pripažino, kad jautėsi įžeistas p. Hanovs ir jo partnerio, kurie laikėsi vienas kito už juosmens. Jis pareiškė, kad susidūrė su pora, pirmiausia žodžiu, o paskui fiziškai, siekdamas sustabdyti tai, ką laikė nepriimtiniu viešu intymumo demonstravimu. Bylos nagrinėjimas buvo nutrauktas 2021 m. gegužės mėn., nes tyrėjas nustatė, kad nebuvo nustatyta nusikalstamos veikos sudėties požymių.

P. Hanovs apskundė šį sprendimą, teigdamas, kad J.P. veiksmai turėtų būti kvalifikuojami kaip neapykantos nusikaltimas pagal Baudžiamojo kodekso 150 straipsnį. Tačiau baudžiamasis kaltinimas nebuvo pareikštas, nes prokuratūra galiausiai 2022 m. gegužės mėn. atsisakė pažeidėją patraukti baudžiamajon atsakomybėn už neapykantos nusikaltimą. Jį manė, kad J.P. veiksmai buvo nukreipti tik prieš patį Hanovs, o ne prieš seksualines mažumas apskritai, ir neskaitino kitų neapykantos, o tai būtų būtini neapykantos nusikaltimo elementai.

Tuo tarpu 2021 m. birželio mėn. JP buvo pripažintas kaltu dėl „smulkaus chuliganizmo“ administracinio teisės pažeidimo byloje ir nubaustas 70 eurų bauda. Kitas vyras, kuris buvo su JP incidento metu ir apsinuogino priešais parduotuvę, kurioje p. Hanovs buvo priverstas slėptis, taip pat buvo surastas, bet vėliau jo tapatybė nebuvo nustatyta.

Skundai. Remdamasis Konvencijos 3 straipsniu (Kankinimo uždraudimas), 8 straipsniu (Teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą) ir 14 straipsniu (Diskriminacijos uždraudimas), p. Hanovs skundėsi, kad valdžios institucijos neatliko veiksmingo tyrimo ir neskyrė baudžiamojo persekiojimo už tai, kas buvo homofobinis neapykantos nusikaltimas. Jis ypač pabrėžė, kad nors ir buvo išvengta fizinio sužalojimo, incidentas buvo bauginantis ir žeminantis.

Teismo sprendimas: Teismas nusprendė, kad, nors p. Hanovs nepatyrė jokių fizinių sužalojimų, užpuolimai prieš LGBTI asmenis, kuriuos išprovokavo jų tarpusavio meilės išraiška, pažeidė žmogaus

orumą, nes intymumo momentą pavertė baimės ir traumos akimirka. Be to, tokie užpuolimai trukdė aukoms atvirai reikšti pagrindines žmogiškąsias emocijas ir vertė jas tapti nematomomis ir marginalizuojamomis. Smurto grėsmė pakenkė jų gebėjimui gyventi autentiškai ir privertė juos slėpti esminius savo asmeninio gyvenimo aspektus, kad išvengtų žalos.

Atitinkamai Teismas nusprendė, kad užpuolimas pareiškėjo ir jo partnerio atžvilgiu buvo pakankamai rimtas, kad reikalautų valdžios institucijų reakcijos. Iš tiesų, užpuolimo diskriminacinis motyvas nekėlė abejonių. J.P. policijos apklausos metu atvirai pripažino, kad vartojo homofobinius įžeidimus ir kad jam buvo įžeidžiama pono Hanovso ir jo partnerio meilės išraiška.

Teismas toliau pažymėjo, kad policija ir prokurorai per siaurai aiškino baudžiamosios teisės nuostatas, skirtas apsaugoti asmenis nuo tokių neapykanta motyvuotų nusikaltimų, todėl J.P. nebuvo nei kaltinamas, nei traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.

Nors jis buvo pripažintas kaltu dėl netinkamo elgesio administracinio teisės pažeidimo byloje, tokios bylos iškėlimas neatitiko nacionalinių institucijų įsipareigojimo pagal Europos Konvenciją užtikrinti, kad homofobiniai užpuolimai būtų tinkamai nagrinėjami ir atgrasomi. Pirmą, jos neatsižvelgė į neapykantos elementą užpuolimo metu; antra, bauda buvo akivaizdžiai per švelni, tiek atsižvelgiant į veiksmo sunkumą, tiek į paskirtą sumą, kuri buvo mažiausia galimoje skalėje.

Taigi institucijos sumenkino neapykanta motyvuotą užpuolimą, traktuodamos jį kaip nedidelį viešosios tvarkos pažeidimą, pavyzdžiui, girtų asmenų muštynes. Toks požiūris skatino neapykanta motyvuotų nusikaltimų nebaudžiamumo jausmą, kuris kėlė didelę grėsmę Konvencijos saugomoms pagrindinėms teisėms. Neatsižvelgiant į tokius incidentus, galima normalizuoti priešišumą LGBTI asmenims, įtvirtinti netolerancijos ir diskriminacijos kultūrą ir skatinti tolesnius panašaus pobūdžio veiksmus.

Todėl valstybė neįvykdė savo pareigos užtikrinti tinkamą A. Hanovso žmogaus orumo ir privataus gyvenimo apsaugą nuo diskriminacinio užpuolimo, pažeisdama Konvencijos 3 ir 8 straipsnius, kartu su 14 straipsniu. Teismas nusprendė, kad Latvija turi sumokėti pareiškėjui 10 000 eurų (EUR) už neturtinę žalą.

Šaltinis: EŽTT sekretoriato spaudos pranešimas. *Latvijos valdžios institucijos nesugebėjo patraukti baudžiamojon atsakomybėn už homofobinį neapykantos nusikaltimą, pažeisdamos Europos Konvenciją*, 2024 m.

<https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=003-8004073-11170858&filename=Judgment%20Hanovs%20v.%20Latvia%20-%20authorities%27%20failure%20to%20prosecute%20homophobic%20hate%20crime.pdf>

Sesija 4.4 Laikas įvertinti

Atvejų kortelės

1 atvejis: Liepos 21 d. lesbiečių pora vaikščiojo sostinės pagrindine gatve, apsikabinusios viena kitą už nugaros. Moteris ėmė šaukti ant jų: „Aš turiu du vaikus, nenoriu, kad jie tai matytų! Eikite iš čia, purvinos pydarės!“ Tada ji nustūmė abi merginas nuo pėsčiųjų tako. Porelė apie šį veiksmą pranešė policijai kaip apie homofobinį incidentą.

2 atvejis: Ne binarinės lytinės tapatybės asmuo išėjo iš „Pride“ renginio po pagrindinio koncerto. Jis buvo apsirengęs kasdieniais drabužiais, žiūrėjo į savo telefoną irėjo link tramvajaus stotelės. Keletas vyrų, apsirengusių juodomis uniformomis su simboliais, asmenį apspjovė.

3 atvejis: Biseksualus berniukas lankė sporto pamokas 16–18 metų amžiaus mokiniams. Kitas berniukas, kuris jį pažinojo tik iš gandy, priėjo prie jo persirengimo kambaryje ir pasakė: „Ar jau pasirinkai pusę? Girdėjau, kad esi neapsisprendęs, pažiūrėkime, ar tau patinka raketės“. Tada jis keletą kartų stūmė savo sportinę raketę į jį, dėl to jis nukrito ant grindų, bandydamas pasislinkti į kitą pusę. Kai kurie kambaryje buvę mokiniai juokėsi, o kiti jautėsi nepatogiai ir vėliau kalbėjo apie šį įvykį kaip apie netoleranciją.

4 atvejis: Translytė moteris važiavo metro šalies sostinėje. Ji su drauge kalbėjosi apie sunkumus gauti hormonų terapiją. Vyras išgirdo jų pokalbį ir pradėjo garsiai jas įžeidinėti. Jos persėdo į kitą metro vagoną. Kai išlipo stotyje, tas pats vyras laukė jų perone ir grėsmingai užstojo joms kelią. Moteris ir jos draugė sugebėjo pasišalinti.

Vertinimo lapas

Saugomas pagrindas:

Šališkumo indikatorius	Esamas indikatorius	Motyvacija
1) Aukos ar liudytojo nuomonė ar suvokimas		
2) Nusikaltėlio išvaizda, jo veido išraiška nusikaltimo metu		
3) Tikrasis ar suvokiamas grupės skirtumas tarp nusikaltėlio ir aukos		
4) Aukos išvaizda ir elgesys		
5) Nusikaltėlio išankstinis nusistatymas		
6) Organizuotų ekstremistų grupių dalyvavimas		
7) Vieta		
8) Laikas		
9) Smurto intensyvumas, priemonės ir pobūdis		
10) Viešumas		
11) Kitų motyvų nebuvimas		

Teisinis kvalifikavimas:

Sprendimai

1 atvejis.

Apsaugota savybė: seksualinė orientacija

Esami indikatoriai	Detalės
1) Aukos ar liudytojo nuomonė ar suvokimas	pora pranešė apie šį veiksma policijai kaip apie homofobinį incidentą.
2) Fizinė nusikaltėlio išvaizda, jo veido išraiška nusikaltimo metu	porai išsakyti įžeidimai, nuoroda į tariamą vaikų apsaugą
3) Tikrasis ar suvokiamas grupės skirtumas tarp nusikaltėlio ir aukos	lesbiečių pora, heteroseksualus nusikaltėlis
4) Aukos išvaizda ir elgesys	aukos eidamos apsikabino viena kitą
11) Kitų motyvų nebuvimas	nusikaltėlis ir auka anksčiau nepažinojo vienas kito, kitų motyvų nebuvo

Teisinis kvalifikavimas: neapykantos nusikaltimas (arba nacionalinis ekvivalentas)

2 atvejis.

Saugoma charakteristika: lytinė tapatybė

Esami indikatoriai	Detalės
3) Tikrasis arba suvokiamas grupės skirtumas tarp nusikaltėlio ir aukos	nusikaltėliai buvo cislyčiai asmenys (vyrai), o auka buvo nebinarinės lytinės tapatybės
6) Organizuotų ekstremistų grupių dalyvavimas	nusikaltėlių apranga gali atskleisti jų priklausymą ekstremistų grupei
7) Vieta	incidentas įvyko per „Pride“ renginį
8) Laikas	incidentas įvyko netrukus po „Pride“ renginio, kuris buvo viešai anonsuojamas
9) Smurto intensyvumas, priemonės ir pobūdis	spjaudymas yra veiksmas, kuris išreiškia gilią nepagarbą ir pasibjaurėjimą
11) Kitų motyvų nebuvimas	nusikaltėlis ir auka anksčiau nepažinojo vienas kito, kitų motyvų nebuvo

Teisinis kvalifikavimas: neapykantos nusikaltimas (arba nacionalinis jo ekvivalentas)

3 atvejis.

Saugoma charakteristika: seksualinė orientacija

Esami indikatoriai	Detalės
1) Aukos ar liudytojo nuomonė ar suvokimas	kai kurie liudytojai įvykį apibūdino kaip apie fanatizmą
3) Tikrasis ar suvokiamas grupės skirtumas tarp kaltininko ir aukos	auka – biseksualus asmuo, kaltininkas – tariamai heteroseksualus
5) Nusikaltėlio išankstinis nusistatymas	„pasirink pusę“ atspindi bifobinį nusiteikimą, o siūlymas „pabandyti su raketė“ yra žeminantis
7) Vieta	persirengimo kambarys yra atviras bendraamžiams, o tai yra intymi erdvė, kurioje auka yra labiau pažeidžiama
9) Smurto intensyvumas, priemonės ir pobūdis	stūmimas raketė, kol jis nukrito
10) Viešumas	kiti mokiniai buvo šalia, ketinta juos prajuokinti
11) Kitų motyvų nebuvimas	kitas mokinys jį pažinojo tik iš gandy, anksčiau nekilo asmeninių konfliktų

Teisinis vertinimas: patyčios, priekabiavimas arba neapykantos nusikaltimas pagal nacionalinius teisės aktus

4 atvejis.

Apsaugota savybė: lytinė tapatybė

Esami indikatoriai	Detalės
2) Fizinė nusikaltėlio išvaizda, jo veido išraiška nusikaltimo metu	vyras jas įžeidė, o vėliau bandė pastoti joms kelią
3) Tikrasis ar suvokiamas grupės skirtumas tarp nusikaltėlio ir aukos	viena iš aukų yra translytė moteris, vyras laikomas cislyčiu
4) Aukos išvaizda ir elgesys	aukos kalbėjo apie translyčių asmenų sveikatą, o vyras tai išgirdo
5) Nusikaltėlio išankstinis nusistatymas	įžeidimai buvo transfobiniai
9) Smurto intensyvumas, priemonės ir pobūdis	kelio aukoms užblokavimas buvo tikslingas ir grėsmingas bauginimo veiksmas, net jei fizinio smurto eskalavimo buvo išvengta
10) Viešumas	garsūs įžeidimai galėjo būti priemonė siekiant kitų keleivių dėmesio
11) Kitų motyvų nebuvimas	aukos anksčiau nepažinojo užpuoliko ir anksčiau su juo nebendravo

Teisinis kvalifikavimas: neapykantos nusikaltimas (arba nacionalinis ekvivalentas)

Sesija 4.10 Atkuriamasis teisingumas

Atkuriamojo teisingumo rūšys

Aukos ir nusikaltėlio tarpininkavimo procese auka ir nusikaltėlis pradeda pokalbį, kuriam padeda apmokytas tarpininkas. Auka ir nusikaltėlis gali susitikti tiesiogiai, akis į akį, arba netiesiogiai, pavyzdžiui, siųsdami laiškus ar bendraudami per tarpininką. Procesas turi būti saugus abiem šalims, o nusikaltėlis gali priimti arba neigti atsakomybę už nusikaltimą.

Bendruomenės ir šeimos **grupės susirinkimai** yra skirti suvesti auką, nusikaltėlį ir jų šeimas, o kartais ir bendruomenę. Šalys dalyvaus profesionaliai moderuojamame procese, kurio metu bus siekiama nustatyti pageidaujamą rezultatą, spręsti nusikaltimo pasekmes ir ieškoti būdų, kaip užkirsti kelią pakartotiniam nusikalstamam elgesiui. Ši atkuriamojo teisingumo forma yra pasitelkiama siekiant priversti nuteistąjį susidurti su jo elgesio pasekmėmis ir atlyginti žalą. Įtraukiant nuteistojo aplinką, susirinkimai padeda užtikrinti, kad nuteistasis laikytųsi sutartų rezultatų.

Bausmės skyrimo ratas: auka, nusikaltėlis, jų šeimos, taip pat teisėjas, policijos pareigūnai ir prokuroras susėda ratu, vienas priešais kitą. Rate siekiama susitarti dėl geriausio konflikto sprendimo būdo. Atsižvelgiama į aukos poreikius, bendruomenės apsaugą ir nusikaltėlio bausmę bei reabilitaciją. Paprastai ši atkuriamojo teisingumo forma taikoma tik tuo atveju, jei nusikaltėlis prisipažįsta kaltu, ir vykdoma baudžiamojo teisingumo procedūros metu.

Taikos ratai naudojami siekiant atkurti sugadintus santykius ir grąžinti harmoniją bendruomenei. Tiesioginiai konflikto dalyviai sėdi ratu kartu su apmokytu taikos tarpininku. Aptariamos konflikto priežastys, šalys bando išspręsti konfliktą, skatina susitaikymą ir padeda dalyviams išvengti problemų ateityje.

Atkuriamoji lygtinė bausmė reiškia, kad nusikaltėlis ir teismas sudaro sutartį. Teismas sustabdo bausmės vykdymą, jei nusikaltėlis laikosi tam tikrų atkuriamojo teisingumo proceso sąlygų. Nusikaltėlis tiesiogiai atlygina žalą bendruomenei ir savo aukoms už savo žalingus veiksmus, todėl mažiau tikėtina, kad jis vėl nusikals.

Šaltinis: „KLIQ Academy“. „Let’s Go By Talking: Innovative paths through restorative justice for victims of anti-LGBT hate crimes“. <https://kliqacademy.be/en/onderwerpen/types-of-rj/>

Jei norima giliau panagrinėti šią temą, mokymų vedėjai gali išsamiau susipažinti su šia tema projekto „Safe to be Handbook“ vadovo 20–23 puslapiuose:

<https://hatter.hu/sites/default/files/dokumentum/kiadvany/speakout-handbook.pdf>

Proceso rezultatai

Aukos ir nusikaltėliai nori dalyvauti atkuriamojo teisingumo procese.

Aukos nori susitikti su nusikaltėliais, kad galėtų užduoti klausimus, siekti kompensacijos, išgydyti nusikaltimo padarinius ir užkirsti kelią pakartotiniams nusikaltimams. Nusikaltėliai nori prisijungti prie proceso, kad galėtų atlyginti padarytą žalą ir išreikšti savo gailėstį. Kai kuriais atvejais nusikaltėlis nori prisijungti, kad išvengtų baudžiamojo persekiojimo ar susitarimo dėl kaltės pripažinimo. Bendruomenės supratimas apie nusikaltimą padeda aukai ir įtikina nusikaltėlį priimti atsakomybę.

Aukos ir nusikaltėliai patiria daug labiau tenkinančią teisingumo patirtį.

Kaip jau skaitėte anksčiau, atkuriamieji procesai įtraukia aukas ir nusikaltėlius veiksmingiau nei tradicinė teisingumo sistema. Atsižvelgiama į aukų poreikius ir interesus. Nusikaltėliai taip pat mano, kad su jais elgiamasi teisingiau nei tradicinėje teisingumo sistemoje. Abiejų šalių atstovai atkuriamąjį teisingumą sieja su teisingu elgesiu.

Atkuriamasis teisingumas taupo pinigus.

Atkuriamasis teisingumas sumažina pakartotinio nuteisimo išlaidas. Tarpininkavimas tarp aukos ir nusikaltėlio užima vos trečdalį laiko, reikalingo byloms be tarpininkavimo. Įrodyta, kad susitikimas su nusikaltėliu sumažina aukų potrauminio streso simptomus. Be to, tai gali turėti terapinį poveikį žmogžudystės aukų šeimos nariams. Tokie ilgalaikiai privalumai gali sumažinti sveikatos priežiūros išlaidas.

Atkuriamieji procesai duoda teigiamų rezultatų.

Tyrimai nuosekliai rodo, kad atkuriamieji procesai mažiausiai 85 % aukų suteikia pasitenkinimo ir sumažina baimę dėl tolesnės žalos. Be to, palyginti su tradicinėmis baudžiamosios teisenos programomis, jie sumažina nusikaltėlių recidyvizmą ir padidina nusikaltėlių atitiktį žalos atlyginimo reikalavimams.

Šaltinis: „KLIQ Academy“

Common attributes of restorative justice programmes

Crime victims are provided with an opportunity to:

- Be directly involved in resolving the situation and addressing the consequences of the offence
- Receive answers to their questions about the crime and the offender
- Express themselves about the impact of the offence
- Receive restitution or reparation
- Receive an apology
- Restore, when appropriate, a relationship with the offender
- Reach closure

Offenders are provided with an opportunity to:

- Acknowledge responsibility for the offence and understand the effects of the offence on the victim
 - Express emotions (even remorse) about the offence
 - Receive support to repair harm caused to the victim or oneself and family
 - Make amends or restitution/reparation
 - Apologize to victims
 - Restore their relationship with the victim, when appropriate
 - Reach closure
-

Šaltinis: UNODC

Proceso rizika

Antrinė viktimizacija

Antrinė viktimizacija – tai „viktimizacija, kuri atsiranda ne kaip tiesioginis nusikalstamos veikos padarinys, bet dėl institucijų ir asmenų reakcijos į auką“. Antrinė viktimizacija gali pasireikšti įvairiomis formomis, taip pat ir per atkuriamojo teisingumo procesą. Nors atkuriamasis teisingumas turi privalumų aukoms, kyla antrinės viktimizacijos rizika. Nusikaltėliai gali sustiprinti aukos traumą, jei auka ir nusikaltėlis vėl susitinka. Svarbu, kad tarpininkas būtų susipažinęs su šia rizika ir sugebėtų ją sumažinti, kad auka galėtų iš tikrųjų atsigauti po nusikaltimo.

Siekiant palengvinti veiksmingą atkuriamąją praktiką ir užkirsti kelią antrinei viktimizacijai, dirbant pagal atkuriamąjį metodą reikia laikytis keleto reikalavimų:

- Turi būti identifikuojama auka ir nusikaltėlis;
- Tarpininkas turi būti nešališkas;
- Tarpininkas užtikrina visų dalyvių saugumą;
- Aukų dalyvavimas turi būti laikomas pagrindine sąlyga;
- Tarpininkas turi būti tinkamai apmokytas;
- Visos šalys turi būti gerai informuotos apie procedūrą, kad galėtų priimti pagrįstą sprendimą dėl dalyvavimo;
- Aukos ir pažeidėjas turi būti pasirengę dalyvauti, procese turi būti dalyvaujama savanoriškai;
- Nusikaltėlis turi prisiimti atsakomybę už nusikaltimą;
- Dalyvavimas nėra kaltės įrodymas;
- Visi dalyviai turi būti kruopščiai pasirengę. Tai reiškia, kad ir tarpininkas turi būti gerai pasirengęs. Rekomenduojama, kad tarpininkas prieš susitikimą pasikalbėtų su abiem šalimis;
- Svarbu pripažinti, kad visos nuomonės yra svarbios.
- Jei buvo rasti sprendimai, visos šalys turi jiems pritarti;
- Jei susitarimas pasiektas, jis turi būti savanoriškas ir pagrįstas;
- Turi būti užtikrintas proceso konfidencialumas.

Šaltinis: „KLIQ Academy“

Aukų sutikimas ir perspektyvos

Pirmasis pavyzdys

Tyrėjas: „Jei turėtumėte galimybę susėsti su nusikaltėliu saugioje aplinkoje ir pasikalbėti su juo apie nusikaltimo poveikį jums abiem tarpininkavimo proceso kontekste, ar būtumėte tam atviras?“

Interviu dalyvis: „Ne, net mintis apie tai mane pykdo. Aukos užduotis ir atsakomybė neturėtų būti kalbėtis su nusikaltėliu ir bandyti paaiškinti, kodėl jo veiksmai yra blogi ar pan. Man nereikia jo atsiprašymo ar ko nors panašaus, nenoriu būti už tai atsakingas.“

Antrasis pavyzdys

Tyrėjas: „Kokia jūsų nuomonė apie tarpininkavimą neapykantos nusikaltimų bylose?“

Interviu dalyvis: „Tokiais atvejais kaip mano [vieši žodiniai grasinimai darbo vietoje] aš tam pritarčiau. Tai turėtų didesnį poveikį, jei auka, nusikaltėlis ir darbuotojai visi dalyvautų tokiaame procese. Tai būtų stipriau nei rašytinio pranešimo įteikimas nusikaltėliui be jokių tolesnių veiksmų. Tačiau smurtingesnių nusikaltimų, kai kyla pavojus aukos fizinei neliečiamybei ar gyvybei, atveju tarpininkavimas nėra sprendimas.“

Šaltinis: „ENACT“ tyrimo interviu Vengrijoje, kurį atliko „Háttér Society“.

Sesija 4.11 Išlaikykite pusiausvyrą

Vadyba ir lyderystė

1. Kaip dalį institucinio veiksmingumo ir funkcionavimo įtraukite darbuotojų gerovės palaikymą.
2. Venkite psichikos sveikatos problemų stigmatizavimo ir didinkite sąmoningumą apie jų prevencijos svarbą.
3. Suteikite darbuotojams galimybę retkarčiais daryti pertraukas ar imti laisvadienius dėl psichinės sveikatos.
4. Padėkite kurti tarpusavio paramos grupes ir sujunkite darbuotojų, kurie atlieka panašų darbą, pavyzdžiui, teikia paramą aukoms aukomis, darbą.
5. Skatinkite mentorių programų kūrimą, kai labiau patyrę darbuotojai gali patarti naujesniems darbuotojams dėl jų darbo ir atsparumo strategijų.
6. Remkite darbuotojų gerovės tyrimus ir, jei įmanoma, atlikite apklausas šia tema.
7. Skatinkite ir, jei įmanoma, remkite darbuotojus, kad jie prireikus kreiptųsi į psichikos sveikatos specialistus ar kitus ekspertus.
8. Skatinkite galimybę ieškoti patarimų ir kolegų paramos internete.
9. Mokykite darbuotojus streso valdymo technikų ir atlikite pakeitimus, kad būtų galima įgyvendinti tokias technikas (pavyzdžiui, skaidriai komunikuokite problemas, kartu aptarkite laiko valdymą ir užduočių pasiskirstymą).
10. Bendradarbiaukite su kitomis specializuotomis institucijomis ir organizacijomis, dirbančiomis šia tema.

Darbuotojai

Atsparumo stiprinimo strategijos:

1. Savęs suvokimas ir refleksija

Savęs suvokimas yra atsparumo ugdymo pagrindas. Specialistai turi suprasti savo emocines reakcijas ir suvokti, kokį poveikį jiems daro stresas darbe. Refleksija apie savo jausmus gali padėti pripažinti savo sunkumus ir suprasti, ko reikia siekiant tobulėti.

2. Bendruomenės parama

Solidarumas ir bendruomenės ryšiai yra svarbūs atsparumo ugdymo veiksniai. Specialistams reikia kitų žmonių, kurie juos supranta ir remia, net jei jų darbas yra susijęs su klientų palaikymu. Mentorius, treneris, bendraminčių grupė, šeima ar draugai gali būti naudingos ryšių stiprinimo priemonės.

3. Tikslų nustatymas ir savikontrolė

Svarbu realistiškai vertinti pasiekimus darbo vietoje, taip pat atsparumo ugdymą. Strateginis mąstymas gali būti pasitelkiamas konkrečioms tikslams nustatyti ir laiko bei išteklių paskirstymui kitam laikotarpiui planuoti, kad šie tikslai būtų pasiekti.

4. Lankstumo didinimas

Problemų sprendimas ir kūrybinis mąstymas yra kasdienio darbo proceso dalis sudėtingoje aplinkoje. Iššūkius naudinga vertinti kaip galimybę tobulėti ir būti novatoriškesniems.

Streso valdymo strategijos:

1. Meditacija ir sąmoningumas

Susitelkimas į dabartinį momentą padeda išlaikyti emocinę pusiausvyrą. Meditacija, kvėpavimo pratimai ir atsipalaidavimas mažina stresą ir sudaro galimybes patirti bei pagerinti savikontrolę.

2. Fizinis aktyvumas

Reguliarūs fiziniai pratimai stiprina psichinę gerovę. Fizinis judėjimas – joga, bėgimas ar ėjimas – mažina streso lygį ir didina koncentraciją.

3. Laiko valdymas

Stresas dažnai atsiranda dėl to, kad vienu metu tenka atlikti per daug užduočių. Prioritetų nustatymas ir laiko efektyvumo didinimas, taip pat užduočių delegavimas tam tikrais atvejais gali padėti išvengti perdegimo.

4. Kūrybinė raiška

Meninė raiška, pavyzdžiui, rašymas, piešimas, tapyba ar muzikavimas, padeda apdoroti emocijas ir suteikia galimybę jas suprasti, keisti, mėgautis, išlaisvinti, reguliuoti ar komunikuoti. Meninė raiška daugeliui žmonių gali atrodyti saugesnė ir mažiau gėdinga nei žodinis bendravimas.

Svarbiausi aspektai

Aukų parama ir teisinė pagalba daugeliui specialistų gali kelti stresą dėl didelio darbo krūvio, neteisybės liudijimo ir būtinybės spręsti sudėtingas situacijas. Šioje srityje dirbantys specialistai turi didesnį poreikį išsaugoti savo fizinę ir psichinę sveikatą. Atsparumo ugdymas ir streso valdymas yra svarbūs, kad jie galėtų tęsti savo darbą ilgalaikėje perspektyvoje.

Specialistai dažnai jaučia, kad negali kalbėti apie savo sunkumus, nes jų pareiga yra padėti kitiems. Tokių mąstyseną lemia paplitę klaidingi įsitikinimai apie profesines pareigas ir nerealistiški lūkesčiai dėl aukojimosi, kurie trukdo kalbėti apie asmeninius poreikius ir prašyti pagalbos.

Profesionalai, kasdien dirbantys su aukomis, paprastai jų atžvilgiu išugdo empatiją, tačiau susidūrimas su neteisybės ir žalos liudijimais jiems yra psichologiškai ir fiziškai sunkus. Jų patiriamos antrinės emocijos (trauma, baimė, nerimas) gali padidinti patiriamo streso lygį ir sukelti perdegimą. Nuolatinis stresas sukelia biocheminį disbalansą žmogaus organizme ir paskatina jo pažeidžiamumą tolesnėms streso reakcijoms. Nuolatinės ir planuojamos intervencijos gali nutraukti šiuos neigiamus ciklus ir padėti atkurti atsparumą, kuris susijęs su tinkamomis kūno funkcijomis ir gebėjimu bendrauti su kitais.

Koligos gali padėti sukurti bendruomenę, kuri dalijasi tomis pačiomis vertybėmis ir iššūkiais bei rūpinasi vieni kitų poreikiais.

Atsparumas – tai gebėjimas įveikti sunkumus ir prisitaikyti prie pokyčių. Atsparumas padeda specialistams išlaikyti motyvaciją ilgalaikėje perspektyvoje. Dažnai kalbame apie atsparumą kaip apie individualų gebėjimą, tačiau jo neįmanoma ugdyti be bendruomenės paramos, nes vienatvė savaime yra stresinė situacija. Jei žmogus yra vienas su savo sunkumais, jis praranda pasitikėjimą ir negali izoliuotai reaguoti į išorines grėsmes. Svarbu spręsti sunkumus ir didinti atsparumą ne tik individualiai, bet ir institucinėje ar organizacinėje aplinkoje.

Šaltinis: „Háttér Society“, *„Išsekimo prevencija ir atsparumo ugdymas Vengrijos pilietinės visuomenės organizacijų darbuotojų tarpe“*, 2025 m.

<https://hatter.hu/kiadvanyaink/keges-prevencio-es-a-reziliencia-erositese-magyarorszagi-jogvedo-civil-szervezetek>

